

**ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΟΚΟΜΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΘΕΜΑ: «ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ. ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗΣ»**

ΕΚΠΟΝΗΤΡΙΑ: ΕΥΘΥΜΙΑ ΛΑΜΠΡΙΑΝΙΔΟΥ, Α.Μ.: 12196

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΟΛΓΑ ΧΟΥΛΙΑΡΗ, ΨΥΧΟΛΟΓΟΣ, MSc

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2012

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μέσα από την παρούσα εργασία επιτυγχάνεται μια αναλυτική προσέγγιση του θέματος της συμβουλευτικής γονέων ως προς την οριοθέτηση των παιδιών ηλικίας 0 έως 6 ετών. Η εργασία στηρίχτηκε σε βιβλιογραφική ανασκόπηση και αναζήτηση έγκυρων πηγών από το διαδίκτυο και κατέληξε στα παρακάτω συμπεράσματα. Οι γονείς θα πρέπει να γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά όλων των σταδίων ανάπτυξης του παιδιού, να εκπαιδευτούν για το γονεϊκό τους ρόλο και να δέχονται θετικά τη συμβουλευτική που προσφέρουν οι Σχολές Γονέων μέσα από τις οποίες ενημερώνονται σωστά ώστε να προλαμβάνονται τυχόν προβλήματα. Ένα από τα συχνότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι η οριοθέτηση των παιδιών τους. Η σταθερή πειθαρχία που αφορά σημαντικά ζητήματα δεν αποτελεί απειλή για την προσωπικότητα του παιδιού, αλλά συνιστά μέρος της πορείας του προς την αυτογνωσία. Τέλος, από τη στιγμή που το παιδί αρχίζει να πηγαίνει στον παιδικό σταθμό ο/η βρεφονηπιοκόμος ως παιδαγωγός συνεργάζεται με το υπόλοιπο προσωπικό για τη δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος για το παιδί και ως σύμβουλος συνεργάζεται ακόμη πιο επισταμένα με τους γονείς με στόχο την άμεση αντιμετώπιση κάποιου προβλήματος

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ..... 2

Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΡΕΦΟΥΣ ΚΑΙ ΝΗΠΙΟΥ..... 4

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....4

Α.1. ΒΡΕΦΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ..... 4

Α.1.1. ΨΥΧΟΚΙΝΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....4

Α.1.2. ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....7

Α.1.3. ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....9

Α.1.4. ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ – ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ 10

Α.2 ΝΗΠΙΑΚΗ ΗΛΙΚΙΑ..... 11

Α.2.1 ΨΥΧΟΚΙΝΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ 11

Α.2.2. ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ..... 13

Α.2.3. ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ..... 14

Α.2.4. ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ..... 15

Α.2.5. ΨΥΧΟΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ..... 18

Α.2.6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....20

Α.2.7. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ.....20

Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ
ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ23

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....23

Β.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ.....24

Β.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ.....26

Β.3 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....28

B.4. ΡΟΛΟΙ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΓΟΝΕΩΝ	30
B.5 ΕΠΙΘΥΜΗΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΓΟΝΕΑ-ΠΡΟΤΥΠΟΥ	34
B.6 ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΟΝΕΪΚΟΥ ΡΟΛΟΥ.....	37
Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ.....	39
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	39
Γ.1. ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ	41
Γ.2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΚΑΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ	42
Γ.3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ	43
Γ.4. ΣΧΟΛΕΣ ΓΟΝΕΩΝ.....	45
Γ.4.1 ΟΜΑΔΕΣ ΓΟΝΕΩΝ	47
Γ.5. ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ	50
Γ.5.1. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ.....	50
Γ.5.2. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ.....	54
Δ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ	56
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	56
Δ.1 ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ	58
Δ.1.1 ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΑΡΝΗΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ.....	58
Δ.2. ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑ.....	61
Δ.3. ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ - ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ - ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗ	62
Δ.4. ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗ.....	65
Ε' ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΟΚΟΜΟΥ ΩΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	67
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	67

Ε.1. Ο ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΟΚΟΜΟΥ	68
Ε.2. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΟΚΟΜΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	69
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	76

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Γνωρίζοντας τη δυναμική συμμετοχή των γονέων σ' ολόκληρη την πορεία εξέλιξης του παιδιού και παράλληλα, συνειδητοποιώντας τον καθοριστικό ρόλο τον οποίο διαδραματίζουν οι γονείς, αλλά και την ευθύνη την οποία φέρουν αυτοί για την ομαλή ανάπτυξη, την πρόοδο και την ευτυχία του προχώρησα στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος για την πτυχιακή μου εργασία.

Το κίνητρο για την ενασχόλησή μου με το θέμα αυτό συνδέεται με τις βασικές μου σπουδές στο Τμήμα Βρεφονηπιοκομίας του Α.Τ.Ε.Ι. Ηπείρου και με το ενδιαφέρον μου για τη Συμβουλευτική Γονέων για τα παιδιά βρεφικής και προσχολικής ηλικίας. Κατά τη διάρκεια των σπουδών μου ,μέσα από τα μαθήματα Βρεφονηπιοκομίας και Ψυχολογίας αλλά και μέσα από την πρακτική μου άσκηση προσπάθησα όσο το δυνατό καλύτερα να συγκεντρώσω ορισμένα βασικά ερωτήματα που απασχολούν τους γονείς. Τα τελευταία έχουν σχέση με θέματα όπως, πώς μπορούν αυτοί να είναι σωστοί στο γονεϊκό τους ρόλο, τί πρέπει να κάνουν για να αναδειχθούν σε σταθερά πρότυπα και σημεία αναφοράς για τα παιδιά τους, ώστε να συμβάλουν αποφασιστικά και εποικοδομητικά στη διαμόρφωση του χαρακτήρα των τελευταίων και άλλα.

Από όλα τα ανωτέρω αναδεικνύεται πλέον καθαρά και ορθώνεται επιτακτική η ανάγκη των γονέων για λήψη βοήθειας από πλευράς κάποιου ειδικού.

Ολοκληρώνοντας αυτόν τον πρόλογο, επιθυμώ να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την καθηγήτριά μου κ. Όλγα Χούλιαρη για τη βοήθεια και καθοδήγησή της στην εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, τους καθηγητές της Σχολής μου για τις σημαντικές γνώσεις που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου και την κ. Δέσποινα Κυρλίδου Βρεφονηπιοκόμο, εκπαιδευτικό Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για τις πολύτιμες πληροφορίες τις οποίες με προθυμία μου προσέφερε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η όσο γίνεται πιο αναλυτική προσέγγιση του θέματος καθώς επίσης και η αναζήτηση φορέων οι οποίοι έχουν επιφορτισθεί με αυτό το πραγματικά δύσκολο έργο της συμβουλευτικής στήριξης των γονέων. Επίσης, αντικείμενο μελέτης για την εργασία αποτέλεσαν και τα ειδικά προγράμματα τα οποία εφαρμόζουν οι συγκεκριμένοι φορείς, όπως και οι μέθοδοι τις οποίες ακολουθούν για την υλοποίηση των στόχων τους. Η οπτική της παρούσας εργασίας εστιάζεται στην ομαδική συμβουλευτική της οποίας ο χαρακτήρας είναι προληπτικός, ενημερωτικός, αλλά και εκπαιδευτικός.

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας αυτής επισημαίνονται τα στάδια εξέλιξης του παιδιού κατά τη βρεφική και προσχολική ηλικία και σημειώνονται τα βασικά χαρακτηριστικά που συνδέονται με το καθένα από τα στάδια αυτά, ώστε να είναι σε θέση οι γονείς να ερμηνεύουν σωστά τις εκάστοτε αντιδράσεις των παιδιών τους και να αποδεικνύονται περισσότερο συνεπείς και αποτελεσματικοί. κατά την προσπάθεια και τη φροντίδα τους για τη συγκρότηση της προσωπικότητας των τελευταίων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο συζητείται η συνειδητοποίηση της ευθύνης του γονεϊκού ρόλου, η δυνατότητα αυτοκριτικής και αυτογνωσίας από πλευράς των γονέων, η απαλλαγή των τελευταίων από το σύνδρομο της γονεϊκής αυθεντίας και ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου τους μέσα στην οικογένεια, ώστε να οικοδομήσουν σχέσεις ειλικρίνειας, αμοιβαιότητας και εμπιστοσύνης με τα παιδιά τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται ο σκοπός και οι στόχοι της Συμβουλευτικής, ο χαρακτήρας, οι φορείς και θεωρητικές προσεγγίσεις της. Παρακάτω περιγράφεται ο θεσμός των Σχολών Γονέων, καθώς αυτές αποτελούν το κύριο πλαίσιο, μέσα από το οποίο ασκείται η Συμβουλευτική στους γονείς. Επίσης γίνεται αναφορά στις ομάδες γονέων και στις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την αποτελεσματικότητά της.

Στο τέταρτο κεφάλαιο καταγράφονται προβλήματα που μπορεί να προκύψουν από την έλλειψη ορίων στα παιδιά, με στόχο και πάλι τη σωστή πληροφόρηση των γονέων, ώστε να τα αντιμετωπίζουν με τον κατάλληλο τρόπο και με την αρμόζουσα υπευθυνότητα και ψυχραιμία, προκειμένου να καταφέρουν να συμβάλουν στην πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων τις οποίες ενδεχομένως διαθέτουν τα παιδιά τους.

Το πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται στο ρόλο του βρεφονηπιοκόμου ως συμβούλου και κατά πόσο αυτός είναι σημαντικός στην άσκηση του συγκεκριμένου του επαγγέλματος. Ακόμη, περιγράφεται η αναγκαιότητα της συνεργασίας των γονέων και του ευρύτερου πλαισίου του παιδικού σταθμού με τον/την βρεφονηπιοκόμο για την υγιή ανάπτυξη του παιδιού. Η εργασία καταλήγει με προτάσεις οι οποίες μπορούν να βοηθήσουν το θεσμό αυτό να οργανωθεί σωστά, να γίνει περισσότερο λειτουργικός, να υιοθετηθεί από την πλειοψηφία των γονέων και να παγιωθεί στη συνείδησή τους.

Α' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΤΑΔΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΒΡΕΦΟΥΣ ΚΑΙ

ΝΗΠΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η βρεφική ηλικία ξεκινά από τη γέννηση του παιδιού και διαρκεί μέχρι το δεύτερο έτος. Μέσα σ' αυτό το διάστημα το παιδί αποκτά πολλές δεξιότητες σε όλα τα επίπεδα ανάπτυξης, πράγμα το οποίο προκαλεί έκπληξη στους νέους γονείς.

Η προσχολική ηλικία ξεκινά από το δεύτερο έτος της ζωής του παιδιού και φθάνει έως το πέμπτο ή έκτο έτος. Μέσα σ' αυτό το διάστημα πραγματοποιούνται σημαντικές αλλαγές και το παιδί παύει να είναι εντελώς εξαρτημένο από τους ενήλικες.

Οι γονείς είναι χρήσιμο να γνωρίζουν τις αναπτυξιακές φάσεις των παιδιών τους, ώστε να τα αντιμετωπίζουν καλύτερα, και αποτελεί απαραίτητο κομμάτι στα προγράμματα Συμβουλευτικής Γονέων.

A.1. ΒΡΕΦΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

A.1.1. ΨΥΧΟΚΙΝΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Κατά το πρώτο έτος της ζωής το παιδί αναπτύσσεται ραγδαία. Ο ρυθμός της ανάπτυξης κατά τους πρώτους έξι μήνες είναι ο ταχύτερος που θα παρουσιάσει ποτέ στη ζωή του.

Το βρέφος διαθέτει μεγάλη ελαστικότητα στο σώμα και είναι σε θέση να βρεθεί σε διάφορες στάσεις (π.χ. να πιπιλά τα δαχτυλάκια των ποδιών του ή να φέρνει ολόκληρο το πόδι πάνω από το κεφάλι κ.ο.κ.). Η ελαστικότητα όμως αυτή είναι και η αιτία για την οποία δεν είναι σε θέση να καθίσει αστήρικτο ή να κρατά όρθιο το κεφάλι του.

Εξέχουσας σημασίας δραστηριότητα στη ζωή του βρέφους αποτελεί ο ύπνος. Τα βρέφη έχουν ένα πολύ κακά προγραμματισμένο εσωτερικό ρολόι και στην αρχή

της ζωής τους το ωράριό τους δε συμβαδίζει καθόλου με εκείνο των ενηλίκων. Ωστόσο μετά τους πρώτους έξι μήνες της ζωής το βρέφος που δε θηλάζει συνήθως αρχίζει να κοιμάται χωρίς διακοπές κατά τη διάρκεια της νύχτας ενώ κοιμάται για περίπου δύο έως τρεις ώρες κατά τη διάρκεια της ημέρας. Συχνό φαινόμενο που παρατηρείται σε αυτήν την ηλικία είναι να μισοξυπνά το βρέφος κάθε τέσσερις περίπου ώρες. Πολλοί γονείς βρίσκουν το βρέφος ανασηκωμένο στα τέσσερα και διαπιστώνουν ότι δεν είναι ξύπνιο. Μάλλον πρόκειται για φάσεις γρήγορου ύπνου (REM) και στις περιπτώσεις αυτές είναι προτιμότερο να μην ξυπνούμε το παιδί. Στην ηλικία των οκτώ έως δέκα μηνών κι ενώ το βρέφος ενδεχομένως κοιμόταν για οκτώ με δώδεκα ώρες χωρίς διακοπή, ξαφνικά αρχίζει να ξυπνά μέσα στη μέση της νύχτας και να μην έχει καθόλου διάθεση για ύπνο, αντίθετα να είναι πανέτοιμο για «δράση». Αυτό οφείλεται πολλές φορές στο γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της ημέρας είναι τόσα πολλά τα επιτεύγματα και οι νέες δεξιότητες που αναπτύσσει που του προκαλούν ενθουσιασμό και πολλές φορές ανυπομονησία και «εισβάλλουν» ακόμα και μέσα στον ύπνο του. Οι αυξανόμενες κινητικές του δεξιότητες καθιστούν πιο δύσκολο στους γονείς να βάλουν το βρέφος στο κρεβατάκι του, διότι το βοηθούν να ανασηκώνεται και να στριφογυρνά δεξιά κι αριστερά μέσα σε αυτό.

Τις κινητικές δεξιότητες που αναπτύσσει το βρέφος μπορούμε να τις χωρίσουμε σε δύο μεγάλες ομάδες:

1. Αδρή κινητικότητα
2. Λεπτή κινητικότητα

Στην ανάπτυξη της αδρής κινητικότητας ανήκουν οι εξής διαδοχικές στάσεις:

- **Το βρέφος ανασηκώνει το κεφάλι.** Μετά τον πρώτο μήνα αρχίζει να ανασηκώνει το κεφάλι (πιγούνι) όταν είναι ξαπλωμένο μπρούμυτα. Το βρέφος θα χρειαστεί περίπου τρεις μήνες προτού καταφέρει να ανασηκώνει ολότελα το κεφάλι του όταν είναι ξαπλωμένο μπρούμυτα.
- **Το βρέφος αρχίζει να κάθεται.** Στον έκτο περίπου μήνα της ζωής του όταν βρίσκεται σε ύπτια στάση του αρέσει να «ποδηλατεί» με τα πόδια, μια άσκηση πολύ χρήσιμη ενώ καταφέρνει να γυρίζει μόνο του από την πλάτη στην κοιλιά. Στο ίδιο διάστημα είναι ικανό να κάθεται σε παιδική καρέκλα ενώ γύρω στον έβδομο μήνα αρχίζει να κάθεται μόνο του, χωρίς οποιαδήποτε στήριξη. Στον ένατο με δέκατο μήνα το βρέφος

μπορεί να κάθεται στο πάτωμα για διάστημα 10-15 λεπτών χωρίς καμιά απολύτως στήριξη.

- **Το βρέφος αρχίζει να έρπει.** Τον δέκατο μήνα το παιδί αρχίζει να έρπει. Με την κατάκτηση της καινούριας αυτής δεξιότητας ανοίγονται ξαφνικά μπροστά του νέες ευκαιρίες και ορίζοντες. Τώρα μπορεί να εξερευνά το περιβάλλον μόνο του χωρίς να εξαρτάται από τους άλλους. Τα βρέφη όταν αρχίσουν να έρπουν πλήττουν πολύ λιγότερο εφόσον μπορούν να διακινηθούν σε νέα μέρη και να πάρουν μόνα τους παιχνίδια ή αντικείμενα που θέλουν.
- **Το βρέφος αρχίζει να στέκεται.** Στην ηλικία των δέκα μηνών τα περισσότερα βρέφη μπορούν να σηκωθούν από τα γόνατα στην όρθια στάση αν στηρίζονται π.χ. σε έπιπλα. Το πρόβλημα είναι ότι ενώ ξέρει να στέκεται, δε γνωρίζει με ποιο τρόπο να ξανακαθίσει. Έτσι μπορεί να μείνει όρθιο για αρκετά λεπτά και μετά να αναζητά βοήθεια για να ξανακαθίσει.
- **Το βρέφος βαδίζει.** Τα περισσότερα παιδιά μπορούν να βαδίσουν χωρίς καμιά βοήθεια πριν συμπληρώσουν τον 15^ο μήνα της ζωής τους αλλά υπάρχουν και τεράστιες διαφορές ανάμεσά τους όσον αφορά την κατάκτηση της δεξιότητας αυτής. Υπάρχουν παιδιά που βαδίζουν από τον ένατο μήνα ενώ άλλα καθυστερούν και φθάνουν το 18^ο ή 20^ο μήνα της ζωής τους. Η καθυστέρηση στη βάδιση δεν αποτελεί από μόνη της ένδειξη προβλημάτων στην ανάπτυξη του παιδιού. Μπορεί το παιδί να έχει μια εγγενή τάση για καθυστερημένη ανάπτυξη του νωτιαίου μυελού ή να έπεσε και να φοβήθηκε καθώς έκανε τις πρώτες του προσπάθειες. Μπορεί ακόμη το βρέφος να «βολεύτηκε» έρποντας και άρα να μην έχει κανένα κίνητρο να προσπαθεί να βαδίσει. Μια και έρποντας καταφέρνει να κάνει όσες δραστηριότητες το ενδιαφέρουν.

Στην ανάπτυξη της λεπτής κινητικότητας μπορούμε να εντάξουμε τις παρακάτω δεξιότητες:

- Κατά τις πρώτες εβδομάδες το νεογνό έχει συνεχώς τη γροθιά του σφιγμένη.
- Τον τέταρτο μήνα αρχίζει σιγά - σιγά να ανοίγει την παλάμη του, να κουνά τα δάχτυλα και να τεντώνει το χέρι προς κάποιο αντικείμενο.
- Γύρω στον πέμπτο μήνα τείνει το χέρι και πιάνει αντικείμενα αλλά δεν είναι σε θέση να τα κρατήσει σταθερά εφόσον τα πιάνει με την παλάμη.
- Στην ηλικία των έξι μηνών πιάνει στο χέρι αντικείμενα και τα διακινεί από το ένα στο άλλο χέρι.

- Από τον ένατο μήνα ο αντίχειρας αρχίζει να έχει ενεργότερο ρόλο στη διαδικασία του πιασίματος και σε συνεργασία με το δείκτη δουλεύουν σαν μικρή «λαβίδα».
- Λίγο αργότερα το βρέφος καταφέρνει να ελέγχει το κάθε δάκτυλο ξεχωριστά έτσι ώστε π.χ. να χρησιμοποιεί το δείκτη για να δείξει κάτι.
- Φθάνοντας στον δέκατο μήνα το βρέφος είναι ικανό να πιάνει και να αφήνει αντικείμενα με σχετική ευκολία πράγμα που αρχίζει αμέσως να εξασκεί μανιωδώς. Μπορεί επίσης να πιάνει μικρά αντικείμενα, να τα κρατά κοντά στο πρόσωπο και να τα περιεργάζεται.

Η τελευταία δεξιότητα του δίνει ένα τρόπο σύνδεσης και άμεσης επικοινωνίας με τους άλλους ανθρώπους εφόσον καθίσταται ικανό να δίνει και να παίρνει.

A.1.2. ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Με τον όρο γνωστική ανάπτυξη εννοούμε την εξέλιξη, την αλλαγή, τη διαφοροποίηση στις λειτουργίες που μας βοηθούν να κατανοήσουμε και να γνωρίσουμε τον κόσμο, όπως είναι η σκέψη, η μάθηση, η μνήμη, η αντίληψη κ.α.

Τα παιδιά αποκτούν πολλές αντιληπτικές δεξιότητες κατά τη βρεφική ηλικία, οι οποίες τα βοηθούν να διακρίνουν τη μορφή από το πλαίσιο. Έτσι, φθάνοντας στην ηλικία των δεκαοκτώ μηνών, είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τους γονείς τους όπου και αν τους δουν, γνωρίζουν τα πρόσωπα και τις φωνές των οικείων τους προσώπων και μπορούν να βρουν το αγαπημένο τους παιχνίδι μέσα από ένα κιβώτιο γεμάτο παιχνίδια.

Η οπτική αντίληψη: Οι οπτικές ικανότητες του βρέφους βελτιώνονται με γρήγορο ρυθμό κατά τους πρώτους μήνες της ζωής του καθώς αναπτύσσεται ο οπτικός εγκεφαλικός φλοιός. Το βρέφος δείχνει διαφορεική προτίμηση για οπτικά ερεθίσματα με σαφή περιγράμματα και σχηματικές παραστάσεις. Οποιοδήποτε ερέθισμα διαφέρει κάπως από αυτά που του είναι ήδη γνώριμα, είναι ικανό να αποσπάσει το ενδιαφέρον του. Όμως από την άλλη κάτι το εντελώς καινούριο δεν μπορεί να αφομοιωθεί καθόλου διότι δεν έχει προηγούμενες εμπειρίες με τις οποίες να το συσχετίσει. Επομένως, ερεθίσματα με άγνωστα στοιχεία δεν έχουν να προσφέρουν τίποτα στο βρέφος και του προκαλούν τις περισσότερες φορές μόνο σύγχυση, ταραχή και κλάμα.

Στο θέμα αυτό ο Piaget (βλέπε στο Δημητρίου- Χατζηγεοφύτου 2001, σελ. 324) τονίζει ότι, είναι απαραίτητο από τους πρώτους κιόλας μήνες της ζωής, το βρέφος να βρίσκεται αντιμέτωπο με ερεθίσματα που έχουν μέτριο βαθμό καινοτομίας.

Η αντίληψη του βάθους : Το βρέφος που αρχίζει να έρπει μέσα στο σπίτι σιγά – σιγά αντιλαμβάνεται ότι δεν είναι τα δωμάτια και οι άλλοι χώροι που μετακινούνται αλλά εκείνο καθώς επίσης και τις διαφορές ανάμεσα στα διάφορα επίπεδα (π.χ. μεταξύ δαπέδου και σκαλιών). Η ορθή αντίληψη του χώρου και ειδικότερα η αντίληψη του βάθους καθίσταται σταδιακά απαραίτητη για την ασφάλεια του αναπτυσσόμενου βρέφους.

Η ακουστική αντίληψη του βρέφους : Σύμφωνα με τους Perris & Clifton 1988, (βλέπε στο Δημητρίου- Χατζηγεοφύτου 2001, σελ. 331) τα βρέφη είναι ικανά να εντοπίσουν ήχους από το δεύτερο κιόλας μήνα, προσανατολίζοντας το κεφάλι τους προς την κατεύθυνση των ήχων. Ακόμα , όπως αναφέρει και ο Trehub το 1987, (βλέπε στο Δημητρίου- Χατζηγεοφύτου 2001, σελ.332) εντοπίζουν πολύ καλύτερα ήχους ψηλών τόνων παρά χαμηλών. Έτσι, πριν από τα πρώτα τους γενέθλια, είναι σε θέση να αντιληφθούν όλα τα βασικά στοιχεία της μουσικής, δηλαδή μελωδία, τονικότητα και ρυθμό.

Μια άλλη σημαντική λειτουργία της γνωστικής ανάπτυξης που κατακτά το παιδί στην βρεφική ηλικία είναι η μνήμη. Στην ηλικία των δύο μηνών τα βρέφη έχουν αναπτύξει την ικανότητα να θυμούνται πράγματα που έχουν μάθει, αν έχουν έρθει σε άμεση επαφή μαζί τους τα θυμούνται με περισσότερη ευκολία καθώς και όταν ερεθίζουν περισσότερες από μία αισθήσεις τους δηλαδή κάτι που βλέπουν και αγγίζουν μπορούν να το θυμηθούν καλύτερα από κάτι που μόνο βλέπουν. Στην ηλικία των τριών μηνών θυμούνται για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα. Μεταξύ επτά έως έντεκα μηνών θυμούνται τις τελετουργίες του μπάνιου και της ώρας που πάνε για ύπνο, τις αγαπημένες του ιστορίες και παιχνίδια. Γύρω στον όγδοο μήνα το βρέφος δείχνει να έχει κάποια μνήμη ενός αντικειμένου που δε βλέπει ενώ εννέα μηνών γνωρίζει καλά ότι κάθε φορά που έρχεται η μπεϊμπισίττερ οι γονείς φεύγουν από το σπίτι ή αρνούνται να διασταυρώσουν το κατώφλι του ιατρείου του παιδιάτρου αν στην προηγούμενη επίσκεψη είχαν μια οδυνηρή εμπειρία.

A.1.3. ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το φωνολογικό και σημασιολογικό στοιχείο αναπτύσσονται ραγδαία κατά τη διάρκεια της βρεφικής ηλικίας. Το συντακτικό αναπτύσσεται κάπως αργότερα, όταν αρχίζουν να συνδυάζουν λέξεις σε φράσεις και προτάσεις, πράγμα που συμβαίνει προς το τέλος του δευτέρου έτους.

Το κλάμα αποτελεί τη συχνότερη φωνητική δραστηριότητα του βρέφους κατά τους δύο – τρεις πρώτους μήνες της ζωής του και αντανακλά βιωματικές καταστάσεις και ανάγκες (πείνα, δίψα, δυσφορία κ.λ.π.) ενώ στην ηλικία των έξι - οκτώ εβδομάδων παρατηρούνται αλλαγές στον τονικό χρωματισμό των διαφόρων ήχων του κλάματος που προσεγγίζουν κάποιες πτυχές της ανθρώπινης ομιλίας. Γύρω στον τρίτο μήνα της ζωής του βρέφους αρχίζουν να εμφανίζονται και οι λεγόμενοι « ψευδοδιάλογοι» μεταξύ γονιών και παιδιού κατά τους οποίους οι γονείς βρίσκονται πολύ κοντά στο παιδί, παράγουν κάποιους ήχους και περιμένουν την «απάντηση» του βρέφους. Οι συμπεριφορές αυτές θεωρούνται μια καλή άσκηση επικοινωνίας κατά την οποία το βρέφος μαθαίνει ένα από τα βασικά συστατικά της καλής επικοινωνίας δηλαδή να περιμένει τα σειρά του για να μιλήσει. Λίγο αργότερα , περίπου κατά τον πέμπτο – έκτο μήνα αρχίζει το λεγόμενο βάβισμα όπου το βρέφος αρχίζει να παράγει ήχους στους οποίους συνδυάζει φωνήεντα με σύμφωνα (π.χ. πα, γκου, μα, τα). Σταδιακά δημιουργεί αλυσίδες συλλαβών (π.χ. παπαπα, τατατα, μαμαμα) οι οποίες γίνονται ολοένα και πιο πολυσύνθετες και μερικές φωνές ακούγονται ως πραγματική ομιλία, εφόσον αποκτούν προοδευτικά τον τονικό χρωματισμό του λόγου. Η συχνότητα του βαβίσματος έχει αυξητική τάση μεταξύ εννέα και δώδεκα μηνών και αρχίζει να ελαττώνεται μόλις παρουσιαστούν οι πρώτες πραγματικές λέξεις.

Τα περισσότερα παιδιά καταφέρνουν να χρησιμοποιήσουν την πρώτη πραγματική λέξη κατά τον ενδέκατο ή δωδέκατο μήνα της ζωής τους. Οι πρώτες πραγματικές λέξεις ενός βρέφους είναι είτε μονοσύλλαβες (π.χ. « μιαμ» , «γεια», «βαβ») είτε δισύλλαβες (π.χ. «μα-μα», «πα-πα», κ.α.). Οι λέξεις αυτές ονομάζονται «ολοφράσεις» επειδή το βρέφος χρησιμοποιεί μία μόνο λέξη, για να εκφράσει μια ολόκληρη σκέψη.

Όσο πιο πλούσιο είναι το περιβάλλον του παιδιού σε γλωσσικά ερεθίσματα τόσο το καλύτερο. Όσο τα παιδιά ακούνε τους άλλους να χρησιμοποιούν τις λέξεις και όσο περισσότερο έρχονται σε επαφή με τη γλώσσα και με ανθρώπους γύρω τους

που ανταποκρίνονται στις λεκτικές τους προσπάθειες, τόσο περισσότερο θα προσπαθούν να χρησιμοποιούν και τα ίδια τη γλώσσα.

Τέλος, οι διάλογοι με το παιδί, η αφήγηση απλών παραμυθιών, οι προφορικές εξηγήσεις και οι ερμηνείες που δίνονται στις ερωτήσεις του παιδιού αποτελούν σημαντικά βοηθήματα στη γλωσσική του ανάπτυξη.

A.1.4. ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ – ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το βρέφος, λίγες μόνο εβδομάδες μετά τη γέννησή του, μπορεί να δείξει μια ποικιλία διαφορετικών εκφράσεων όλων των βασικών συναισθημάτων – ευτυχίας, ενδιαφέροντος, έκπληξης, φόβου, θυμού, λύπης και αηδίας κατά τρόπους που αρμόζουν στην εκάστοτε κατάσταση και ότι ο συναισθηματικός τους κόσμος είναι καλύτερα οργανωμένος απ' ό τι πίστευαν παλαιότερα.

Κατά τον πρώτο μήνα διακρίνεται μια πρώτη διαφοροποίηση των αρνητικών συναισθημάτων , ως μια γενική δυσφορία ενώ λίγο αργότερα αρχίζει να εμφανίζεται αυτό που ονομάζεται «κοινωνικό χαμόγελο». Η πρώτη ξεκάθαρη διάκριση θετικών συναισθημάτων γίνεται στον τρίτο μήνα και η χαρά εκφράζεται π.χ. με το χαμόγελο της ευχαρίστησης. Γύρω στον πέμπτο – έκτο μήνα έχουμε μια ακόμη διαφοροποίηση των αρνητικών συναισθημάτων με την εμφάνιση του φόβου και του θυμού ενώ και τα θετικά συναισθήματα διαφοροποιούνται π.χ. έχουμε την εμφάνιση της προσκόλλησης στον έβδομο – όγδοο μήνα. Ο όρος «προσκόλληση» αναφέρεται στο δυνατό συναισθηματικό δεσμό που αναπτύσσεται μεταξύ του βρέφους και της μητέρας του ή/και άλλων ατόμων του στενού περιβάλλοντος κατά το πρώτο έτος της ζωής του. Η στενή αυτή σχέση χαρακτηρίζεται από αμοιβαία στοργή και τη μεγάλη επιθυμία των ατόμων να βρίσκονται μαζί. Σύμφωνα με τον Freud το βρέφος δείχνει προσκόλληση προς τα άτομα εκείνα που το ικανοποιούν ενώ ο Erikson έκρινε ότι τα βρέφη αποκτούν το συναίσθημα της «βασικής εμπιστοσύνης» απέναντι στον κόσμο μόνο όταν υπάρχει μια στενή σχέση βρέφους-μητέρας. Αν το βρέφος στερηθεί μιας τέτοιας σχέσης ή επαρκούς φροντίδας κατά το πρώτο έτος της ζωής του τότε αντιμετωπίζει τον κόσμο με το συναίσθημα της δυσπιστίας. (βλέπε στο Δημητρίου- Χατζηνεοφύτου 2001, σελ. 407-408). Κατά την περίοδο οκτώ – δώδεκα μηνών τα βρέφη αρχίζουν να παρουσιάζουν κάποιες συμπεριφορές οι οποίες χαρακτηρίζονται από άγχος και

αβεβαιότητα. Μια από τις πιο συνηθισμένες αντιδράσεις τους είναι και το άγχος προς τα ξένα άτομα. Το άγχος του αποχωρισμού εμφανίζεται στην ηλικία των επτά – δώδεκα μηνών και κορυφώνεται γύρω στον δέκατο πέμπτο με δέκατο όγδοο μήνα ενώ μετά την ηλικία αυτή αρχίζει σταδιακά να ελαττώνεται και εξαφανίζεται εντελώς γύρω στο τρίτο έτος της ζωής. Το βρέφος που βλέπει τη μητέρα του ή κάποιο οικείο άτομο να φεύγει από το δωμάτιο, κοιτάζει για ορισμένα δευτερόλεπτα προς την κατεύθυνσή της πόρτας και μετά αρχίζει να διαμαρτύρεται. Ιδιαίτερα έντονη είναι η συναισθηματική αντίδραση του βρέφους, όταν μένει μόνο του σε ένα άγνωστο περιβάλλον ή με ένα ξένο πρόσωπο, ενώ η αντίδραση μετριάζεται, όταν το παιδί μένει στο γνώριμό του περιβάλλον ή παρέα με ένα οικείο πρόσωπο. Αργότερα κατά την περίοδο της νηπιακής ηλικίας (μετά το δέκατο πέμπτο μήνα) παρουσιάζονται πιο πολύπλοκα συναισθήματα όπως π.χ. η ντροπή, η αμηχανία, η περηφάνια, η στοργή αλλά και η ζήλια.

A.2 ΝΗΠΙΑΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

A.2.1 ΨΥΧΟΚΙΝΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο ρυθμός ανάπτυξης στο νήπιο είναι πιο αργός απ' ό τι στο βρέφος. Είναι όμως ποικίλος. Δύο παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτήν την ηλικία είναι η άσκηση, καθώς και η εμπειρία που αποκτά το παιδί μέσα από τις σχέσεις αλληλεπίδρασης που αναπτύσσονται με το υλικό περιβάλλον και με τους ανθρώπους που συναναστρέφεται.

Το παιδί της νηπιακής ηλικίας έχει κατακτήσει το βάδισμα, μπορεί να ελέγχει το στόμα του και έτσι αρχίζει να αποκτά έλεγχο και στο γύρω περιβάλλον του. Καθώς λοιπόν μπορεί να περπατά, αρχίζει να κατακτά και να βελτιώνει ικανότητες που έχουν σχέση με την κίνηση. Μπορεί να ελέγχει την ταχύτητα (γρήγορα-αργά), μπορεί να τρέχει, να ανεβοκατεβαίνει σκάλες, να αλλάζει κατευθύνσεις, να σκαρφαλώνει κ.τ.λ.

Όλες αυτές οι νέες δραστηριότητες αποτελούν πρόκληση, με αποτέλεσμα η νηπιακή ηλικία να χαρακτηρίζεται από έντονη κινητικότητα. Θα λέγαμε ότι το στοιχείο της εξερεύνησης και πειραματισμού χαρακτηρίζουν το νήπιο.

Όπως αναφέρθηκε ήδη, στις νέες αυτές κατακτήσεις παίζει σημαντικό ρόλο η άσκηση, η προσωπική εμπειρία και τα ερεθίσματα. Επομένως, το περιβάλλον παίζει ένα σημαντικό ρόλο. Χαρακτηριστικό στις κινήσεις του σώματος είναι ότι γίνονται με ολοένα μεγαλύτερη ευκολία και αποτελεσματικότητα.

Πολλές δραστηριότητες στις οποίες το παιδί παίζει ενεργό ρόλο, απαιτούν συντονισμό των αισθήσεων, ισορροπία και κατανόηση του χώρου, προκειμένου να εκτελούνται άνετα, σταθερά και με ακρίβεια.

Μεγάλες αλλαγές πραγματοποιούνται και στις αναλογίες του σώματος. Συγκεκριμένα, η πιο μεγάλη αλλαγή γίνεται στο κάτω τμήμα του σώματος, όπου παρατηρείται μια «επιμήκυνση». Στο τέλος του 6^{ου} έτους, κορμός και κάτω άκρα έχουν το ίδιο μήκος. Οι διαστάσεις του σώματος στο τέλος της νηπιακής ηλικίας μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες για την τελική σωματική διάπλαση στην ώριμη ηλικία.

Η εικόνα του ίδιου του παιδιού για το σώμα του συνεχώς αλλάζει, όπως αλλάζει επίσης και η γνώση του για το τι μπορεί να καταφέρει και τι όχι. Όλα αυτά τα στοιχεία επηρεάζουν και τη ψυχοσυναισθηματική του ανάπτυξη, γι' αυτό οι γονείς πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί και ενθαρρυντικοί, πράγμα που επιτυγχάνεται μέσα από τη διαδικασία της ενημέρωσης και πληροφόρησης για τη δυναμική του παιδιού αυτής της ηλικίας.

Οι κατακτήσεις του παιδιού της προσχολικής ηλικίας στον κινητικό τομέα (κολύμπι, τρέξιμο, ποδήλατο κ.τ.λ.) είναι πολύ σημαντικές, γι' αυτό και επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη του.

Η αυτοπεποίθηση, η ευστροφία, η επιδεξιότητα που κατακτά το παιδί για το σώμα του, αποτελούν κατακτήσεις που είναι απαραίτητες και για την ομαλή ψυχοσυναισθηματική του κατάσταση. Ωστόσο, σ' αυτές τις δραστηριότητες κρύβονται διάφοροι κίνδυνοι, που αποτελούν μερικές φορές πρόκληση για το παιδί. Η ικανότητα εκτίμησης αυτών των κινδύνων από το ίδιο το παιδί είναι απαραίτητη για την ομαλή ανάπτυξή του.

Η συμπεριφορά των γονέων ασφαλώς παίζει σημαντικό ρόλο σ' αυτό. Σαφώς και δεν πρέπει να εκθέτουν τα παιδιά τους σε κίνδυνο, αλλά δεν είναι σκόπιμο να

είναι και υπερβολικοί, γιατί τότε υπάρχει πιθανότητα να μετατραπεί η πρόκληση για αντιμετώπιση του κινδύνου σε φόβο, ο οποίος θα καθλώσει το παιδί.

A.2.2. ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Οι αλλαγές που πραγματοποιούνται στη γλωσσική ανάπτυξη είναι καταπληκτικές και αναφέρονται σ' όλα τα επίπεδα της γλώσσας (άρθρωση, λεξιλόγιο, σύνταξη προτάσεων, μήκος προτάσεων, έννοιες).

Στο τέλος του δευτέρου χρόνου της ζωής του, ο λόγος του παιδιού έχει τη μορφή τηλεγραφήματος, γι' αυτό και ονομάζεται τηλεγραφικός. Οι προτάσεις του αποτελούνται κυρίως από ουσιαστικό - ρήμα - επίθετο. Παραλείπονται δηλαδή από το λόγο του κυρίως τα άρθρα, οι σύνδεσμοι, οι αντωνυμίες. Π.χ. «μαμά παπούτσια», «κούρεψα μαλλιά». Το τι ακριβώς εννοεί το παιδί, το καταλαβαίνουμε από τις γενικότερες συνθήκες μέσα στις οποίες λέει αυτές τις προτάσεις. Έτσι, στην πρώτη περίπτωση μπορεί να εννοεί «μαμά βγάλε μου τα παπούτσια» ή αντίθετα «βάλε μου τα παπούτσια για να πάμε περίπατο» κ.τ.λ.

Στη γλωσσική ανάπτυξη παρουσιάζεται σταδιακή βελτίωση και γύρω στο τέταρτο έτος της ηλικίας του, ο λόγος του παιδιού έχει σχεδόν την πληρότητα του λόγου του ενήλικα.

Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο λόγος του παιδιού της προσχολικής ηλικίας έχει την παρακάτω μορφή:

Άρθρωση: 3^ο-6^ο έτος Έχουμε τη μεγαλύτερη πρόοδο

7^ο έτος Ολοκληρώνεται η άρθρωση

Λεξιλόγιο: 3^ο-5^ο έτος Κάθε μήνα το παιδί μαθαίνει περίπου 50 λέξεις

6^ο έτος Μαθαίνει περίπου 3.000 λέξεις

Σύνταξη : 3^ο έτος Έχουμε παραλλαγές της απλής πρότασης(χρησιμοποιεί ενικό / πληθυντικό - ερώτηση -άρνηση)

4^ο έτος Ακολουθεί τους κανόνες, όχι όμως και τις εξαιρέσεις αυτών, γι' αυτό έχουμε και τα λάθη υπεργενίκευσης.

Συνειδητοποιεί πως κάθε αντικείμενο έχει και ένα όνομα, το οποίο παραμένει σταθερό, ανεξάρτητα από την παρουσία του. Γύρω στα τρία υπάρχει έντονη περιέργεια για τα ονόματα των αντικειμένων Σημαντικό ρόλο στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού παίζει

το περιβάλλον του. Οι γονείς πρέπει να κατανοήσουν πόσο σοβαρός παράγοντας είναι η γλώσσα στην ανάπτυξη του παιδιού και ιδιαίτερα στο νοητικό και ψυχικό τομέα.

Το παιδί αντιδρά και ενεργοποιείται, μόνον όταν αρχίζει και καταλαβαίνει τις λέξεις που ακούει. Για να φθάσει όμως σ' αυτό το σημείο, πρέπει το περιβάλλον, στο οποίο μεγαλώνει, να μην είναι φτωχό σε λεκτικά ερεθίσματα, αλλά αντιθέτως να το ενθαρρύνει και να συζητάει μαζί του.

A.2.3. ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Με τον όρο γνωστική ανάπτυξη εννοούμε την εξέλιξη, την αλλαγή, τη διαφοροποίηση στις λειτουργίες που μας βοηθούν να κατανοήσουμε και να γνωρίσουμε τον κόσμο, όπως είναι η σκέψη, η μάθηση, η μνήμη, η αντίληψη κ.α.

Η γνωστική ανάπτυξη επιτελείται κατά στάδια, τα οποία διαδέχονται το ένα το άλλο, ανάλογα με την ηλικία του ατόμου, έχουν συγκεκριμένη σειρά και το επόμενο περιέχει τις λειτουργίες του προηγούμενου σταδίου.

Γνωρίζοντας τα χαρακτηριστικά των σταδίων αυτών, οι γονείς είναι σε θέση να κατανοήσουν τις ανάγκες των παιδιών, να κάνουν προβλέψεις για την εξέλιξη των ικανοτήτων τους και να προσαρμόσουν ανάλογα τις απαιτήσεις τους από αυτά.

Η προσχολική ηλικία είναι η περίοδος κατά την οποία εμφανίζονται οι βασικές δομές της νοητικής λειτουργίας και αναπτύσσεται ένα μεγάλο μέρος της γενικής νοημοσύνης. Η σκέψη του νηπίου είναι σαφώς πιο αναπτυγμένη από αυτήν του βρέφους, του οποίου η γνωστική λειτουργία στηρίζεται αποκλειστικά στα άμεσα δεδομένα των αισθήσεων και τις κινητικές αντιδράσεις.

Το περιβάλλον, λοιπόν, και τα ερεθίσματα που δίνονται από αυτό, παίζουν κατά τη συγκεκριμένη φάση της ανάπτυξης σημαντικό ρόλο στη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ωρίμανση και το περιβάλλον είναι δύο παράγοντες απαραίτητοι για την ανάπτυξη της νοημοσύνης.

Στο τέλος του 2^{ου} έτους, πραγματοποιείται μια θεμελιώδης μεταμόρφωση στον πνευματικό κόσμο του παιδιού, όπου σύμφωνα με τον Piaget (1979) εμφανίζεται η συμβολική σκέψη. Το παιδί αρχίζει και γίνεται ικανό να παράγει εσωτερικά

σύμβολα, τα οποία αντιπροσωπεύουν τα αντικείμενα και τα γεγονότα, ακόμα κι όταν αυτά είναι με την αντίληψη του απόντα, δηλαδή δεν είναι δεδομένα στις αισθήσεις. Σημαντική ένδειξη αυτής της λειτουργίας είναι το συμβολικό παιχνίδι, κατά τη διάρκεια του οποίου το παιδί προσποιείται ότι ένα αντικείμενο με το οποίο παίζει είναι κάτι άλλο. Έτσι, το σκουπόξυλο γίνεται άλογο ή αεροπλάνο, το χάρτινο κουτί μετατρέπεται σε αυτοκίνητο κ.τ.λ.

Στη νοητική ανάπτυξη των παιδιών, οι γονείς έχουν τη μεγαλύτερη επιρροή από οποιονδήποτε άλλον. Για να μπορέσουν να βοηθήσουν το παιδί τους να αναπτύξει τις δυναμικές του ικανότητες της σκέψης του, πρέπει να καταλάβουν τον τρόπο με τον οποίο ένα παιδί σκέπτεται ώστε να καταφέρουν να το οδηγήσουν στα ανώτερα επίπεδα σκέψης.

Το θέμα της παιδικής σκέψης είναι πολύ ελκυστικό για μελέτη. Πώς λειτουργεί ο νους των μικρών παιδιών; Τι ακριβώς συμβαίνει όταν μαθαίνουν; Διαμέσου ποιας ιδιαίτερης λογικής φθάνουν σε συμπεράσματα που είναι γι' αυτά τελείως λογικά και για τους γονείς μοιάζουν παράλογα;

Μόνον όταν ενημερωθούν οι γονείς και κατανοήσουν το παιδί, θα είναι σε θέση να το αντιμετωπίσουν, να το διαπαιδαγωγήσουν σωστά και να το βοηθήσουν να εξελιχθεί ομαλά σ' όλους τους τομείς ανάπτυξης.

A.2.4. ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο Χαραλαμπίδης (1993) σημειώνει ότι σύμφωνα με τη βιοκοινωνική θεωρία του Erikson κατά την προσχολική ηλικία, τότε που το παιδί αποκτά την ικανότητα για συντονισμένη σωματική κίνηση και διανοητική λειτουργία, πρωταρχική ανάγκη του είναι η ελευθερία για άσκηση ελέγχου από αυτό το ίδιο, τόσο στον εαυτό του, όσο και στο περιβάλλον του.

Το παιδί αποκτά το χαρακτηριστικό της βεβαιότητας με την απόκτηση της αυτονομίας (κατά το 2^ο-3^ο έτος) και την απόκτηση της πρωτοβουλίας (κατά το 3^ο-6^ο έτος), ή - αντίστοιχα - της αβεβαιότητας-αμφιβολίας ή της ενοχής.

Αναφορικά με την απόκτηση της αυτονομίας και της πρωτοβουλίας, το παιδί αρχίζει να εγκαταλείπει την παθητική στάση της βρεφικής ηλικίας και θέλει πια να πάρει ενεργητικό ρόλο, να ελέγχει το περιβάλλον του και να επιβεβαιώνεται.

Καταλαβαίνει ότι μπορεί το ίδιο να αποφασίζει για τις δραστηριότητες του και να τις εκτελεί. Συχνά ισχυρίζεται «Όχι, θέλω μόνο μου...».

Ο τρόπος που θα λειτουργήσουν οι γονείς απέναντι στις συγκεκριμένες τάσεις του παιδιού βάζει τις βάσεις, πάνω στις οποίες θα εδραιωθεί η αυτονομία και η αυτοπεποίθηση ή αντίθετα η εξάρτηση, η ανασφάλεια και η αμφιβολία.

Η θετική στάση για αυτονομία αναπτύσσεται, όταν οι γονείς:

- Ενθαρρύνουν τη φυσική τάση του παιδιού για ανεξαρτησία,
- Δίνουν την ευκαιρία να αποφασίζει μόνο του, μέσα από διάφορες καθημερινές δραστηριότητες,
- Διδάσκουν ότι κάθε αποτυχία δεν είναι τραγική, αλλά μία ευκαιρία για να ξαναδοκιμάσει, έχοντας αποκτήσει περισσότερη εμπειρία.

Η θετική στάση των γονέων συμβάλλει στην ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης του παιδιού, η οποία αποτελεί ένα βασικό γνώρισμα της προσωπικότητας του, έτσι ώστε να μπορεί να στηρίζεται στις δυνάμεις του, να παίρνει πρωτοβουλίες, να πιστεύει ότι αξίζει σαν άτομο (αυτοεκτίμηση), να νιώθει σημαντικό και αξιόλογο (αποδοχή)¹.

Η ιδέα που έχει ο άνθρωπος για τον εαυτό του αποτελεί τον πιο σημαντικό και αποφασιστικό παράγοντα, που καθορίζει την επιτυχία του και την ευτυχία του στη ζωή. Αν θέλουν οι γονείς το παιδί τους να νιώθει ευτυχισμένο πρέπει:

- 1) Να φροντίσουν, ώστε αυτό να αποκτήσει μια θετική και σωστή εικόνα του εαυτού του.
- 2) Να αναζητούν τρόπους συμπεριφοράς και στάσεις που να βοηθούν το παιδί να σκέφτεται τον εαυτό του με τον πιο θετικό και παρωθητικό τρόπο που υπάρχει.
- 3) Να θυμούνται πάντα ότι οι άνθρωποι γίνονται αυτό που σκέφτονται. Δηλαδή, ο τρόπος σκέψης τους καθορίζει την εικόνα που έχουν για τον εαυτό τους, η οποία - στη συνέχεια - καθορίζει τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά τους προς το παιδί τους.

Η ελευθερία για ανάπτυξη πρωτοβουλίας θα πρέπει να παρέχεται στο παιδί, φυσικά πάντοτε μέσα σε λογικά πλαίσια. Το να θέτουν οι γονείς όρια δεν σημαίνει ότι δε σέβονται την τάση του παιδιού για αυτονομία. Αντιθέτως μάλιστα, οι Μούσεν -

¹ Οι έννοιες αναλύονται στο κεφάλαιο 4.

Κόνγκερ - Κάνγκαν (1973) θεωρούν ότι, αν το παιδί αφηθεί ξαφνικά ελεύθερο, κινδυνεύει να χάσει την εμπιστοσύνη του προς τον κόσμο και τον ίδιο του τον εαυτό, μια και θα βρεθεί απότομα μέσα σ' έναν κόσμο που δε θα μπορεί εύκολα να αντιμετωπίσει.

Με όπλο τις νέες του κατακτήσεις σ' όλους τους τομείς, το παιδί θέλει - γεμάτο τόλμη και θάρρος - να εξερευνήσει τον κόσμο γύρω του, τα πρόσωπα που το αποτελούν, να γνωρίσει τις ιδιότητες των πραγμάτων. Αυτό έχει σαν συνέπεια μέσα από όλες τις πληροφορίες που θα συγκεντρώσει σταδιακά, να γνωρίζει όλο και περισσότερο και τον εαυτό του.

Η φάση αυτή χαρακτηρίζεται από έντονη δημιουργικότητα (παιχνίδια ρόλων, κατασκευές, φανταστικό παιχνίδι, χορός, γυμναστική κ.α). Σιγά-σιγά το παιδί υιοθετεί το αξιολογικό σύστημα των γονιών του και ξέρει πια μόνο του τι επιτρέπεται να κάνει και τι όχι.

Αν το παιδί νιώθει πως κάνει πράγματα που οι γονείς του τα αποδέχονται, τότε νιώθει ευχαρίστηση και αναπτύσσεται περαιτέρω η πρωτοβουλία του, ενώ αντίθετα, αν οι πράξεις του δυσαρεστούν τους γονείς, τότε αναπτύσσεται η ενοχή και καθλώνεται η φαντασία και η δημιουργικότητα του.

Γι' αυτό, αποδεικνύεται ιδιαίτερα χρήσιμο οι γονείς να ενθαρρύνουν το παιδί να είναι ανεξάρτητο και περίεργο. Να αναλαμβάνει πρωτοβουλία στην επίδιωξη των ενδιαφερόντων του. Να εμπιστεύεται τις ικανότητες του, για να πετυχαίνει τελικά ότι επιθυμεί. Παράλληλα, αυτοί πρέπει να το βοηθήσουν να κατανικήσει τους φόβους και τις αγωνίες του με εποικοδομητικά τρόπο και να το ωθούν διαρκώς στην αναζήτηση δημιουργικών εμπειριών.

Οι σχέσεις του παιδιού με τους συνομηλίκους του αρχίζουν ήδη από το δεύτερο χρόνο της ζωής του να διαδραματίζουν έναν αυξανόμενο ρόλο στην ανάπτυξη και στην κοινωνικοποίηση του. Αρχίζουν να παρατηρούνται αλλαγές στις διαπροσωπικές του σχέσεις. Αναπτύσσεται μεγαλύτερη αμοιβαιότητα, αρχίζει να προσαρμόζεται περισσότερο στις απαιτήσεις των άλλων, να ανταλλάσσει παιχνίδια μ' αυτούς κ.τ.λ.

Καθώς το παιδί μεγαλώνει, αλλάζει και το είδος του παιχνιδιού. Στο δεύτερο έτος έχει τη μορφή του μοναχικού παιχνιδιού, ενώ γύρω στα τέσσερα μιλάμε για συντροφικό παιχνίδι. Κατά τη διάρκεια του μοναχικού παιχνιδιού, το παιδί παίζει

μόνο του. Μπορεί να βρίσκεται κοντά σε άλλα παιδιά, αλλά ενδιαφέρεται μόνο για το δικό του παιχνίδι. Στο συντροφικό παιχνίδι, το παιδί παίζει με τ' άλλα παιδιά, ανταλλάσσοντας τα παιχνίδια του και παίρνοντας μέρος σε κοινές δραστηριότητες.

Για τους γονείς, η λέξη «παιχνίδι» σημαίνει μια ξένοιαστη και ευχάριστη διασκέδαση, μια απασχόληση αντίθετη από την «εργασία», που θεωρείται η μόνη σοβαρή απασχόληση στη ζωή. Αλλά για το παιδί η δραστηριότητα αυτή είναι μάθηση, είναι εξάσκηση, δοκιμή. Άρα, είναι εργασία, κίνηση, ενεργοποίηση, εξέλιξη, γνώση, ζωή (Μαρίνος 1982). Αναμφισβήτητα είναι και διασκέδαση, όμως δε συμπίπτει με την έννοια της ψυχαγωγίας των μεγάλων, για το λόγο ακριβώς ότι το παιδί περνά σχεδόν όλες τις δραστηρίες ώρες της ημέρας του παίζοντας με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο.

Το παιχνίδι στην προσχολική ηλικία προετοιμάζει την ενεργό κοινωνικοποίηση του παιδιού και οι γονείς αυτό θα πρέπει να το γνωρίζουν και να το σέβονται. Αυτό θεωρείται ως ο αμεσότερος τρόπος απελευθέρωσης του παιδιού από τις εντάσεις ή μια πρόσφορη διέξοδος για την πλεονάζουσα παιδική ενεργητικότητα. Και σε κάθε περίπτωση, αποτελεί το φυσικό μέσο αυτοέκφρασης του παιδιού.

A.2.5. ΨΥΧΟΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Αναφέρεται στην εξέλιξη, την αλλαγή των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς του παιδιού, αλλά και στον τρόπο, με τον οποίο το παιδί συνάπτει σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους και αλληλεπιδρά με το περιβάλλον του.

Μεταξύ 2^{ου} και 3^{ου} έτους, το παιδί σταθεροποιεί την εικόνα του εαυτού του και αναπτύσσει χαρακτηριστικά που - σε μεγάλο βαθμό - θα παραμείνουν αναλλοίωτα.

Τώρα αρχίζει και διατηρεί στο μυαλό του την εικόνα των πραγμάτων, ακόμα και όταν δεν τα βλέπει, την εικόνα της μητέρας του, ακόμα και όταν αυτή απουσιάζει. Η διατήρηση αυτής της εικόνας το κάνει και αισθάνεται καλά και το προστατεύει. Έτσι, μπορεί να αφοσιώνεται σ' άλλες δραστηριότητες και παραμένει μακριά από τη μητέρα, χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία (π.χ. σε παιδικό σταθμό).

Σύμφωνα με τον Freud (βλ. στο Παρασκευόπουλος 1985, σελ. 51), «Το παιδί αυτής της ηλικίας βρίσκεται στο πρωκτικό στάδιο όπου αποκτάει τον έλεγχο των σφικτήρων (ενούρηση-εγκόπρηση) και ο πρωκτός αποτελεί την εστία της ψυχικής έντασης και ικανοποίησης».

Στις περιπτώσεις που η βιολογική ορμή δεν ικανοποιείται επαρκώς σ' ένα στάδιο, το άτομο εγκαταλείπει το στάδιο αυτό με ένα βαθμό καθήλωσης, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει μειωμένη προσαρμογή στα επόμενα στάδια.

Κατά τη φάση αυτή της ζωής του, το νήπιο ασκείται από τους γονείς στην εκπαίδευση του αλτέρας. Τις περισσότερες φορές όμως αυτή συνοδεύεται με στοιχεία εκφοβισμού και τιμωρίας, πράγμα που εγκυμονεί αρκετούς κινδύνους, γιατί το νήπιο καταπιέζεται να αποκτήσει συνήθειες, χωρίς να είναι ακόμα αρκετά ώριμο για να κατανοήσει την κοινωνική τους σημασία.

Κατά τον Χαραλαμπίοπουλο (1993), υπάρχει η άποψη ότι «το γνώρισμα της απόλυτης καθαριότητας ή ακαταστασίας ενός ενήλικα έχει τις ρίζες του στους αυστηρούς ή επιεικείς επηρεασμούς που δέχθηκε στη διάρκεια του πρωκτικού σταδίου από τη γονεϊκή εξουσία» (σελ. 207).

Μεταξύ 3^{ου} και 7^{ου} έτους - σύμφωνα πάντα με τη θεωρία του Freud - η ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού διέρχεται από το φαλλικό στάδιο, κατά το οποίο το ενδιαφέρον του παιδιού στρέφεται στα γεννητικά όργανα και στον ετερόφυλο γονέα. Κατά το στάδιο αυτό, είναι δυνατό να εκδηλωθούν τα συμπλέγματα² (βλέπε στο Μακρόγλου-Γουάλλς, Σφυρίδου, Τσέργας 2004, σελ. 59).

Άλλα χαρακτηριστικά τα οποία εκδηλώνονται σ' αυτήν τη φάση της ψυχοσυναισθηματικής τους ανάπτυξης είναι:

- Η ανάπτυξη του λεξιλογίου.
- Η εσωτερίκευση των κανόνων και των απαιτήσεων των γονέων.
- Ο εμπλουτισμός της φαντασίας.
- Η μίμηση των διαφόρων ρόλων.
- Η ευκολότερη προσαρμογή, αλλά και ο αρνητισμός.
- Η αύξηση του ενδιαφέροντος για τα πρόσωπα του περιβάλλοντος.
- Η απόκτηση της αίσθησης του χρόνου, με αποτέλεσμα να αντέχει περισσότερο την αναμονή των γεγονότων και των προσώπων.

Για την υγιή ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού της προσχολικής ηλικίας η συμπεριφορά και η στάση των γονέων αποτελεί το βασικότερο στοιχείο. Οφείλουν να μην είναι φειδωλοί στις εκδηλώσεις στοργής και στις αμοιβές, αλλά να δείχνουν

² Πιο γνωστό απ' αυτά είναι το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα και το σύμπλεγμα της Ηλέκτρας.

την αγάπη τους έκδηλα και επιπλέον να του παρέχουν ηθική συμπαράσταση στα σφάλματά του και στις δυσκολίες. Η υπομονή, η σταθερότητα, η ηρεμία αποτελούν τους θεμέλιους λίθους για την αντιμετώπιση του παιδιού.

A.2.6. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Με τον όρο «κοινωνικοποίηση» εννοούμε τη διαδικασία, με την οποία κάποιος αναπτύσσει την προσωπικότητα του, αποδεχόμενος και υιοθετώντας ένα σύστημα αξιών που τις χρησιμοποιεί στη ζωή του.

Αρχικά, τα άτομα κατά τη βρεφική τους ηλικία νιώθουν ότι όλος ο κόσμος είναι αυτά τα ίδια. Όμως, σταδιακά, μέσω της κοινωνικοποίησης (βρισκόμενα μέσα σε ομάδες, όπως η οικογένεια, το σχολείο) ανακαλύπτουν ότι ο εαυτός τους δεν είναι τα πάντα, ότι υπάρχει ένα όριο, πέρα από το οποίο οι επιθυμίες τους και οι φαντασιώσεις τους δεν μπορούν να ικανοποιηθούν.

Σ' όλες αυτές τις διεργασίες της ενσωμάτωσης των παιδιών στην ομάδα, σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι γονείς.

Ο George H. Mead (βλ. στο Χαραλαμπίδης 1993, σελ. 63) διατύπωσε τη γνωστή «θεωρία της μάθησης κοινωνικών ρόλων». Αυτό σημαίνει ότι το παιδί κοινωνικοποιείται παίζοντας και μαθαίνοντας κοινωνικούς ρόλους. Από την ηλικία των τριών έως πέντε ετών, τα νήπια δε μιμούνται και αναπαράγουν απλά τους ρόλους των γονέων τους, αλλά επιπλέον, αντιλαμβάνονται και τη σημασία και το σκοπό του ρόλου τον οποίο παίζουν.

A.2.7. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ

Το σεξουαλικό ένστικτο επενεργεί ήδη στο μικρό παιδί και οφείλουν οι γονείς να το πάρουν υπόψη, για να είναι σε θέση να εξασφαλίσουν στο παιδί μια ισορροπημένη ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη.

Ένα από τα θέματα που έχουν αυτοί να αντιμετωπίσουν είναι ο αυτοερεθισμός των παιδιών.

Όπως επισημαίνει ο Μπρίκνερ (1992), μερικά παιδιά φθάνουν στον αυνανισμό, γιατί νιώθουν κενά γύρω τους, δεν βρίσκουν αναγνώριση ή αρκετή

αγάπη. Ίσως γιατί οι γονείς τους έχουν πολύ καιρό να ασχοληθούν μαζί τους. Επηρεασμένα από όλα αυτά, καταφεύγουν στον αυτοερεθισμό των γεννητικών οργάνων τους, για να δώσουν - όπως νομίζουν - περιεχόμενο και χαρά στη ζωή τους.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών αυτών προέρχεται από περιβάλλον στο οποίο η ατμόσφαιρα κάθε άλλο παρά αρμονική είναι. Οι δε σεξουαλικές τους εκδηλώσεις μπορεί να εκφράζουν μόνο επιθυμίες και ανικανοποίητα αισθήματα που αναφέρονται στις ανθρώπινες σχέσεις και ιδιαίτερα στις σχέσεις με τους γονείς.

Πολλοί γονείς, βλέποντας το μικρό παιδί να προκαλεί ερεθισμό στην περιοχή των γεννητικών οργάνων, πανικοβάλλονται και δεν ξέρουν πώς να συμπεριφερθούν. Είναι όμως απόλυτα φυσιολογικό - για το παιδί αυτής της ηλικίας - να αισθάνεται αυτήν την ικανοποίηση και να έχει την τάση να το επαναλαμβάνει, από τη στιγμή που του προκαλεί ευχαρίστηση.

Ωστόσο, αυτό που είναι τόσο φυσιολογικό και αποτελεί μια νηπιακή εκδήλωση, όπως τόσες άλλες, μπορεί να γίνει αιτία να προκληθούν ακόμη και σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα, εάν το περιβάλλον του δημιουργήσει στο παιδί ενοχές και φόβους. Το καλύτερο που έχουν να κάνουν οι γονείς στην περίπτωση αυτή, είναι απλά να αποδεχτούν και να αντιμετωπίσουν το συγκεκριμένο γεγονός, όπως θα αντιμετώπιζαν οποιαδήποτε άλλη νηπιακή συμπεριφορά. Άλλωστε, οι γονείς πρέπει να γνωρίζουν ότι η εκδήλωση αυνανισμού, ακόμη και στις περιπτώσεις που γίνεται συχνά, δεν προκαλεί καμία οργανική πάθηση, αρκεί να μη γίνει αναπόσπαστο βίωμα του παιδιού στον καιρό της ανάπτυξης του. Η δε έλλειψη συγκρούσεων θα επιτρέψει στο μικρό παιδί να περάσει σε μια άλλη κατάσταση, όπου αυτό το είδος ευχαρίστησης θα υποχωρεί βαθμιαία και θα παραχωρήσει τη θέση του σ' άλλες δραστηριότητες, που θα κεντρίσουν το ενδιαφέρον του.

Για μια ισορροπημένη ψυχοσεξουαλική ζωή, είναι σημαντικό να συνηθίσει το παιδί να θεωρεί φυσικά, όλα όσα έχουν σχέση με το σώμα του. Το παιδί, κατά την προσχολική ηλικία, ρωτάει πράγματα, στα οποία ίσως οι γονείς ντρέπονται να δώσουν απάντηση. Στην προκειμένη περίπτωση, το πρόβλημα είναι δικό τους και όχι βέβαια του παιδιού. Το παιδί ρωτά σοβαρά για να μάθει από τους γονείς του την αλήθεια.

Ο ισχυρισμός μερικών γονέων ότι «κι εμάς δεν μας τα είπε κανένας, αλλά τα μάθαμε όλα» δεν ευσταθεί. Η αδυναμία κάποιων γονέων να βρουν έναν έντιμο τρόπο για να δώσουν μια σωστή απάντηση σ' ένα καυτό ερώτημα του παιδιού με γενετήσιο περιεχόμενο, τους κάνει να προσφεύγουν στη γνωστή φράση: «Αυτά τα πράγματα δεν

είναι για παιδιά, όταν μεγαλώσεις θα μάθεις». Βέβαια, όταν μεγαλώσει θα μάθει, αλλά δεν θα υπάρχει πλέον παράθυρο επικοινωνίας με τους γονείς και ιδιαίτερα κατά την περίοδο της εφηβείας του, τότε που θα χρειάζεται συμπαράσταση και κατανόηση. Θα αισθάνεται ένοχο και θα θεωρεί απαγορευμένο και ανεπίτρεπτο το να συζητήσει ή να εκθέσει κάποιο πρόβλημα του στους γονείς.

Όταν στις ερωτήσεις του παιδιού τις σχετικές με σεξουαλικά θέματα δίνονται σαφείς απαντήσεις, με απλότητα, φυσικότητα και ειλικρίνεια, χωρίς όμως εκείνες τις λεπτομέρειες που ενδεχομένως θα προκαλέσουν μόνο σύγχυση παρά θα διαφωτίσουν το παιδί, τότε αυτό αποκτά όσες πληροφορίες χρειάζεται, για να έχει μια φυσιολογική ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη, χωρίς ενοχές και άτοπους φόβους. Ταυτόχρονα, με τον τρόπο αυτό, οι γονείς θέτουν ισχυρές βάσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης με το παιδί τους.

Όσον αφορά στη στάση τους απέναντι στην αυτοϊκανοποίηση του παιδιού, δεν θα ήταν άσκοπο, εκτός από το να μην είναι απαγορευτικοί, εκφοβιστικοί και απειλητικοί, να φροντίζουν να βρίσκονται πάντα κοντά στο παιδί και να του προσφέρουν ότι του λείπει και ότι χρειάζεται. Συνήθως κατανόηση και αγάπη.

Σε κάθε περίπτωση, ο σεβασμός της προσωπικότητας του παιδιού είναι επιβεβλημένος και δεν επιτρέπεται οι γονείς να παραβιάζουν με τρόπο ανεπίτρεπτο τα μυστικά του και να εισβάλλουν αυθαίρετα στον προσωπικό του χώρο.

Β' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Οι γονείς επηρεάζουν καθοριστικά την εξέλιξη του παιδιού τους από την αρχή της ύπαρξης του ώσπου να ενηλικιωθεί και να ωριμάσει. Ιδιαίτερα τον πρώτο καιρό μετά τη γέννηση εκείνοι μονοπωλούν την καθημερινή του αλληλεπίδραση.

Η διαρκής παρουσία της μητέρας στο διάστημα αυτό δημιουργεί στο παιδί το απαραίτητο αίσθημα σιγουριάς και αυτοπεποίθησης, προκειμένου να πραγματοποιήσει τις πρώτες του και καθοριστικές εξελίξεις στο συναισθηματικό, το νοητικό και το γλωσσικό τομέα.

Επιπλέον, ο ρόλος της επικοινωνίας τονίζεται ιδιαίτερα ως συστηματικός παράγοντας για την ανάπτυξη ποιοτικής σχέσης μεταξύ γονέων και παιδιού. Όσο περισσότερο οι γονείς επικοινωνούν με τα παιδιά τους τόσο περισσότερο εκείνα βελτιώνουν τις ικανότητες επικοινωνίας τους και μπορούν να επικοινωνήσουν με τον καλύτερο τρόπο και με τους ανθρώπους γύρω τους (Runcan et al., 2012). Αργότερα, καθώς ο κύκλος επικοινωνίας του παιδιού ευρύνεται, οι γονείς εξακολουθούν να αποτελούν γι' αυτό σταθερά πρότυπα για την υιοθέτηση στάσεων και γενικά για τη θεμελίωση της προσωπικότητας του.

Η λειτουργία της οικογένειας γενικότερα αποτελεί ένα δυναμικό θεσμό κι αυτό σημαίνει ότι επιδέχεται αλλαγές με διάφορους τρόπους. Τόσο οι ενήλικες όσο και τα παιδιά που την αποτελούν, περνούν από διάφορες αναπτυξιακές φάσεις, από διάφορα στάδια, έχουν διαφορετικές ανάγκες και η μεταξύ τους αλληλεπίδραση οδηγεί σε λειτουργικές ή δυσλειτουργικές καταστάσεις.

Μέσα στο οικογενειακό πλαίσιο, το παιδί αναπτύσσει τους πρώτους δεσμούς και αποκτά τις εμπειρίες αλληλεπίδρασης που καθορίζονται από τη θέση, την οποία κατέχει στη δυναμική του συγκεκριμένου συστήματος, αλλά και από τις σχέσεις του με τους σημαντικούς άλλους, που είναι οι γονείς.

Κατά τον Erikson 1963, 1968 (βλ. στο Λεονταρή 1996), ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς καλύπτουν τις ανάγκες του παιδιού επηρεάζει τη στάση του στη ζωή και την προσωπικότητα του. Οι «Άλλοι» συντελούν στην επικύρωση αυτού που είναι, γιατί ο τρόπος με τον οποίο το βλέπουν αυτοί επηρεάζει τον τρόπο, με τον οποίο βλέπει το παιδί τον εαυτό του.

Ο τρόπος διαπαιδαγώγησης είναι μια παράμετρος σημαντική στην ανάπτυξη της έννοιας του εαυτού και στη θετική αυτοαντίληψη³ του παιδιού.

Ο Freud (βλ. Chiland ,1994 σελ. 91) παρατηρεί σχετικά ότι « το επάγγελμα των γονιών, η διαπαιδαγώγηση, das Erziehen, είναι ανέφικτο. Να αναλύεις, να διαπαιδαγωγείς, να καθοδηγείς είναι τρία ανέφικτα επαγγέλματα. Μπορούμε να κάνουμε το καλύτερο δυνατό, αλλά ότι και αν κάνουμε, δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι πως πράττουμε πάντα το σωστό, θα κάνουμε αναπόφευκτα λάθος κάποια στιγμή. Και ο αποδέκτης του λάθους δεν θα παραλείψει να μας το πει» .

Ο ρόλος του γονέα είναι ο μοναδικός ίσως ρόλος για τον οποίο ο άνθρωπος δεν εκπαιδεύεται, δεν προετοιμάζεται για τις απαιτήσεις και τις ευθύνες που αυτός συνεπάγεται, αλλά βασίζεται κυρίως στην αγάπη, στο ένστικτο και στον αυτοσχεδιασμό.

B.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ.

Η επίδραση της μητέρας στο ψυχισμό του παιδιού είναι σημαντική, καθώς αυτή βρίσκεται, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της ζωής του, σε στενή επαφή μαζί του.

Από πολλούς ψυχολόγους και ιδιαίτερα τους ψυχαναλυτές, η σχέση του βρέφους με τη μητέρα θεωρείται ως ο θεμέλιος λίθος της προσωπικότητας του ανθρώπου. Η σχέση μητέρας-παιδιού είναι καθοριστική για τη διαμόρφωση μιας υγιούς προσωπικότητας του παιδιού και επηρεάζει τη μετέπειτα πορεία του και το είδος των σχέσεων που θα αναπτύξει με τους άλλους ανθρώπους. Μια ψυχρή, απορριπτική, επιθετική, γεμάτη προσωπικές ανασφάλειες μητέρα, μπορεί να διαμορφώσει ένα παιδί με χαμηλή αυτοεκτίμηση, εξαρτημένο και χωρίς καλή ψυχική υγεία.

Όπως υποστηρίζουν οι Τσιάντης και Μανωλόπουλος (1986), στον πρώτο χρόνο της ζωής του παιδιού η μητέρα επαναλαμβάνει τις δικές της ασυνείδητες

³ Κατά τον Bums (1986) (βλ. στο Λεονταρή 1996, σελ. 88), «Ορίζεται ως αυτοαντίληψη η εικόνα που έχει διαμορφώσει το άτομο για τον εαυτό του. Θεωρείται ότι περιλαμβάνει αντικειμενικές γνώσεις για τον εαυτό του, όπως σωματικά χαρακτηριστικά, ηλικία, φύλο, κάποιο είδος αυτοαξιολόγησης που αφορά τις ικανότητες του ατόμου και την αξία του γενικά...».

εμπειρίες, δηλαδή ξαναζεί μαζί με το παιδί της και του προσφέρει ό,τι πρόσφεραν και σ' αυτήν όταν ήταν παιδί.

Κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια διάκριση μεταξύ εργαζομένων και μη εργαζομένων μητέρων, στο σημείο αυτό.

Μεγάλο ποσοστό των μη εργαζομένων μητέρων δεν είναι ευχαριστημένες με τον εαυτό τους, δεν είναι ικανοποιημένες με τη θέση που έχουν στην κοινωνία. Βιώνουν εσωτερικές συγκρούσεις και διαψεύσεις και παρόλο που βρίσκονται για αρκετό χρόνο κοντά στα παιδιά τους, η σχέση τους δεν είναι αρμονική. Στην προσπάθεια τους να καλύψουν δικά τους κενά και ανασφάλειες, συνήθως γίνονται υπερπροστατευτικές με τα παιδιά τους. Οι γυναίκες που δεν εργάζονται αναπτύσσουν επίσης τη νεύρωση της νοικοκυράς, η οποία εκδηλώνεται, όπως επισημαίνει η Χουρδάκη (1992) με τη μανία της καθαριότητας και της τελειότητας, μεταφέροντας αυτήν τη στάση και στα παιδιά τους. Οι μητέρες αυτές σκόπιμο είναι να συνειδητοποιήσουν το πρόβλημα τους και τις συνθήκες της ζωής τους. Να αποκτήσουν αυτογνωσία, να αναρωτηθούν γιατί κάνουν αυτό που κάνουν, τι φταίει. Να σταματήσουν να συγκρούονται με τον εαυτό τους, βγάζοντας στην επιφάνεια και αναλύοντας αυτήν την εσωτερική σύγκρουση η οποία προέρχεται από τη νεύρωση και επηρεάζει όλη την οικογένεια.

Από την άλλη πλευρά, όπως παρατηρεί η Χουρδάκη (1992), αν και δεν είναι απόλυτο αυτό, «η εργαζόμενη μητέρα εκείνη που δεν έχει συνείδηση της κοινωνικής συμμετοχής» (σελ. 359) αισθάνεται την εργασία όχι σαν απελευθέρωση, μα σαν σκλαβιά, που της επιβάλλεται, για να αντιμετωπίσει το οικονομικό πρόβλημα της οικογένειας, με συνέπεια τα αρνητικά συναισθήματα που νιώθει να τα μεταδίδει με τη συμπεριφορά της στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

Οι υπόλοιπες εργαζόμενες μητέρες αξιοποιούν τις ικανότητες τους, αναπτύσσουν και βελτιώνουν την προσωπικότητα τους, διοχετεύουν δημιουργικά την ενέργεια τους στο επάγγελμα και νιώθουν ικανοποιημένες. Αυτή η αίσθηση περνάει και στην οικογένεια τους, παρόλη την ένταση και το άγχος που έχουν προκειμένου να είναι, σ' όλους τους ρόλους που έχουν αναλάβει και σ' όλες τις ευθύνες που έχουν επωμισθεί, συνεπείς.

Στην καταναλωτική κοινωνία, στην οποία ζουν οι γονείς, ο ρόλος της μητέρας η οποία καλείται να αναλαμβάνει ταυτόχρονα πολλούς ρόλους (της συζύγου, της παιδαγωγού, της νοικοκυράς, της εργαζόμενης, της γυναίκας με καριέρα) έχει γίνει εξαιρετικά δύσκολος. Το άγχος που δημιουργεί η σύγχρονη εποχή στη γυναίκα

μεταφέρεται στο σπίτι και επηρεάζει τόσο τις σχέσεις της με τα παιδιά, όσο και με το σύζυγο.

Η ψυχραιμία και ο αυτοέλεγχος της μητέρας, ειδικά σε τεταμένες και φορτισμένες στιγμές, αποτελεί το αποτελεσματικότερο όπλο για να εκτονωθεί η κατάσταση. Γιατί το παιδί παρατηρεί και καταγράφει τη συμπεριφορά της.

Η ηρεμία, η νηφαλιότητα, η συζήτηση και η αγάπη είναι εκείνα τα στοιχεία που βοηθούν την παιδική ψυχή να ανατραφεί και να αναπτυχθεί.

Όπως επισημαίνει η Πηνελόπη Δέλτα (1995), «το παιδί για να αναπτυχθεί έχει ανάγκη από ζέστη όσο και το λουλούδι έχει ανάγκη από ήλιο τη ζέστη αυτή θα τη βρει μονάχα στην αγάπη της μητέρας» (σελ. 16).

B.2. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ.

Μέχρι πολύ πρόσφατα, ο πατέρας ήταν ο μεγάλος απών στη βιβλιογραφία των κοινωνικών επιστημών και ο ρόλος του είχε υποτιμηθεί από τους ερευνητές.

Όπως επισημαίνουν οι Τσιάντης και Μανωλόπουλος (1986), έχει υπερτονιστεί η «ευθύνη» της μητέρας, με ανάλογη υποτίμηση του ρόλου και της ευθύνης του πατέρα.

Σήμερα, όπως υποστηρίζουν οι παραπάνω, αλλά και ο Παρασκευόπουλος (1985) οι περισσότεροι μελετητές της οικογενειακής ζωής συμφωνούν ότι τα προβλήματα στα παιδιά δεν τα δημιουργεί η παθολογία της μητέρας ή του πατέρα, αλλά η αλληλεπίδραση του συστήματος πατέρας-μητέρα που δημιουργεί την οικογενειακή ατμόσφαιρα.

Ο ρόλος του πατέρα είναι δύσκολος και πολυσύνθετος. Είναι επίκτητος, δηλαδή η στάση και τα συναισθήματα που απορρέουν από αυτόν διαμορφώνονται σιγά-σιγά. Η επίδραση του στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και στη ψυχική υγεία του παιδιού είναι ζωτικής σημασίας.

Όπως διαπίστωσαν σε έρευνες τους που πραγματοποιήθηκαν αντίστοιχα το 1974 και το 1979, οι D. Lynn και M. E. Lamb (ed) (βλ. στο Παρασκευόπουλος 1985 τόμος 2^{ος} σελ. 150), η συμπεριφορά του πατέρα περισσότερο και όχι τόσο της μητέρας, είναι καλύτερος δείκτης της ψυχοδυναμικής της οικογένειας και του είδους των επιδράσεων της στο παιδί.

Στη σύγχρονη καταναλωτική εποχή, ο πατέρας έχει επιφορτιστεί με το ρόλο του προμηθευτή υλικών αγαθών και του συντηρητή της οικογένειας. Η κούραση, το άγχος και οι απαιτήσεις της καθημερινότητας κάνουν το ρόλο τους ακόμη πιο δύσκολο. Αλλά και η διατήρηση του κύρους του, της αυθεντίας του, απαιτεί μια πιο αποστασιοποιημένη θέση στην οικογένεια.

Ο τύπος του αυταρχικού πατέρα δημιουργεί πολλές δυσκολίες στην προσωπικότητα των παιδιών, τα οποία αργότερα ή θα τον μιμηθούν, αναπαράγοντας την αυταρχικότητα στα δικά τους παιδιά ή θα είναι αδιάφορα ή πολύ επιεική.

Ο Camfield K. σε άρθρα του στο περιοδικό «Διαπαιδαγώγηση» (1999, σελ.7/8-14/15) αναφέρει ότι η αποτελεσματικότητα του ρόλου του πατέρα μέσα στην οικογένεια εξαρτάται από :α) τη θετική στάση απέναντι στο ρόλο του και η παραδοχή αυτού του ρόλου, χωρίς υποσυνείδητες τάσεις απόρριψης, β) την αυτογνωσία η οποία είναι πάντοτε πολύτιμη, γιατί του επιτρέπει να γνωρίζει τα πιθανά κίνητρα της στάσης του και της συμπεριφοράς του, πράγμα που θα τον βοηθήσει να την αλλάξει αν αποδειχθεί εσφαλμένη, γ) τη ψυχολογική ωριμότητα του, αληθινά απαραίτητη, ώστε να σταθεί ως ενήλικας και να διαπαιδαγωγήσει σωστά το παιδί του. Αυτή βέβαια προϋποθέτει την αποβολή της εγωκεντρικότητας ή της ισχυρογνωμοσύνης του, της ζήλιας ή άλλων αρνητικών συναισθημάτων του, δ) τη δυνατότητα του να γνωρίζει τις ιδιαίτερες διαθέσεις, την ιδιοσυγκρασία, τις ικανότητες, τη σχολική παρουσία, τους φίλους και τα όνειρα του παιδιού, αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εξελικτικών σταδίων της ζωής του, ε) τη συνέπεια στη συχνή επικοινωνία με το παιδί του και η διαρκής παρουσία του δίπλα σ' αυτό σε συναισθηματικό επίπεδο.

Οι αυξημένες απαιτήσεις του ρόλου του πατέρα επιβάλλουν την ανάγκη της αναπροσαρμογής και του επαναπροσδιορισμού του. Είναι σημαντικό ο πατέρας να αφαιρεί χρόνο από άλλες απασχολήσεις του και να περνάει όσο γίνεται περισσότερο χρόνο με το παιδί του, ώστε να καταστεί γόνιμη και αποτελεσματική η παρουσία του για τη διαπαιδαγώγηση του.

Ακόμη, είναι σημαντικό να του προσφέρει λιγότερα υλικά αγαθά και μεγαλύτερο μέρος από τα ψυχικά του αποθέματα, γιατί τα τελευταία αποτελούν τα πολυτιμότερα κεφάλαια τα οποία αυτός εναποθέτει για το μέλλον του.

Όπως υποστηρίζει ο Μαρστανιώτης (1998), τα τελευταία χρόνια ο πατέρας ευτυχώς έχει αρχίσει να παίρνει τη σωστή θέση μέσα στην οικογένεια. Συμμετέχει ενεργητικά στην ανατροφή και διαπαιδαγώγηση των παιδιών και ο ρόλος του με τον

καιρό γίνεται όλο και πιο σημαντικός, καθώς παίρνει τις διαστάσεις που του ανήκουν και του αξίζουν.

B.3 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή της μεθόδου διαπαιδαγώγησης την οποία θα ακολουθήσουν οι γονείς και παράλληλα καθορίζουν και διαμορφώνουν τη γενικότερη συμπεριφορά τους απέναντι στο παιδί, είναι οι ακόλουθοι:

1. Η ψυχολογική κατάσταση των γονέων, δηλαδή το κατά πόσον οι ίδιοι έχουν κατακτήσει ένα σημαντικό βαθμό ωριμότητας. Η ωριμότητα είναι κατάκτηση και δεν είναι ανάλογη με την ηλικία. Αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να αναλαμβάνει τις ευθύνες του σε κάθε τομέα της ζωής του. Ένα άτομο θεωρείται ψυχολογικά ώριμο όταν έχει αυτογνωσία, ασκεί αυτοκριτική, παραδέχεται τα λάθη του, μπορεί να μπει στη θέση του άλλου, δεν είναι εγωκεντρικό, νιώθει τα θετικά σημεία της ζωής του και χαίρεται γι' αυτά και έχει ξεπεράσει τα βιώματα της παιδικής του ηλικίας.
2. Η σχέση των γονέων ως ζευγάρι, δηλαδή, ο βαθμός ύπαρξης συναισθηματικής κάλυψης, κατανόησης αναγκών και επιθυμιών, επικοινωνίας και σεβασμού, αλλά και συμφωνίας σχετικά με τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών. Όταν οι γονείς είναι υπερβολικά απασχολημένοι με την επίλυση των μεταξύ τους διαφορών και με τις δικές τους συγκρούσεις και είναι συναισθηματικά φορτισμένοι, δεν μπορούν να αντιληφθούν σωστά τις επιθυμίες και τις ανάγκες του παιδιού τους. Γονείς με συζυγικά προβλήματα έχουν λιγότερο χρόνο για να ασχοληθούν με το παιδί τους απ' ότι γονείς με καλή σχέση. Επίσης, η αντίδραση τους στη συμπεριφορά του παιδιού δεν είναι σταθερή, αφού καθορίζεται από τη δική τους κάθε φορά συναισθηματική κατάσταση.
3. Το καθημερινό άγχος που βιώνουν οι γονείς, συνήθως λόγω οικονομικών και επαγγελματικών δυσκολιών. Η ένταση και η ανασφάλεια των γονέων από τον καθημερινό αγώνα επιβίωσης ή από την προσπάθειά τους να χτίσουν την καριέρα τους, μεταφέρεται στο σπίτι και επηρεάζει το χρόνο και την ποιότητα της σχέσης τους με το παιδί. Η ανάγκη ή η επιθυμία της μητέρας να εργαστεί συχνά προκαλεί την

εμπλοκή τρίτων στην ανατροφή του παιδιού (π.χ. παιδικός σταθμός, γιαγιά), γεγονός το οποίο είναι δυνατό να αποτελέσει ακόμη μία πηγή άγχους.

4. Τα προσωπικά βιώματα στην οικογένεια προέλευσης, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιοι οι γονείς μεγάλωσαν, αλλά και σημαντικά γεγονότα, ιδιαίτερα στην παιδική τους ηλικία, τα οποία επηρέασαν τις μετέπειτα επιλογές τους. Η σχέση που διατηρούν οι γονείς με τις δικές τους οικογένειες προέλευσης και ο ρόλος που παίζουν οι ίδιοι ακόμη σε αυτές, επηρεάζουν σημαντικά τη συμπεριφορά τους προς τα παιδιά.
5. Το μέγεθος της οικογένειας. Έχουν διαπιστωθεί διαφορές στη συμπεριφορά των γονέων με ένα παιδί σε σύγκριση με γονείς που έχουν περισσότερα παιδιά. Ακόμη, η συμπεριφορά μπορεί να επηρεάζεται από το αν η οικογένεια είναι μονογονεϊκή, δηλαδή αν υπάρχει μόνο ένας γονέας λόγω θανάτου ή διαζυγίου ή απόκτησης παιδιού εκτός γάμου.
6. Η συμπεριφορά του ίδιου του παιδιού. Το κάθε παιδί έχει τη δική του προσωπικότητα, τα δικά του χαρακτηριστικά και επηρεάζει καθοριστικά τη στάση των γονέων απέναντι του. Συχνά, οι γονείς δυσκολεύονται να τηρήσουν την ίδια στάση απέναντι σε όλα τα παιδιά τους ή διαπιστώνουν ότι μέθοδοι που αποδίδουν με κάποιο παιδί είναι τελείως αναποτελεσματικές με κάποιο άλλο.
7. Οι επαφές με άλλους γονείς, δηλαδή η επικοινωνία και ανταλλαγή εμπειριών μ' άλλους γονείς που έχουν ίδια προβλήματα και ανησυχίες.
8. Το οικονομικό και μορφωτικό υπόβαθρο των γονέων, από το επάγγελμα, τις προσωπικές προσδοκίες για το παιδί, τις προσωπικές αντιλήψεις για το ρόλο των δύο φύλων κ.τ.λ.

Για όλους τους ανωτέρω λόγους, η υπεύθυνη ενημέρωση των γονέων - μέσα από κατάλληλα προγράμματα συμβουλευτικής - θεωρείται όχι μονάχα απλώς πολύτιμη, αλλά μάλλον αναγκαία, πολύ περισσότερο στις μέρες μας, που οι κοινωνικές δομές μετεξελίσσονται ραγδαία και τα παιδιά καλούνται διαρκώς να αντιμετωπίζουν νέες καταστάσεις και νέους κινδύνους, ενώ ο ρόλος του γονέα γίνεται ολοένα και πιο δύσκολος και η ανάγκη για υποστήριξη του γίνεται επιτακτικότερη.

B.4. ΡΟΛΟΙ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΓΟΝΕΩΝ

Στόχος όλων των γονέων είναι να διαπαιδαγωγήσουν τα παιδιά τους όσο καλύτερα μπορούν και να βελτιώσουν τις σχέσεις μαζί τους.

Λόγω έλλειψης πληροφόρησης ή παρανοήσεων όμως, παρόλο που ξεκινούν με τις καλύτερες προθέσεις, έχουν εσφαλμένες πεποιθήσεις και υιοθετούν ακατάλληλους τρόπους γονεϊκής συμπεριφοράς.

Οι πιο συνηθισμένες από τις εσφαλμένες πεποιθήσεις των γονέων είναι:

- Πιστεύουν ότι τα παιδιά είναι δύσκολα από τη φύση τους, ότι είναι αδύνατο να αλλάξουν τις αρνητικές τους συμπεριφορές, ότι θα αποτύχει κάθε τους προσπάθεια για αλλαγή και παραιτούνται ελπίζοντας ότι θα έρθουν καλύτερες μέρες. Χαρακτηριστική είναι η φράση την οποία υιοθετούν: «Μπόρα είναι, θα περάσει».
- Πιστεύουν ότι η αρνητική συμπεριφορά είναι αναπόφευκτη, ότι τα παιδιά έχουν δικαίωμα να συμπεριφέρονται άσχημα.
- Πιστεύουν ότι μπορούν να υποχρεώσουν το παιδί τους να υπακούει στη θέληση τους και ότι με την αυστηρότητα, τις διαταγές και τις φωνές θα διατηρήσουν την οικογενειακή ισορροπία.
- Πιστεύουν ότι, αν έχουν απαιτήσεις από το παιδί, θα χάσουν την επαφή μαζί του, θα χάσουν την αγάπη του.
- Πιστεύουν ότι, αν θέσουν όρια, κανόνες και πλαίσια συμπεριφοράς, θα βλάψουν την ομαλή ανάπτυξη του παιδιού.

Τα παιδιά, μερικές φορές, θεωρούν ως εκδήλωση ενδιαφέροντος τους περιορισμούς και τα όρια των γονέων και εισπράττουν ως έλλειψη ενδιαφέροντος και αγάπης την αδυναμία των γονέων να επιβληθούν. Σταματούν να σέβονται και να εκτιμούν τους γονείς τους και κατά συνέπεια τον εαυτό τους, όταν οι γονείς δεν θέτουν σαφή, σταθερά και συνεπή όρια στη συμπεριφορά.

Πολλοί γονείς έχουν μάθει, λανθασμένα, ότι τα συναισθήματα του θυμού, της απογοήτευσης και του φόβου δεν θα έπρεπε να τα εκφράζουν. Γι' αυτό, πολλοί από αυτούς δεν ξέρουν πώς να χειριστούν αυτά τα συναισθήματα, όταν τα εκφράζουν στα παιδιά τους. Στην αδεξιότητα τους αντιδρούν αναλαμβάνοντας έναν από τους ακόλουθους ρόλους, οι οποίοι, κατά τους Ντινκμέγιερ-Μακ Κέι (1997), είναι:

- *Του αρχιστράτηγου.* Ο γονιός που παίρνει αυτό το ρόλο θέλει να ελέγχει την κατάσταση. Απαιτεί από το παιδί, διατάζει, απειλεί, ώστε να έχει την εξουσία.
- *Του ηθικολόγου.* Είναι αυτός που λέει πάντα «πρέπει» ή «δεν πρέπει». Κάνει το συνηθισμένο κήρυγμα. Θέλει το παιδί του να έχει τα «σωστά» συναισθήματα.
- *Του παντογνώστη.* Είναι αυτός που προσπαθεί να δείξει πόσο ανώτερος είναι ο ίδιος, ότι έχει ζήσει πολλά χρόνια και κατά συνέπεια γνωρίζει τα πάντα γύρω από τα προβλήματα που παρουσιάζει η ζωή.
- *Του δικαστή.* Ενδιαφέρεται να αποδείξει ότι αυτός έχει πάντα δίκιο και ότι το παιδί έχει πάντα άδικο.
- *Του κριτικού.* Υποβιβάζει το παιδί μέσα από τη γελοιοποίηση, το σαρκασμό, την ειρωνεία ή τις ετικέτες που του κολλάει (είσαι «ανίκανος», «φοβητσιάρης», «τεμπέλα» κ.τ.λ.).
- *Του ψυχολόγου.* Προσπαθεί να αναλύσει το πρόβλημα έχοντας τις καλύτερες προθέσεις, θέλει ν' ακούσει όλες τις λεπτομέρειες, για να μπορέσει να διορθώσει ανετότερα το παιδί. Κάνει διάγνωση, αναλύει και υποβάλλει ερωτήσεις.
- *Του παρηγορητή.* Παίρνει πολύ στα «ελαφριά» τα συναισθήματα του παιδιού. Ένα χάδι στην πλάτη, ένα απλό καθησύχασμα και η προσποίηση ότι όλα πάνε καλά (ακόμα κι αν δεν πάνε καθόλου καλά) είναι η απάντηση του στις ανησυχίες του παιδιού.

Αν και επικρίνονται πολύ έντονα αυτοί οι ρόλοι, πρέπει να τονιστεί ότι οι γονείς που τους παίζουν δεν το κάνουν από κακία, αλλά με τις καλύτερες προθέσεις.

Εκτός από τους ρόλους που αναλαμβάνουν οι γονείς, υπάρχουν και οι ψυχολογικοί τύποι των γονέων, που με τις μεθόδους τους δεν διαπαιδαγωγούν κατάλληλα τα παιδιά τους και συμβάλλουν στην αύξηση των συγκρούσεων και στη γενικότερη δυσλειτουργία της οικογένειας (Παρασκευόπουλος, 1985).

- *Επιτρεπτικοί* είναι οι γονείς οι οποίοι συνεχίζουν το «ντάντεμα» του παιδιού, ώστε εκείνο να πιστεύει ότι δεν είναι ικανό να πετύχει κάτι μόνο του. Αναλαμβάνουν οι ίδιοι τις ευθύνες του, δεν θέτουν σαφή και ξεκάθαρα όρια στη συμπεριφορά του, του στερούν την ικανοποίηση να ξεπερνάει δυσκολίες μόνο του, να χάνει τις ευκαιρίες να διδαχθεί μέσα από τις συνέπειες των αρνητικών του πράξεων. Οι γονείς που ανήκουν σ' αυτόν τον τύπο, δεν αφήνουν το παιδί να ντυθεί μόνο του, να τακτοποιήσει μόνο του τις σχολικές του υποχρεώσεις, απαντούν για λογαριασμό του, όταν κάποιος του απευθύνει το λόγο κ.τ.λ.

- *Υπερπροστατευτικοί* είναι οι γονείς οι οποίοι δεν αφήνουν το παιδί να κινηθεί μόνο του, το απαλλάσσουν από τις ευθύνες της καθημερινής ζωής, φοβούνται ότι όλοι οι κίνδυνοι θα συμβούν στο παιδί τους και θέλουν να τους προλάβουν. Υποτάσσουν το παιδί τους στη δική τους απόλυτη φροντίδα ή υποτάσσονται οι ίδιοι στις επιθυμίες του παιδιού. Τα παιδιά γονέων αυτού του τύπου παρουσιάζουν συνήθως τυραννική συμπεριφορά, εγωιστική στάση, εγωκεντρική διάθεση, περιορισμένες κοινωνικές επαφές, εξάρτηση και εσωτερική ανασφάλεια.
- *Αυταρχικοί* είναι οι γονείς οι οποίοι νομίζουν ότι μόνον αυτοί γνωρίζουν τι είναι καλό για τα παιδιά τους, που επιβάλλουν τις ιδέες τους, που απαιτούν υπακοή και επιβάλλουν τιμωρίες χωρίς συζήτηση, που αξιολογούν τη συμπεριφορά του παιδιού με αυστηρά και άκαμπτα κριτήρια. Οι γονείς αυτού του τύπου έχουν ανυπομονησία, έλλειψη ανεκτικότητας, είναι απορριπτικοί, αυστηροί, βίαιοι, σκληροί, οξείς. Τα δε παιδιά των αυταρχικών γονέων αναπτύσσουν αρνητικά συναισθήματα, όπως πικρία, αποστροφή προς τους άλλους και επιθετικότητα... Άλλοτε δείχνουν εξάρτηση, συμμόρφωση, υποτέλεια και υποκριτική στάση και άλλοτε αρνητισμό, έκδηλη εχθρότητα ή ακόμη και εγκληματικότητα.
- *Ανώριμοι ψυχολογικά* είναι οι γονείς που δεν έχουν ξεπεράσει τα βιώματα της δικής τους παιδικής ηλικίας, αλλά ξαναζούν - μέσα από τα παιδιά - τις δικές τους ανασφάλειες και ψυχοσυγκρούσεις. Δεν μπορούν να αναλάβουν τις ευθύνες του ρόλου τους ως σύζυγοι και γονείς, δεν έχουν αυτογνωσία, δεν ασκούν αυτοκριτική, δεν παραδέχονται τα λάθη τους και είναι εγωκεντρικοί. Σ' αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι «μποέμ γονείς» (Χουρδάκη, 1992 σελ. 397), οι οποίοι ενδιαφέρονται να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες και να γευθούν στην ηλικία αυτή ό,τι στερήθηκαν μικροί, ότι δεν έζησαν νέοι. Αρνούνται να αναγνωρίσουν το γεγονός ότι έχουν παιδιά, ενώ στην πραγματικότητα έχουν και ζουν γύρω τους. Παίρνουν την παιδαγωγική και τη ψυχολογία, τη διαβάζουν, την παρερμηνεύουν και υποστηρίζουν πως εφαρμόζουν τα καινούργια δόγματα της παιδαγωγικής. Π.χ «δεν χρειάζεται οι γονείς να επιβλέπουν συνεχώς τα παιδιά τους, είναι κουραστικό το να είσαι συνεχώς με το παιδί, δηλαδή παίρνουν αποσπασματικά και επιλεκτικά ένα δόγμα της ψυχολογίας και το χρησιμοποιούν, όπως θέλουν».(Χουρδάκη ,1992 σελ. 398)
- *Οι φιλόδοξοι γονείς* θέλουν πάντα την πρωτιά και δεν δέχονται τίποτα λιγότερο από το τέλειο. Έχουν μη ρεαλιστικές προσδοκίες, θέτουν μη πραγματοποιήσιμους στόχους και διατηρούν υπερβολικές απαιτήσεις από τα παιδιά τους, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τα ενδιαφέροντα, τις επιθυμίες, αλλά και τις ικανότητες των

παιδιών. Υποστηρίζεται σχετικά «ότι οι πολύ φιλόδοξοι γονείς είναι άνθρωποι οι οποίοι δεν έχουν ζήσει στην παιδική τους ηλικία πληρότητα ψυχική, γιατί στερήθηκαν από πλευράς οικονομικής ή δεν είχαν τη δέουσα κατανόηση από τους γονείς τους ή δεν μπόρεσαν να εξασφαλίσουν τη ζωή που ήθελαν για τον εαυτό τους» (Χουρδάκη, 1992 σελ.397). Φορτώνουν λοιπόν τα παιδιά τους καθημερινά με χίλιες δυο υποχρεώσεις, όπως ιδιαίτερα μαθήματα, ξένες γλώσσες, μουσική, χορό, αθλητισμό κ.τ.λ. χωρίς να αφήνουν χρόνο για παιχνίδι και δημιουργική αξιοποίηση από το ίδιο το παιδί του ελεύθερου χρόνου του. Έτσι, τα παιδιά συντρίβονται και συνθλίβονται κάτω από τις επιτακτικές αξιώσεις και τις υπέρμετρες προσδοκίες των γονέων τους. Αποτέλεσμα της στάσης αυτής είναι να μην υπάρχει ο απαραίτητος χρόνος για επικοινωνία, διάλογο και επαφή ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά.

- *Νευρωτικοί γονείς* είναι οι ευερέθιστοι, αυτοί που περιμένουν το παραμικρό για να εκραγούν. Είναι οι γονείς που έχουν υπερβολή στις απαιτήσεις τους, στην ευερεθιστικότητά τους, στη στάση τους. «Πολλοί γονείς εκνευρίζονται με τις παραμικρές αιτίες, λόγω κούρασης, άγχους κ.τ.λ. Η νευρικότητα τους έχει ανάγκη να εκτονωθεί και το ξέσπασμα έρχεται με αφορμή που δίνει το παιδί. Έτσι, αυτό με τη σειρά του θα γίνει νευρικό, ευερέθιστο, φοβητσιάρικο, επιφυλακτικό, δύσπιστο, με το φόβο μην κάνει τίποτα κακό. Βέβαιο για τη δυσαρέσκεια των γονέων του και για τις συνέπειες της» (Χουρδάκη, 1992 σελ.390).

Επισημαίνεται ότι κανένας από τους παραπάνω τρόπους γονεϊκής συμπεριφοράς δεν έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα, αφού κάθε άλλο παρά βοηθούν το παιδί να γίνει ώριμο, υπεύθυνο και ανεξάρτητο, πράγμα που αποτελεί το βασικό στόχο της διαπαιδαγώγησης.

Η Συμβουλευτική βοηθάει τους γονείς να δουν και να αντιληφθούν τις συμπεριφορές και τις στάσεις με τις οποίες αντιμετωπίζουν το παιδί τους. Λειτουργεί δηλαδή σαν ένας καθρέπτης, που δίνει τη δυνατότητα στους γονείς να συνειδητοποιήσουν και να ελέγξουν σε ποιους ψυχολογικούς τύπους γονέων ανήκουν, τί μπορούν να κάνουν, πώς να καλλιεργήσουν τον εαυτό τους, να αυτοβοηθηθούν, για να μπορέσουν να μετριάσουν όσα αρνητικά στοιχεία έχουν. Η Συμβουλευτική βοηθά τους γονείς να μπουν στη διαδικασία της αυτογνωσίας, της αυτοκριτικής, της αυτοαμφισβήτησης. Διαδικασία από την οποία μόνο οφέλη μπορούν να περιμένουν τους παρέχει τη δυνατότητα να εξετάζουν και να ελέγχουν κάθε φορά τη στάση τους στη διαπαιδαγώγηση, ώστε να μην είναι ούτε αυταρχικοί ούτε πολύ επιεικείς.

Η αυταρχική στάση των γονέων απέναντι στο παιδί κάνει έντονο σ' αυτό το αίσθημα της καταπίεσης, καθώς υιοθετεί ως μέσο διαπαιδαγώγησης την τιμωρία. Η τιμωρία, όμως, σύμφωνα με έρευνα της Sears (βλ. στο Χασάπης 1980, σελ. 69) «αποδείχθηκε ότι δε βοηθάει στη δημιουργία συνειδήσεως. Οι γονείς μπορούν να επηρεάσουν το παιδί τους μονάχα στην περίπτωση που εκείνο αισθάνεται ότι το αγαπούν...». Και αυτό οι γονείς πάντα οφείλουν να το θυμούνται. Από την άλλη πλευρά, η επιεικής στάση, όταν ασκείται με μέτρο και μέσα στα επιτρεπόμενα όρια, δεν δημιουργεί προβλήματα. Όταν όμως τα υπερβαίνει, τα παιδιά εμφανίζουν μεγάλο βαθμό ανεξαρτησίας και εκδηλώνουν τάση για ανταρσία, οπότε μοιραία δημιουργούνται προβλήματα προσαρμογής.

Ο αυτοέλεγχος των γονέων, η συνειδητότητα των πράξεών τους σε κάθε επαφή με το παιδί, είναι απαραίτητα για την εδραίωση μιας καλύτερης, αποτελεσματικότερης, αλλά και ουσιαστικότερης σχέσης μεταξύ τους.

B.5 ΕΠΙΘΥΜΗΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΓΟΝΕΑ - ΠΡΟΤΥΠΟΥ

Μέσα από τα πρότυπα της σωστής διαπαιδαγώγησης αναδύονται θετικές αξίες της ζωής. Η συνειδητοποίηση, όμως, της αναγκαιότητας τους στην ανατροφή του παιδιού βοηθάει στην ενεργοποίηση και ισχυροποίηση τους, στην ανάπτυξη θετικής γονεϊκής συμπεριφοράς.

Σύμφωνα με την Κοντοπούλου (1996), «από τη μελέτη της εξελικτικής πορείας του παιδιού, η διαμόρφωση της ταυτότητας του και η επιθυμία αυτονόμησης του, είναι συνυφασμένα με την εξελικτική πορεία των πρώιμων αλληλεπιδράσεων που διαμορφώνει με βάση τα γονεϊκά πρότυπα» (σελ. 97).

Μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, όπου θα ανατραφεί, θα μεγαλώσει και θα εξελιχθεί το παιδί, η αυτογνωσία των γονέων είναι ίσως το πιο σημαντικό βήμα για την ύπαρξη θετικού αποτελέσματος. Είναι ανάγκη οι γονείς να προσπαθήσουν να αναλύσουν τους εαυτούς τους, τα αισθήματα, τα συναισθήματα, την προσωπικότητα τους. Να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν το «πώς» και το «γιατί».

Έχει γίνει αποδεκτό, από τον Freud και μετά, ότι τα παιδιά ταυτίζονται με τους γονείς τους και υιοθετούν τους τρόπους και τις συμπεριφορές τους. Συνεπώς, οι

γονείς αποτελούν γι' αυτά τα πιο σπουδαία πρότυπα μίμησης. Για το λόγο αυτό, οι γονείς είναι καλό να αυτοβελτιώνονται συνεχώς και να επανεξετάζουν κατά καιρούς τη συμπεριφορά τους προς τα παιδιά και παράλληλα να είναι παρατηρητικοί ως προς τη συμπεριφορά των παιδιών τους και να αντλούν ανατροφοδότηση από αυτά, ώστε να αυτοαξιολογούνται.

Από την ανασκόπηση των απόψεων των Χουρδάκη (1992), Herbert (1995), Ματσανιώτη (1998), Ντράκορς (1978) και Gordon (1994) σχετικά με τα χαρακτηριστικά της έννοιας του αποτελεσματικού γονέα-προτύπου, προκύπτει, ότι αποτελεσματικός γονέας- πρότυπο είναι:

- Το ώριμο, ψυχολογικά, άτομο, που ελέγχει τη δική του ψυχολογία, αναγνωρίζει τα δικά του συναισθήματα και ανάγκες, ασκεί αυτοκριτική και έχει το θάρρος να παραδεχθεί ότι δεν είναι τέλειος.
- Αυτός που δεν αναλαμβάνει να εκτελέσει τις υποχρεώσεις του παιδιού του, που δεν παίρνει την ευθύνη για τις πράξεις του και δεν δίνει αυτός μάχες που πρέπει να δώσει το ίδιο.
- Είναι αυτός που αντιμετωπίζει το παιδί με σεβασμό, σταθερότητα, συνέπεια ανάμεσα στα λόγια και τις πράξεις, κατανόηση, καλοσύνη και φιλία.
- Είναι αυτός που δεν κρατάει το παιδί εξαρτημένο, που του δίνει τον προσωπικό του χώρο και χρόνο, που δεν το θεωρεί αβοήθητο, αδύνατο, που δεν το λυπάται, αλλά που τονίζει τα θετικά του σημεία και το ενθαρρύνει να προσπαθήσει.
- Αυτός που δεν επιβάλλει αποφάσεις, που δεν δίνει έτοιμες λύσεις, που δίνει την ευκαιρία στο παιδί να μάθει μέσα από τις εμπειρίες και λάθη του, αλλά που είναι πάντα κοντά για να το βοηθήσει αν χρειαστεί.
- Αυτός που αγαπά το παιδί χωρίς όρους και προϋποθέσεις, ανεξάρτητα από τις ικανότητες και τις συμπεριφορές του παιδιού.
- Αυτός που δέχεται το παιδί «όπως είναι» και όχι «όπως θα ήθελε να είναι», που δεν συγκεντρώνει την προσοχή του μόνο στα λάθη και τις αδυναμίες του, αλλά τονίζει και τις ικανότητες και τα δυνατά του σημεία.
- Αυτός που δεν έχει υπερβολικές απαιτήσεις και πολύ υψηλές φιλοδοξίες, που δεν περνάει το μήνυμα ότι μόνο η τελειότητα επιτρέπεται, αλλά που έχει ρεαλιστικές προσδοκίες και πραγματοποιήσιμους στόχους.
- Αυτός που παρακολουθεί τις εξελικτικές ανάγκες του παιδιού, γνωρίζει τις φάσεις που εκείνο περνάει, που δεν πιέζει το παιδί για γρήγορα αποτελέσματα «όσο πιο

νωρίς... τόσο πιο καλά», που δεν κάνει συγκρίσεις με άλλα παιδιά και το αντιμετωπίζει σα μια μοναδική οντότητα.

- Αυτός που δεν είναι ούτε αυταρχικός, αλλά ούτε και επιτρεπτικός, ούτε καταπιεστικός, αλλά ούτε και αδιάφορος. Αυτός που βάζει σταθερά, συνεπή και ευδιάκριτα όρια συμπεριφοράς, που ξέρει πότε να πει «όχι», που δημιουργεί κανόνες στην οικογένεια και βοηθάει το παιδί να αναπτύξει ένα προσωπικό σύστημα αξιών.
- Αυτός που δεν ανησυχεί διαρκώς ότι κάθε κακό θα συμβεί στο παιδί τους, που ενημερώνει για πιθανούς κινδύνους, αλλά παράλληλα έχει εμπιστοσύνη στην κρίση και τις ικανότητες του παιδιού.
- Αυτός που αποτελεί πρότυπο θετικής συμπεριφοράς για το παιδί του, δίνει πρώτος το παράδειγμα για όσα διδάσκει: κάπνισμα, αλκοόλ.
- Αυτός που επικοινωνεί ουσιαστικά με το παιδί, που δεν μιλάει μαζί του μόνο για να γκρινιάζει, να το επιπλήξει, να του ασκήσει κριτική ή να του κάνει κήρυγμα, να το ελέγξει, να το γελοιοποιήσει ή να του επιβάλλει τις δικές του λύσεις.
- Αυτός που κάνει πραγματικό διάλογο, που καταλαβαίνει τα συναισθήματα του παιδιού, που ενθαρρύνει τη συμμετοχή του στη λήψη αποφάσεων και συζητά μαζί του τις συνέπειες της κάθε συμπεριφοράς.
- Αυτός που δεν μετατρέπει το παιδί σε μέσο για την επίλυση δικών του προβλημάτων ή για την κάλυψη δικών του ανασφαλειών. Που δεν μετατρέπει το παιδί σε διαιτητή στις δικές του συγκρούσεις με το σύντροφο του.
- Αυτός που ξεχωρίζει τίνος είναι το πρόβλημα και απέχει από καταστάσεις που δεν τον αφορούν, όπως συμβαίνει σε περιπτώσεις συγκρούσεων μεταξύ αδελφών.
- Αυτός που δεν είναι εγωκεντρικός, που δεν θεωρεί τη συμπεριφορά του παιδιού σαν προσωπική του αποτυχία ως γονέας. Αυτός που αντέχει ακόμη και να αγνοείται, που δεν χρειάζεται την ευγνωμοσύνη του παιδιού του και δεν περιμένει αντάλλαγμα απ' αυτό.
- Αυτός που ενώνεται, συζητάει, συμμετέχει, ανταλλάσσει αγωνίες και προβληματισμούς με άλλους γονείς.
- Αυτός που ενδιαφέρεται περισσότερο για την πρόληψη παρά για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, που είναι ανοιχτός σε καινούργιες εμπειρίες που μπορεί να τον βοηθήσουν στο δύσκολο έργο του.

Ωστόσο, ένας γονέας-πρότυπο αυτού του είδους είναι δύσκολο να βρεθεί και η όλη κατασκευή μοιάζει μάλλον θεωρητική, γιατί κανένας γονέας δεν μπορεί να

παραμένει σταθερά προσηλωμένος σ' όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά και συμπεριφορές.

Κατά την Καλαντζή-Azizi (1989), η αναφορά στα χαρακτηριστικά του γονέα-προτύπου γίνεται με σκοπό να οδηγήσει τους γονείς στην αυτοδιαπαιδαγώγηση. Να τους βοηθήσει να ανοίξουν καινούργιους ορίζοντες στην προσωπικότητά τους, ν' αλλάξουν οπτική γωνία στον τρόπο θεώρησης του γονεϊκού τους ρόλου και να βρίσκονται σε μια συνεχή συνειδητή αυτοανάλυση και αυτοπειθαρχία, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να μάχονται κατά των εσωτερικών και εξωτερικών πιέσεων.

Έτσι, θα βοηθήσουν τον εαυτό τους πρώτα και κατ' επέκταση και το παιδί τους.

B.6 ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΟΝΕΪΚΟΥ ΡΟΛΟΥ

Η οικογένεια, ως λειτουργικός κοινωνικός θεσμός, παίζει -αναμφίβολα - έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και της προσωπικότητας του ατόμου.

Η βιολογική και κοινωνική ζωή του παιδιού ξεκινά μέσα από την οικογένεια. Τα πρότυπα των γονέων είναι τα πρώτα, τα οποία αναγνωρίζει και αντιλαμβάνεται το παιδί. Κοινή πίστη των κοινωνιολόγων και των παιδαγωγών είναι, όπως επισημαίνει και ο Ράτνερ (1969) ότι «η ψυχική ανάπτυξη του ανθρώπου βασίζεται στα πρώιμα παιδικά βιώματα του οικογενειακού περιβάλλοντος» (σελ. 24) και ότι η θετική συμπεριφορά των γονέων είναι ένα πολύ δραστικό μέσο για την επιρροή της συμπεριφοράς του παιδιού, ιδίως στην προσχολική και σχολική ηλικία.

Σύμφωνα με τη θεωρία των Cooley και Mead (βλ. στο Χαραλαμπίδης 1993, σελ. 65), «ο άνθρωπος από τα πρώτα χρόνια της ζωής του αφομοιώνει μέσα του γνώσεις, κανόνες, προσδοκίες κ.τ.λ. που προέρχονται από το κοινωνικό του περιβάλλον και διαμορφώνει τον κοινωνικό του εαυτό, την κοινωνική του συνείδηση...». Οι πεποιθήσεις των γονέων για τα παιδιά και η αλληλεπίδραση τους μ' αυτά είναι αποτέλεσμα μιας σειράς από εμπειρίες και βιώματα, που πολλές φορές ανάγονται στη δική τους παιδική ηλικία. Γι' αυτό, συχνά καθίσταται αναγκαίο και

χρήσιμο να επανεξετάζουν τις απόψεις τους για τις ανθρώπινες σχέσεις και την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Όπως διαπιστώθηκε από τους Ντράικορς και Γκρέυ (1970) (βλ. στο Ντινκμέγιερ-ΜακΚέι 1980), όταν οι γονείς συναντούν δυσκολίες σε κάποιους τομείς, πάνω στους οποίους θέλουν να αλλάξουν, αυτό έχει σχέση με τη δική τους αβεβαιότητα, τις αξίες τους και τη στάση τους απέναντι στη ζωή.

Μεγαλύτερες δυσκολίες συναντούν όταν ακολουθούν ένα νέο πρόγραμμα το οποίο να δίνει έμφαση στη δημοκρατική αντιμετώπιση των παιδιών τους, σε αντίθεση με την αυταρχικότητα ή επιτρεπτικότητα που υπήρχε πριν στη στάση τους απέναντι σ' αυτά. Η δημοκρατική αντιμετώπιση των παιδιών καλλιεργεί τη χρήση των ικανοτήτων για επικοινωνία, ενθάρρυνση και τις λογικές συνέπειες.

Οι γονείς δεν πρέπει να στοχεύουν στην τελειότητα, αλλά στο να φτάσουν στο επίπεδο να παραδεχθούν ότι οφείλουν ν' αλλάξουν απόψεις, ή συμπεριφορές, σε πρακτικό όμως επίπεδο και όχι σε θεωρητικό και επιπλέον να μην περιμένουν ο ένας από τον άλλον να αλλάξει.

Προς την κατεύθυνση αυτή είναι σκόπιμο να προσπαθούν να αποβάλουν το σύνδρομο της γονεϊκής αυθεντίας, να κάνουν αυτοκριτική και να αυτοαμφισβητούνται. Έτσι, θα μπορούν εύκολα να συμβάλουν στην απάλειψη των δυσλειτουργιών της οικογένειας, χωρίς άγχος, χωρίς να υιοθετούν προκατασκευασμένα πρότυπα και προπαντός, χωρίς δισταγμούς και εσωτερικές συγκρούσεις.

Είναι πλέον παραδεκτό και κατανοητό ότι η σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα, την οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν οι γονείς, απαιτεί μια γενικότερη αναθεώρηση της παραδοσιακής δομής της οικογένειας.

Γ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Από την στιγμή που κάποιος γίνεται γονιός, ξεκινά και το «ταξίδι» διερεύνησής του. Μόνος του καλείται να αποφασίζει, να επιλέγει και να πράττει ό,τι κάθε φορά κρίνει απαραίτητο για την ανατροφή του παιδιού του.

Όλο και περισσότεροι γονείς δυστυχώς ζουν αμφιταλαντευόμενοι μεταξύ *άγνοιας* και *ενοχής*. Ο κάθε γονιός οργανώνει και δημιουργεί την οικογένεια του ανάλογα με τις αντιλήψεις του, τις προσδοκίες του, τις εμπειρίες του, τις γνώσεις του, τις ικανότητες του και τις αναμνήσεις του. Εφόσον όμως τα αναπάντητα ερωτήματα πυκνώνουν και σαρώνουν τις ελάχιστες απαντήσεις, ο καθένας οφείλει στον εαυτό του αλλά και στην οικογένεια του να αναζητήσει πηγές στήριξης, ενημέρωσης, φροντίδας, συμβουλευτικής ή/και ψυχοθεραπείας εφόσον παρουσιάζονται ψυχοπαθολογικά συμπτώματα στους ίδιους ή στα παιδιά. Έτσι δημιουργήθηκαν οι Σχολές Γονέων για να βοηθήσουν στην κάλυψη των παραπάνω αναγκών

Οι Σχολές Γονέων θεωρούνται οι ουσιαστικότεροι φορείς εκπαίδευσης γονέων. Στηρίζουν τους γονείς και τους βοηθάνε να αξιοποιήσουν όσο γίνεται δημιουργικά τον εαυτό τους και να επαναπροσδιορίσουν τον ιδιαίτερο γονεϊκό τους ρόλο μέσα στην πλατιά κοινωνική πραγματικότητα.

Βασικός στόχος πρώτα από όλα των σχολών γονέων είναι η πρόληψη της ψυχικής υγείας των παιδιών και η αρμονική συνύπαρξη όλων των μελών της οικογένειας. Όπως έχει αναφέρει η Μ. Χουρδάκη στο βιβλίο της Οικογενειακή Ψυχολογία, «...η πρόληψη έχει πάντα ιδιαίτερη βαρύτητα κι ανθρωπιά, ιδιαίτερη σημασία και λαχτάρα για τον άνθρωπο.».

Μέσα από τις σχολές γονέων στόχος είναι να ενημερωθούν οι γονείς σχετικά με την ψυχολογική, συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, τα εξελικτικά στάδια από τα οποία περνά κάθε παιδί, τις δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίσουν οι γονείς στην διαπαιδαγώγηση και την επικοινωνία με τα παιδιά τους. Οι ομάδες αυτές γονέων είναι ομάδες πρόληψης και όχι θεραπείας.

Σύμφωνα με τη Μαλικιώση-Λοΐζου (1996β), η σύγκρουση αξιών, ηθικής, πεποιθήσεων καθώς και οι αλλαγές που έχουν επέλθει στο θεσμό της οικογένειας και στην κοινωνία γενικότερα ευθύνονται για τον πολλαπλασιασμό των ατομικών και κοινωνικών αναγκών, αλλά και των προβλημάτων και είναι αυτά που δημιουργούν έντονη την ανάγκη της συνδρομής συμβουλευτικής, ώστε να βοηθηθούν οι άνθρωποι να τα αντιμετωπίσουν.

Η ανάγκη για οικογενειακή συμβουλευτική έχει γίνει συνείδηση στους γονείς. Είναι απαραίτητη πλέον η παροχή πληροφοριών, ενημέρωσης, στήριξης και βοήθειας προς αυτούς, ώστε να αντεπεξέλθουν στα καθημερινά προβλήματα, τα οποία αντιμετωπίζουν.

Εκτός όμως από τα ανωτέρω, στους στόχους της Συμβουλευτικής, περιλαμβάνεται και η παροχή βοήθειας προς το άτομο, προκειμένου αυτό να αποκτήσει αυτογνωσία, εκτιμώντας τον εαυτό του, τις δυνατότητες του, τα προσόντα του και τα ελαττώματα του και να γίνει υπεύθυνο άτομο στην κοινωνία, ώστε να φτάσει στην αυτοπραγμάτωση⁴

Ωστόσο, οι γονείς δεν είναι σκόπιμο να προσδοκούν μαγικές λύσεις ή συνταγές μέσα από τη συμβουλευτική διαδικασία, αλλά αντιθέτως θα ήταν χρήσιμο με τη βοήθεια ειδικών επιστημόνων, να εκπαιδευτούν πάνω σε βασικές αρχές και μεθόδους, τις οποίες θα χρησιμοποιήσουν στο έργο της ανατροφής των παιδιών τους. Να εξασκηθούν πάνω σε διαδικασίες που θα τους βοηθήσουν να καλλιεργήσουν μια πιο θετική σχέση με τα παιδιά τους. Να μάθουν να ανταλλάσσουν εμπειρίες με άλλους γονείς και παράλληλα να αναγνωρίζουν και το δικό τους μερίδιο της ευθύνης για τη δυσαρμονία στις σχέσεις τους με τα παιδιά τους. Έτσι, θα μπορούν εύκολα να συμβάλλουν στην επίλυση των προβλημάτων χωρίς δογματισμούς και αυταρχισμό προς το παιδί, το οποίο εντέλει δικαιούται να είναι ο εαυτός του.

⁴Κατά την θεωρία των αναγκών του Maslow (βλ. στο Κάντας 1997, σελ. 50) ως αυτοπραγμάτωση ορίζεται η "αξιοποίηση του εσώτερου δυναμικού, η επίτευξη της ανώτερης δυνατής αυτοανάπτυξης, δημιουργικότητας και αυτοέκφρασης".

Γ.1. ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ

Σκοπός της Συμβουλευτικής Γονέων είναι η στήριξη τους, για να μπορούν να εξασφαλίζουν αρμονία στη λειτουργία της οικογένειας, να επιλύουν προβλήματα που ανακύπτουν μεταξύ των μελών της, να ενημερώνονται και να εκπαιδεύονται σε θέματα διαπαιδαγώγησης και ανατροφής των παιδιών.

Οι επιμέρους στόχοι της ποικίλλουν ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες και τα θέματα που σε κάθε περίοδο της ζωής των γονέων ανακύπτουν.

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στη Συμβουλευτική Γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας. Κύριοι στόχοι της Συμβουλευτικής αυτής είναι οι γονείς :

- 1) Να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά ανάπτυξης των παιδιών σ' όλους τους τομείς (ψυχοκινητικό - γνωστικό - γλωσσικό - ψυχοσυναισθηματικό - ψυχοκοινωνικό).
- 2) Να συνειδητοποιήσουν το ρόλο τους ως γονείς και τα γονεϊκά τους καθήκοντα.
- 3) Να έχουν τη δυνατότητα αυτοκριτικής και αυτογνωσίας.
- 4) Να γνωρίσουν διάφορες τεχνικές και να αποκτήσουν δεξιότητες επικοινωνίας με τα παιδιά τους.
- 5) Να μάθουν να κατανοούν τη συμπεριφορά των παιδιών, ώστε να τα επηρεάζουν θετικά και να τα στηρίζουν, για να κατακτήσουν τη γνώση και να αναπτυχθούν σε λειτουργικά μέλη της κοινωνίας.

Η Συμβουλευτική Γονέων λειτουργεί είτε σε ατομικό είτε σε ομαδικό επίπεδο. Και οι δύο προσεγγίσεις έχουν τόσο πλεονεκτήματα, όσο και μειονεκτήματα και εξαρτάται από πολλές παραμέτρους ποια θα αποφασίσει κάθε φορά να ακολουθήσει ο σύμβουλος.

Η Συμβουλευτική Γονέων ασκείται: α) από τους συμβουλευτικούς σταθμούς των κοινωνικών υπηρεσιών, β) από τα συμβουλευτικά κέντρα της τοπικής αυτοδιοίκησης, γ) από τις υπάρχουσες σχολές γονέων.

Σύμφωνα με τη Δράγαση-Σηφάκη (1999), από τις μέχρι τώρα αναφορές στην εξέλιξη του θεσμού Συμβουλευτικής Γονέων στην Ελλάδα, προκύπτει ότι:

■ Ανέκαθεν λειτουργούσαν στη χώρα μας σχετικά προγράμματα, αλλά είχαν προσωρινό και συγκυριακό χαρακτήρα.

■ Η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια έγινε με την εισαγωγή του θεσμού των σχολών γονέων και τη συγκρότηση σχετικού επιστημονικού σωματείου με καταστατικό.

■ Στις μέρες μας, η Συμβουλευτική Γονέων στη χώρα μας έχει καταλάβει μεγάλη έκταση και διαθέτει ποικιλία μεθοδολογικών προσεγγίσεων, ανάλογα με το φορέα που αναλαμβάνει κάθε φορά την ευθύνη για την οργάνωση και λειτουργία τους.

Γ.2. ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΚΑΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ

Κατά τη Δράγαση-Σηφάκη (1999), «ο προληπτικός-ενημερωτικός χαρακτήρας των προγραμμάτων συμβουλευτικής επιβάλλει τη μέριμνα, ώστε το περιεχόμενο τους να περιλαμβάνει όλο το φάσμα των θεμάτων και των υποχρεώσεων που αφορούν στη λειτουργία της οικογένειας, πριν εμφανιστούν τα θέματα αυτά ως προβλήματα στη λειτουργία και στην εξέλιξή της. Παράλληλα μ' αυτό, και σε συνεργασία με τους ειδικούς για κάθε περίπτωση επιστήμονες, οι σύμβουλοι παρεμβαίνουν και στις περιπτώσεις ατομικών και οικογενειακών προβλημάτων, όταν τους ζητηθεί ή κριθεί αναγκαίο» (σελ. 27).

Ομαδικά προγράμματα Συμβουλευτικής Γονέων γίνονται μέσα από τις σχολές γονέων, που θεωρούνται ο ουσιαστικότερος φορέας εκπαίδευσης γονέων.

Αρμόδιες για την υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων είναι οι επιστημονικές ομάδες που αποτελούνται από κοινωνικούς κλινικούς ψυχολόγους, τους οποίους συνδράμουν παιδοψυχολόγοι, παιδαγωγοί, γιατροί, κοινωνικοί λειτουργοί, έτσι ώστε ολόκληρη η λειτουργία τους να βασίζεται σε μια πολυεπιστημονική προσέγγιση των σχετικών θεμάτων.

Κατά την περίοδο φοίτησης του παιδιού στον παιδικό σταθμό ή στο Νηπιαγωγείο, το ρόλο του συμβούλου μπορεί να τον αναλάβουν οι εκπαιδευτικοί, υποβοηθούμενοι από διεπιστημονική ομάδα.

Όπως προαναφέρθηκε, ο χαρακτήρας της Συμβουλευτικής Γονέων είναι προληπτικός και ενημερωτικός με την έννοια ότι η συγκεκριμένη συμβουλευτική παρέμβαση επιδιώκει εκτός των άλλων την προαγωγή των σχέσεων γονέων-παιδιών

και τη διαπαιδαγώγηση τους, πριν δημιουργηθούν προβλήματα, τα οποία είναι πιθανό να διαταράξουν τη ψυχική υγεία και την ομαλή εξέλιξη των μελών της οικογένειας.

Γ.3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ

Για τη Συμβουλευτική Γονέων / οικογένειας υπάρχουν πολλές θεωρητικές προσεγγίσεις και διαφορετικά εννοιολογικά μοντέλα, που οδηγούν σε διαφορετικές στρατηγικές παρεμβάσεις.

Στην πράξη καμιά απολύτως προσέγγιση δεν αποκλείει τις άλλες η μία προσέγγιση μπορεί να δανείσει θεωρητικά στοιχεία στην άλλη ή να είναι πιο κατάλληλη σε μία περίπτωση απ' ότι είναι κάποια άλλη.

Αποστολή του Συμβούλου δεν είναι να υποδείξει στους γονείς ποιο πρόβλημα πρέπει να επιλύσουν. Ούτε συμπεριλαμβάνεται στο ρόλο του η προσπάθεια να επιβάλει σ' αυτούς δική του λύση, διορθώνοντας κάποιες ανεπάρκειες τους, μέσα από ένα μοντέλο το οποίο στηρίζεται σε μια σχέση ιεραρχίας ανάμεσα σ' αυτόν και στους γονείς.

Βασικός ρόλος και αποστολή του Συμβούλου είναι, όπως επισημαίνουν χαρακτηριστικά και οι Molnar και Lindquist (1995) να βοηθήσει τους γονείς να κατανοήσουν ότι «αν θέλουν να αλλάξει κάτι, πρέπει να αλλάξουν κάτι» (σελ. 31).

Θεωρώντας δε την οικογένεια ως ένα σύστημα, κατά το οποίο μια αλλαγή στη συμπεριφορά ενός μέλους του επηρεάζει και τα υπόλοιπα μέλη, λόγω της ύπαρξης αλληλεπίδρασης, συμπεραίνεται ότι οποιοσδήποτε σχετίζεται κατά ένα συγκεκριμένο τρόπο με μια προβληματική κατάσταση έχει τη δυνατότητα να την επηρεάσει θετικά και να τη μεταβάλει.

Σ' ένα τόσο πολύπλοκο σύστημα, όπως αυτό της οικογένειας, μια αλλαγή στη συμπεριφορά ενός μέλους επηρεάζει αυτό το σύστημα με πολλούς τρόπους και σε ποικίλους βαθμούς.

Όπως δε παρατηρεί ο Varma (1997), «μια συστημική προσέγγιση έχει ως πρωταρχική εστία παρέμβασης το σύστημα των σχέσεων του οικογενειακού πλαισίου και του δικτύου που το περιβάλλει. Μια συμπεριφοριστική προσέγγιση ενδιαφέρεται κυρίως για τα έκδηλα συμπτώματα της συμπεριφοράς και κατευθύνει την παρέμβαση

της προς την αλλαγή της εν λόγω συμπεριφοράς» (σελ. 228).

Η προβληματική ή δυσλειτουργική συμπεριφορά μπορεί να προσεγγισθεί μέσα από το θεωρητικό και πρακτικό πλαίσιο της συστημικής.

Κατά τους Τσιάντη και Μανωλόπουλο (1986), η συστημική⁵ προσέγγιση αναφέρεται στο πώς γίνεται και τι πρέπει να γίνει για να τροποποιηθεί η δυσλειτουργία σε λειτουργικότητα.

Οι Molnar και Lindquist (1995) θεωρούν ότι τα χαρακτηριστικά της οικοσυστημικής προσέγγισης είναι:

α) Να ενθαρρύνει πολλές και διαφορετικές ερμηνείες για την ίδια προβληματική συμπεριφορά.

β) Ότι αυτή δεν απαιτεί πολύπλοκα προγράμματα.

γ) Ότι επιτρέπει να ξεκινήσει κάποιος με εκείνες τις πτυχές του προβλήματος τις οποίες είναι σε θέση να αντιμετωπίσει.

δ) Ότι ενθαρρύνει τη συναισθηματική ανοχή και την ευρύτητα αντιλήψεων.

ε) Ότι οικοδομεί σε θετικά στοιχεία του ανθρώπου.

στ) Ότι οι ιδέες της μπορούν εύκολα να γίνουν κτήμα του καθενός, έστω και όταν αυτός δεν διαθέτει ειδικές γνώσεις.

Από τη συστημική σκοπιά, τα προβλήματα δε θεωρούνται αποτέλεσμα των ελλείψεων και της ανεπάρκειας του ατόμου. Αντίθετα, αυτά αντιμετωπίζονται ως μέρος μιας συγκεκριμένης μορφής κοινωνικών αλληλεπιδράσεων.

Η ψυχαναλυτική προσέγγιση εστιάζεται στα άτομα και τα εξετάζει μέσα από το πρίσμα του παρελθόντος τους. Δηλαδή, κατανοώντας τα αίτια και τα κίνητρα της συμπεριφοράς, εξηγεί το γιατί εκδηλώνεται η συγκεκριμένη συμπεριφορά. Η ψυχαναλυτική προσέγγιση εφαρμόζεται συνήθως σε ατομικό επίπεδο.

Οι Davidson και Siegel το 1985 (βλ. στο Δημητρόπουλος 1998 σελ. 301) «συννοψίζουν σε τέσσερις τις γενικές προσεγγίσεις στη συμβουλευτική οικογένειας.

α) Τη δομική προσέγγιση (δίνεται έμφαση στην οικογένεια ως όλον και τη δυναμική λειτουργία αυτού του όλου.

β) Την προσέγγιση θεραπείας συμπεριφοράς (στηρίζεται στην τροποποίηση συμπεριφοράς).

γ) Την επικοινωνιακή προσέγγιση (έμφαση στα πρότυπα επικοινωνίας μεταξύ των μελών, και

⁵Οι όροι συστημική-συστημική ή οικοσυστημική προσέγγιση είναι ταυτόσημοι. Υποδηλώνουν το ίδιο θεωρητικό μοντέλο. Τον όρο "οικοσυστημική" τον χρησιμοποιούν οι A.Molnar και B. Lindquist.

δ) Τη ψυχοδυναμική προσέγγιση (στηρίζεται στις ψυχαναλυτικές θέσεις)».

Ο Soltz το 1967 (βλ. στο Μαλικιώση-Λοΐζου 1996β , σελ. 94) θεωρεί απαραίτητη την ειδική αναφορά στην Ατομική Ψυχολογία του Adler γιατί πρόκειται για τη θεωρία που «έχει διαδοθεί στην οικογενειακή συμβουλευτική, ιδιαίτερα από τον Ντράικορς Ρ. στα διάφορα κέντρα οικογενειακής εκπαίδευσης».

Η θεωρία αυτή αποδεικνύεται ιδιαίτερα αποτελεσματική σε άτομα τα οποία θέλουν να αποκτήσουν μεγαλύτερη αυτογνωσία και εστιάζεται στον τρόπο ζωής, στην κινητοποίηση και στις στάσεις του ανθρώπου. Μέσα από την αύξηση της αυτογνωσίας, τα άτομα οδηγούνται στο να αναγνωρίζουν τα λάθη τους και να τα διορθώνουν.

Η ατομοκεντρική-προσωποκεντρική θεωρία του Rogers έχει σκοπό να βοηθήσει το άτομο (ή την ομάδα) να αναζητήσει και να εξερευνήσει τις πραγματικές ανάγκες και τα συναισθήματα, τις αδυναμίες και τις δυνατότητες του, με τελικό στόχο την ανάπτυξη του ατόμου (ή της ομάδας).

Ο Σύμβουλος διαθέτοντας την κατάλληλη θεωρητική και πρακτική εκπαίδευση, την προερχόμενη από όλες τις θεωρίες γύρω από τη συμβουλευτική διαδικασία, χρησιμοποιεί και εφαρμόζει στοιχεία από όλες, επιλεκτικά. Τα στοιχεία αυτά, κατά τον Μπακιρτζή (1996), τον βοηθούν να αντιμετωπίσει, να αξιοποιήσει και να ενεργοποιήσει καλύτερα τη δυναμική της ομάδας γονέων «ώστε να προκαλεί αλλαγές στη συμπεριφορά και στην προσωπικότητα τους, προς την κατεύθυνση που οι ίδιοι επιθυμούν, μέσα από τις πλούσιες και συχνά πρωτόγνωρες εμπειρίες επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης που προκαλεί η ομάδα» (σελ. 151).

Γ.4. ΣΧΟΛΕΣ ΓΟΝΕΩΝ

Επιχειρώντας μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην ελληνική πραγματικότητα, παρατηρούμε ότι η πρώτη σχολή γονέων άρχισε να λειτουργεί στην Αθήνα το 1962 με πρωτοβουλία της Μ. Χουρδάκη. Παρουσίασε η ίδια στο ευρύτερο κοινό ένα ανύπαρκτο μέχρι τότε μορφωτικό θεσμό με τη μορφή διάλεξης και με τίτλο «Σχολές Γονέων στην εποχή μας - Σημασία και σκοπός» (Χουρδάκη, 1995 σελ. 57) υποστηρίζοντας ότι με την επιμόρφωση των γονέων⁶ θα μπορούσαν να αποφευχθούν

⁶Οι γονείς, ακούγοντας την εναρκτήρια ομιλία της, ενδιαφέρθηκαν και δημιουργήθηκαν πολλές ομάδες γονέων σε πρωινά-απογευματινά και βραδινά τμήματα για να παρακολουθήσουν τα «μαθήματα».

πολλά αρνητικά βιώματα, μια και ο ρόλος τους ήταν θεμελιακός στην αγωγή των παιδιών.

Οι Σχολές Γονέων έχουν επιτελέσει και επιτελούν εξαιρετικά σημαντικό έργο στο χώρο της πρωτογενούς πρόληψης. Οι βασικοί σκοποί λειτουργίας τους είναι: α) η στήριξη του δοκιμαζόμενου θεσμού της οικογένειας, β) η διαφύλαξη και προστασία της ψυχικής υγείας και θετικής εξέλιξης του παιδιού και όλων των μελών της οικογενειακής ομάδας, γ) η διαμόρφωση μιας σαφούς γονικής ταυτότητας, και δ) η εκπαίδευση των γονέων σε μεθόδους αποτελεσματικότερης επικοινωνίας με το παιδί τους. Για την πραγματοποίηση αυτών των σκοπών οι Σχολές Γονέων, σύμφωνα με το «Εξελικτικό Σύστημα» της Μαρίας Χουρδάκη (το οποίο βασίζεται στις αρχές της «Διεθνούς Ομοσπονδίας για την Εκπαίδευση των Γονέων») στοχεύουν: α) στην ενημέρωση-πληροφόρηση (information) των γονέων σχετικά με τα σύγχρονα δεδομένα της Εξελικτικής και της Οικογενειακής Ψυχολογίας και β) στη διαμόρφωση - διαφοροποίηση (formation) της στάσης και της συμπεριφοράς του γονέα, αλλά και όλων των μελών της οικογένειας και διαφοροποιούνται ανάλογα με το ηλικιακό επίπεδο των παιδιών σε: α) Σχολή Γονέων Βρεφικής - Προσχολικής ηλικίας, β) Σχολή Γονέων Σχολικής ηλικίας και γ) Σχολή Γονέων Εφηβικής ηλικίας (Μπρούμου, Παππά, Ηλιοπούλου, 2011).

Το 1974 άρχισε η β' περίοδος της Σχολής γονέων. Έγινε σωματείο αναγνωρισμένο από το πρωτοδικείο, μορφωτικό, μη κερδοσκοπικό. Απέκτησε και τη νομική ονομασία του «Εταιρεία Σπουδών Γονέων». Οι σκοποί του σωματείου ήταν η προάσπιση και κατοχύρωση της ψυχικής υγείας των παιδιών και των γονέων.

Σήμερα, ύστερα από μια άτυπη έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την γράφουσα για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας στο νομό Θεσσαλονίκης, διαπιστώθηκε ότι στους περισσότερους δήμους λειτουργούν Σχολές Γονέων.

Η Αντιδημαρχία Παιδείας & Δια Βίου Μάθησης του Δήμου Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με το Ίδρυμα Νεολαίας και Διά Βίου Μάθησης του Υπουργείου Παιδείας & Θρησκευμάτων, Πολιτισμού & Αθλητισμού θέτει σε λειτουργία τρεις Σχολές Γονέων στον Δήμο Θεσσαλονίκης, τους μήνες Οκτώβριο και Νοέμβριο 2012, Οι Σχολές αυτές είναι δομές της Γενικής Γραμματείας Δια Βίου Μάθησης (Γ.Γ.Δ.Β.Μ.) και η λειτουργία τους υποστηρίζεται από το Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης. Τα προγράμματά τους προσφέρονται δωρεάν, ενώ συγχρηματοδοτούνται από το Ελληνικό Δημόσιο και από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, στα πλαίσια του ΕΣΠΑ.

Προγράμματα και δράσεις για τους γονείς ξεκίνησαν να λειτουργούν στο δήμο Συκεών από το 1995, όπου δημιουργήθηκε η Σχολή Γονέων με πρωτοβουλία του δήμου. Από το 1998 που δημιουργήθηκε το Κέντρο Πρόληψης ΠΥΞΙΔΑ, τα προγράμματα της Σχολής Γονέων λειτουργούν πλέον με διευρυμένη θεματολογία κοντά στις ανάγκες των γονέων για πρόληψη και προαγωγή της υγείας στην οικογένεια. Στο Δήμο Νεαπόλεως, η Σχολή Γονέων λειτουργεί από το 1998. Το 2010 όμως με το πρόγραμμα 'Καλλικράτης', οι δύο Δήμοι ενώθηκαν σε έναν (Δήμος Νεάπολης- Συκεών). Το Κέντρο Πρόληψης «ΠΥΞΙΔΑ» συνεχίζει να ενισχύει τις Σχολές Γονέων, με νέα τμήματα και νέα πλούσια θεματολογία, τις οποίες αγκαλιάζουν όλο και περισσότεροι γονείς και στις τέσσερις Δημοτικές Ενότητες του δήμου Νεάπολης-Συκεών. (Αγίου Παύλου, Νεάπολης Πεύκων και Συκεών).

Στο Δήμο Καλαμαριάς η Σχολή Γονέων λειτουργεί με εξωτερικούς συνεργάτες, ψυχολόγους και μεταπτυχιακούς φοιτητές του Α.Π.Θ. από το Τμήμα Εξελικτικής και Σχολικής Ψυχολογίας. Λειτουργεί από τον Ιανουάριο του 2000 μέχρι σήμερα και λόγω της μεγάλης εκδήλωσης ενδιαφέροντος τον Οκτώβριο 2012 θα ξεκινήσουν νέες ομάδες σε διάφορες περιοχές του Δήμου.

Τα προγράμματα όλων των δήμων είναι σχεδόν ίδια. Διαφοροποιούνται ως προς τη χρονική διάρκεια των κύκλων τους.

Σήμερα, ο βασικός στόχος των σχολών γονέων είναι η αναβάθμιση της ποιότητας των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας.

Γ.4.1 ΟΜΑΔΕΣ ΓΟΝΕΩΝ

Ο θεσμός των κλειστών μικρών ομάδων, όπου γονείς με παιδιά ίδιας ηλικίας - με τη βοήθεια Συμβούλου - ενημερώνονται, συζητούν και ανταλλάσσουν εμπειρίες και προβληματισμούς, είναι το πλαίσιο που εμπνέει εμπιστοσύνη για παροχή ουσιαστικής βοήθειας στους γονείς.

Βασικός στόχος των ομάδων γονέων είναι η αποενοχοποίηση των μελών τους και η κατάρριψη του μύθου του τέλειου γονέα. Οι γονείς που εισέρχονται για πρώτη φορά στην ομάδα συνήθως έχουν την τάση να μιλούν θεωρητικά και να αναφέρονται σε άλλα παιδιά και όχι στα δικά τους. Η αλληλεπίδραση της δυναμικής της ομάδας βοηθάει, ώστε να μάθουν να μιλούν στο πρώτο πρόσωπο, να μη φοβούνται να μοιραστούν με τους άλλους γονείς τις εμπειρίες τους, αλλά και τις αγωνίες και τα συναισθήματα τους και να νοιάζονται ο ένας τον άλλον. Ανεκτίμητη ικανότητα κάθε

φορά που χρειάζεται να επικοινωνήσουν με τα παιδιά και -ακριβώς λόγω της αγωνίας τους να τα συμβουλευθούν - ξεχνάνε ότι χρειάζεται πρώτα απ' όλα να τα ακούσουν.

Επιπλέον, οι σχέσεις που δημιουργούνται μέσα από αυτά τα απλά δεδομένα στις ομάδες γονέων δίνουν ώθηση να αναπτυχθούν μεταξύ των μελών τους φιλίες και δίκτυα αλληλοστήριξης που διατηρούνται και συνεχίζονται και αργότερα.

Άλλωστε, για να είναι σε θέση ένας γονιός να βοηθήσει το παιδί του να αισθάνεται καλά με τον εαυτό του, χρειάζεται και ο ίδιος να βιώνει επιβράβευση, στήριξη και φροντίδα, προϋποθέσεις που διαρκώς τείνουν να εκλείψουν από το σύγχρονο τρόπο ζωής.

Όπως επισημαίνει ο Gordon (1994), «οι περισσότεροι ειδικοί δέχονται την άποψη ότι οι άνθρωποι μπορούν να αλλάξουν σημαντικά, όταν έχουν την ευκαιρία να ζήσουν μια εμπειρία στην ομάδα και να μπορέσουν να μιλήσουν ανοιχτά και ειλικρινά ο ένας με τον άλλον, να εκφράσουν συναισθήματα και να συζητήσουν προβλήματα σε μια ατμόσφαιρα όπου αισθάνονται ότι τους καταλαβαίνουν και τους αποδέχονται» (σελ. 343). Οι ομάδες αυτές βοηθούν τους γονείς να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες με τα παιδιά τους, όχι με το να τους παρέχουν έτοιμες λύσεις ή συνταγές για κάθε συγκεκριμένο πρόβλημα, αλλά με το να τους εξοπλίζουν με ψυχραιμία και με την ικανότητα να αποκτήσουν θετική σκέψη, ώστε να αντεπεξέρχονται μόνοι τους σ' αυτές. Αυτό θα συμβεί όταν καταφέρουν να επικοινωνούν με τα παιδιά τους μέσα από ένα πλαίσιο συνεργατικότητας και όχι ανταγωνιστικότητας, μαθαίνοντας στην κυριολεξία μια καινούργια γλώσσα.

Ο θεσμός των ομάδων γονέων επιδιώκει την αλλαγή της συμπεριφοράς των γονέων. Για το σκοπό αυτό, οι Σύμβουλοι των ομάδων ενθαρρύνουν τους γονείς να αναζητούν διαρκώς εναλλακτικές λύσεις και τρόπους συμπεριφοράς, ώστε να ηρεμούν και να ησυχάζουν.

Σύμφωνα με τον Herbert (1997), «Η ομαδική εργασία έχει λειτουργία εμπειρική, δυναμική, κοινωνική και διδακτική» (σελ. 269). Σημαντικό ρόλο στη λειτουργία της ομάδας παίζει και ο Σύμβουλος, ο οποίος σχεδιάζει το πρόγραμμα και οργανώνει την ομάδα με τέτοιο τρόπο, ώστε αυτή να είναι αποτελεσματική και να μην κινδυνεύει να εκφυλισθεί ο αρχικός της σκοπός. Κάποιες πρακτικές ρυθμίσεις, από πλευράς του, είναι καθοριστικές για την ομαλή λειτουργία της ομάδας.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αισθάνονται όλα τα μέλη άνετα και να έχουν καταλάβει τέτοια θέση στο χώρο, ώστε ο καθένας να έχει οπτική επαφή με τους άλλους.

Όπως υποστηρίζουν οι σύμβουλοι, ο ιδανικός αριθμός μελών για μια ομάδα είναι δεκαπέντε.

Ένα κοινό στοιχείο, το οποίο θα μπορούσε να εξαχθεί από την επαφή της γράφουσας με Συμβούλους, στο πλαίσιο αυτής της εργασίας που απασχολούνται στις Σχολές Γονέων είναι ότι όλοι οι γονείς αναλαμβάνουν από τις πρώτες κιόλας συναντήσεις ένα είδος δέσμευσης. Η δέσμευση αυτή αποτελεί ένα είδος συμβολαίου, το οποίο οι γονείς συνάπτουν με τον εαυτό τους, την ομάδα και το Σύμβουλο, για σταθερή συμμετοχή στην ομάδα, πράγμα που προϋποθέτει και την ανάλογη ψυχολογική και συναισθηματική τους προετοιμασία.

Στην αρχή, τα μέλη της ομάδας γνωρίζονται μεταξύ τους μέσα από διάφορα παιχνίδια γνωριμίας και αργότερα χωρίζονται και συγκροτούν κάποιες υποομάδες με μικρότερο αριθμό συμμετεχόντων, όπου συζητούν μεταξύ τους τα διάφορα θέματα που υπάρχουν και που θέτονται είτε από το Σύμβουλο είτε από τους ίδιους.

Ο Σύμβουλος χρησιμοποιεί πολλές τεχνικές για την έναρξη της συνεδρίας. Εκτός από την εισήγηση, μπορεί να χρησιμοποιήσει και υλικά τα οποία προκαλούν το ενδιαφέρον, όπως ταινίες, άρθρα περιοδικών και εφημερίδων, τηλεοπτικά προγράμματα. Χρήσιμη αποδεικνύεται συχνά και η τεχνική του καταιγισμού ιδεών ή λέξεων (π.χ. αν το θέμα είναι η επιθετικότητα, ο Σύμβουλος ζητάει από τους γονείς να πουν τι τους έρχεται αυτόματα στο μυαλό ακούγοντας αυτή τη λέξη). Καταγράφει όλα όσα ακούει και μετά τα χρησιμοποιεί για να αναλυθεί το θέμα με τη συμμετοχή όλων των μελών. Βέβαια, ο Σύμβουλος φροντίζει πάντα να δίνει τη δυνατότητα στα ήσυχα ή δειλά μέλη να μιλήσουν και παράλληλα να συγκροτεί τα άτομα που μακρηγορούν ή μονοπωλούν τη συζήτηση.

Είναι σημαντικό ο Σύμβουλος να ενθαρρύνει την ελεύθερη συζήτηση θέτοντας εκ των προτέρων ορισμένους βασικούς κανόνες λειτουργίας της ομάδας. Οι στόχοι κάθε συνάντησης καθορίζονται εκ των προτέρων, μπορεί να είναι διαφορετικοί ανάλογα με το θέμα και τη δυναμική της ομάδας και προκειμένου να επιτευχθούν χρησιμοποιούνται διάφορες πρακτικές και τεχνικές.

Γ.5. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΓΟΝΕΩΝ

Γ.5.1. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ

Σύμφωνα με την Δράγαση-Σηφάκη (1999) οι σπουδαιότεροι παράγοντες που καθορίζουν την αποτελεσματικότητα στην Συμβουλευτική Γονέων είναι οι εξής:

α) Η Ισορροπία Προσφοράς και Ζήτησης της Συμβουλευτικής Γονέων. Η διαδικασία για την εξασφάλιση αυτής της προϋπόθεσης αφορά στην εξισορρόπηση ανάμεσα στις αδυναμίες και τις ελλείψεις των γονέων και στο περιεχόμενο της ενημέρωσης. Δηλαδή αφορά στην εναρμόνιση των όσων περιμένουν οι γονείς, παρακολουθώντας ένα πρόγραμμα ενημέρωσης, με όσα το πρόγραμμα αυτό προσφέρει. Η επιδίωξη αυτή δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση, διότι μεσολαβούν αρκετές δυσκολίες και προβλήματα, τα οποία αποπροσανατολίζουν και αποδυναμώνουν την προσπάθεια. Μερικές τέτοιες δυσκολίες μπορεί να είναι οι ακόλουθες:

1). Πολλοί γονείς αισθάνονται τις ευθύνες τους και ένα είδος δέους, προκειμένου να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τα γονεϊκά τους καθήκοντα, χωρίς όμως να έχουν εντοπίσει οι ίδιοι τις συγκεκριμένες ελλείψεις τους. Δυσκολεύονται και οι ίδιοι να προσδιορίσουν τι ακριβώς θέλουν να μάθουν ή να συζητήσουν.

2). Κάθε γονέας, επειδή πρόκειται συνήθως για ενήλικες, έχει ήδη διαμορφωμένες αντιλήψεις, που μπορεί να διαφέρουν ριζικά από εκείνες του άλλου γονέα, με αποτέλεσμα να παρατηρείται, αφενός ανομοιογένεια στις ομάδες των γονέων που ζητούν ενημέρωση και αφετέρου, αντίσταση για να δεχτούν ακόμα και αδιαμφισβήτητες αλήθειες.

3). Το μορφωτικό επίπεδο και ο τρόπος ζωής των γονέων επίσης διαφέρουν. Άλλες ανάγκες έχει ένας γονέας, που στο επάγγελμα του είναι εκπαιδευτικός, και άλλες ένας μηχανικός ή ένας δημοσιογράφος. Ίσως ο πρώτος να γνωρίζει την εξελικτική ψυχολογία και τις βασικές αρχές της παιδευτικής διαδικασίας, ενώ ο

δεύτερος πιθανόν να μην έχει ιδέα για την πορεία εξέλιξης του τόμου και τα χαρακτηριστικά των αντιδράσεων σε κάθε φάση της ανάπτυξης του.

4). Σημαντική δυσκολία προκαλεί στη Συμβουλευτική Γονέων ο περιστασιακός χαρακτήρας της. Συνήθως παρατηρείται το φαινόμενο να τελειώνει ένας κύκλος, χωρίς να έχει καλύψει - φυσικά - όλο το θεματολόγιο. Στον επόμενο κύκλο ορισμένοι γονείς μπορεί να έχουν μετακινηθεί ή να δυσκολεύονται να τον παρακολουθήσουν. Έτσι διακόπτουν, χωρίς να έχουν ολοκληρώσει την απαραίτητη για αυτούς ενημέρωση.

5). Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας, που συχνά εμποδίζει την εξασφάλιση της προϋπόθεσης της ισορροπίας προσφοράς και ζήτησης, είναι η δυσκολία επικοινωνίας των ειδικών με τους γονείς, πριν από τη λειτουργία των προγραμμάτων τους. Αυτό συμβαίνει, επειδή τα προγράμματα συμβουλευτικής δεν έχουν ακόμη ενταχθεί στην επίσημη κοινωνική πολιτική, ώστε να έχουν πρόσβαση σ' αυτά όλοι οι γονείς. Επίσης, πολλές φορές, οι γονείς δεν ενημερώνονται έγκαιρα για τα προγράμματα που τους ενδιαφέρουν ή δε βρίσκουν τα κατάλληλα προγράμματα για τις δικές τους ανάγκες και αναζητήσεις, αφού δε συμμετέχουν στην εκπόνηση του θεματολογίου.

6). Ένα άλλο πρόβλημα, που ίσως είναι και το σοβαρότερο, αποτελεί και το φαινόμενο της αδιαφορίας των γονέων για ενημέρωση, επειδή πιστεύουν ότι δεν τους χρειάζεται, οπότε τα λάθη στους γονεϊκούς χειρισμούς γίνονται από άγνοια.

Πολλοί γονείς δεν υποψιάζονται καθόλου τις επιπτώσεις της συμπεριφοράς τους στην εξέλιξη του παιδιού τους. Γι' αυτό το λόγο, μια σοβαρή δυσκολία της Συμβουλευτικής Γονέων είναι να καταφέρει να τους βοηθήσει να συνηθίσουν να στρέφονται πρώτα προς τον εαυτό τους και να τον ελέγχουν αυστηρά, έχοντας αποκτήσει την πεποίθηση ότι η αγάπη τους για το παιδί τους πολλές φορές δεν είναι αρκετή και μάλιστα, όταν αυτή δεν εκφράζεται με το σωστό τρόπο. Όλες αυτές οι καταστάσεις δεν ευνοούν την απελευθέρωση της ζήτησης και της έκφρασης της, για να μπορέσει να συναντήσει και να καθορίσει την προσφορά.

Σε κάθε περίπτωση και έχοντας υπόψη τις παραπάνω δυσκολίες, γονείς και σύμβουλοι οφείλουν να συμμορφώνονται σε μια διαδικασία που να εξασφαλίζει, όσο αυτό είναι δυνατόν, την ισορροπία ανάμεσα στις εκάστοτε υπάρχουσες ανάγκες για Συμβουλευτική και στη δόμηση των σχετικών προγραμμάτων.

Συγκεκριμένα, οι ανάγκες του παιδιού αποτελούν την αφετηρία του προβληματισμού των γονέων. Οι ανάγκες αυτές διαμορφώνουν τις αναζητήσεις των γονέων, οι οποίες - με τη σειρά τους - τους οδηγούν στην αναζήτηση της ενημέρωσης μέσα από τη συμβουλευτική διαδικασία.

β). Η Εξασφάλιση Συμβουλευτικού Προσωπικού. Μια δεύτερη προϋπόθεση, για την επιτυχή Συμβουλευτική είναι η εξεύρεση του ειδικευμένου συμβουλευτικού προσωπικού. Το έργο αυτό συνήθως το αναλαμβάνουν ψυχολόγοι, παιδαγωγοί, εκπαιδευτικοί και ειδικοί από τον ευρύτερο χώρο των κοινωνικών επιστημών. Όλοι αυτοί δεν ασχολούνται αποκλειστικά με το αντικείμενο αυτό. Συνήθως εργάζονται ως σύμβουλοι, μέχρι να οργανωθούν, στον κύριο επαγγελματικό τους χώρο ή έχουν την απασχόληση αυτή ως δεύτερη επικουρική εργασία. Το αποτέλεσμα είναι να εναλλάσσονται πολλά πρόσωπα στη θέση του Συμβούλου και ο καθένας να αρχίζει από την αρχή. Έτσι, παρατηρείται έλλειψη οργανικής ενότητας και αλληλουχίας στα προγράμματα, με συνέπεια τη μείωση της αποτελεσματικότητάς τους.

Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμο κάθε συμβουλευτικό κέντρο να στελεχωθεί με το απαραίτητο ειδικευμένο προσωπικό μόνιμης απασχόλησης, ώστε να εξασφαλίζεται η συνέχεια και η συνέπεια στο προσφερόμενο έργο. Με τον τρόπο αυτό, συστηματοποιείται η Συμβουλευτική Γονέων, οι Σύμβουλοι βαθμιαία εμπλουτίζουν την εμπειρία τους και συμβάλλουν στην προαγωγή του θεσμού και προπαντός, οι γονείς γνωρίζουν πού να αποταθούν και πώς να βοηθηθούν στις υποχρεώσεις τους.

γ) Η Εξεύρεση Υλικού. Η επιτυχία των προγραμμάτων ενημέρωσης γονέων εξαρτάται και από την ποιότητα της οργάνωσης. Αξιόλογα προγράμματα είναι δυνατό να μη φέρουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, όταν λείπουν οι απαραίτητοι πόροι για να οργανωθούν σωστά.

Καλή οργάνωση σημαίνει εξασφάλιση κατάλληλου χώρου στέγασης του προγράμματος - από λειτουργική και αισθητική άποψη- εκπόνηση βοηθητικού υλικού - έντυπου και οπτικοακουστικού - και διευκόλυνση για τη χρήση του, σύνταξη ολοκληρωμένου προγράμματος με ειδικούς συνεργάτες, όταν το θέμα απαιτεί κάτι τέτοιο (π.χ. γιατρό ή παιδοψυχίατρο κτλ.).

Ορισμένες φορές, οι γονείς παίρνουν και έντυπο υλικό, ανάλογα και με την ευσυνειδησία του συμβούλου, αλλά - φυσικά - δεν αρκεί μόνον αυτή η προσπάθεια.

Η έρευνα στο πλαίσιο και για το σκοπό αυτής της εργασίας οδήγησε στη διαπίστωση ότι υπάρχουν αξιόλογα συγγράμματα, αλλά δε μπορούν να βοηθήσουν τους γονείς. Πρώτο, γιατί δεν αντιστοιχούν στο μορφωτικό επίπεδο όλων των γονέων και δεύτερο, γιατί αντιμετωπίζουν αποσπασματικά τις ανάγκες ενημέρωσης τους. Γεγονός είναι ότι λείπουν τα κατάλληλα βιβλία, από τα κέντρα συμβουλευτικής και τις Σχολές Γονέων.

Χρήσιμη - προς την κατεύθυνση αυτή - θα ήταν είτε η λειτουργία βιβλιοθήκης, ώστε να δανείζονται οι γονείς διάφορα βιβλία σχετικά με το αντικείμενο, είτε να δίνεται από τους συμβούλους κάθε φορά κάποια βιβλιογραφία, ώστε οι γονείς να ενημερώνονται καλύτερα και πιο εμπειριστατωμένα.

δ) Ο Επιμερισμός Ευθυνών. Για την εξασφάλιση των παραπάνω προϋποθέσεων, είναι απαραίτητη η συμβολή και των δύο πλευρών των γονέων και του Συμβούλου.

Οι γονείς, από τη μια πλευρά, θα πρέπει να έχουν κατανόηση, γνωρίζοντας τις δυσκολίες που υπάρχουν και να συμβάλλουν και οι ίδιοι, όσο μπορούν, στην επιτυχία της συμβουλευτικής διαδικασίας. Η προσωπική συμμετοχή κάθε ατόμου στο σχεδιασμό της στρατηγικής που αφορά στην υποστήριξη του γονεϊκού ρόλου αποτελεί απαραχώρητο δικαίωμα και υποχρέωση ταυτόχρονα. Οι συνειδητοποιημένοι γονείς διεκδικούν το δικαίωμα τους στην ενημέρωση, όπως κάνουν για τα υπόλοιπα δικαιώματά τους: εργασία, ψυχαγωγία, κοινωνικές παροχές κ.α.

Για το σκοπό αυτό καλό θα ήταν να δίνεται στους γονείς ένα θεματολόγιο σχετικό με την ανατροφή και την διαπαιδαγώγηση παιδιού προσχολικής και σχολικής ηλικίας, με προβλήματα συμπεριφοράς και οι γονείς να δηλώνουν τι τους ενδιαφέρει περισσότερο από τα συγκεκριμένα θέματα. Έτσι η συμβουλευτική ασκείται με συνέπεια και πληρότητα, γιατί και οι γονείς καλύπτονται και οι σύμβουλοι εντοπίζουν τις ανάγκες των γονέων και φροντίζουν για την ικανοποίηση τους.

Οι Σύμβουλοι, από την άλλη πλευρά, οφείλουν να αναλαμβάνουν το εν λόγω έργο με τον επιβαλλόμενο σεβασμό και τη συνέπεια που απαιτείται.

Η οργάνωση ενός προγράμματος συμβουλευτικής παρέμβασης στους γονείς επιβάλλει προσεκτική μεθόδευση και γνώση της σχετικής τεχνικής. Η ενημέρωση γονέων, η οποία συνιστά, μια μορφή αγωγής, πρωτίστως αποτελεί μέρος της

συμβουλευτικής διαδικασίας. Επομένως, η λειτουργία της πρέπει να πληροί όλους τους όρους - κανόνες της συμβουλευτικής πρακτικής. Συγκεκριμένα, είναι απαραίτητο να καλλιεργείται ανάμεσα στα μέλη της ομάδας και ανάμεσα σ' αυτά και στο Σύμβουλο σχέση εμπιστοσύνης και κατανόησης.

Ο Σύμβουλος που αισθάνεται την ανησυχία των γονέων, καθώς συζητούν μαζί του και αναζητούν επιβεβαίωση της τακτικής που ακολουθούν απέναντι στα παιδιά ή καθώς διαισθάνονται τις αδυναμίες τους και ζητούν υποστήριξη, συντονίζεται μαζί τους για να βρουν από κοινού τη λύση. Η στεγνή πληροφόρηση ή η επιστημονική επιχειρηματολογία αφήνουν αδιάφορους ή αμέτοχους τους γονείς, οι οποίοι έχουν ανάγκη να νιώσουν την ψυχική εγγύτητα και το ειλικρινές ενδιαφέρον του συμβούλου για τα θέματα που τους απασχολούν.

Ένα άλλο στοιχείο, για το οποίο οι υπεύθυνοι των προγραμμάτων οφείλουν να φροντίζουν από την αρχή, είναι το δέσιμο της ομάδας των γονέων, κάτι που βοηθάει στη δημιουργία του κατάλληλου κλίματος κατά τη ροή του προγράμματος, αλλά και στην απελευθέρωση των γονέων από τυχόν αναστολές που έχουν, ώστε να αισθάνονται άνετα και να συμμετέχουν ενεργά στη συμβουλευτική διαδικασία.

Γ.5.2. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ

Για την επιτυχία της συμβουλευτικής διαδικασίας, είναι απαραίτητο οι υπεύθυνοι:

- Να έχουν μελετήσει και να γνωρίζουν καλά την εξελικτική ψυχολογία του παιδιού, τις ανάγκες και τα δικαιώματα του σε κάθε φάση της ανάπτυξης του, καθώς και τις υποχρεώσεις και ευθύνες των γονέων.
- Να εξετάζουν αντικειμενικά την κάθε κατάσταση, για να μπορούν να εκτιμούν τι χρειάζεται να πράξουν σε κάθε περίπτωση. Να εξετάζουν τις οικογενειακές συνθήκες, το κοινωνικοπολιτιστικό επίπεδο της οικογένειας, το ευρύτερο κοινωνικό χώρο, την ηλικία των παιδιών, την κουλτούρα της περιοχής.
- Να προετοιμάζουν επαρκώς την εισήγηση τους ή το πρόγραμμα, εξασφαλίζοντας μια αξιοπρεπή διαδικασία, μέσα στον κατάλληλο χώρο και χρόνο, με τη

συνεργασία ειδικών επιστημόνων και με τη χρήση βοηθητικού υλικού, εφόσον αυτό κριθεί αναγκαίο.

- Να αξιολογούν το πρόγραμμα μετά την ολοκλήρωση του σε συνεργασία με τους γονείς .Επίσης οι τελευταίοι με το θάρρος της γνώμης τους και με καλοπροαίρετη κριτική, θετική και αρνητική, να βοηθούν στην προαγωγή του θεσμού έτσι ώστε το όφελος να το καρπώνονται οι ίδιοι με τη βελτίωση της Συμβουλευτικής διαδικασίας. Συνέπεια όλων αυτών οι γονείς θα αισθάνονται ικανοποίηση από το αποτέλεσμα, θα δείχνουν συνεχώς μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στο θεσμό, που θα καλύπτει τις ανάγκες τους, όσον αφορά στη διαπαιδαγώγηση και ανατροφή των παιδιών τους.

Δ' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣ

ΤΗΝ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Για την υγιή ψυχοσωματική ανάπτυξη του παιδιού μας, πέρα από την αγάπη και τη στοργή μας, χρειάζεται να θέσουμε κάποια όρια, κάποιους κανόνες στη συμπεριφορά του. Οι κανόνες αυτοί μπορεί να σχετίζονται με θέματα όπως ο ύπνος, η διατροφή, τα παιχνίδια, η τηλεόραση, οι σχέσεις με τους άλλους, η αρνητική συμπεριφορά και άλλα. Η συνέπεια και η σταθερότητα στην εφαρμογή των κανόνων αυτών, αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την ολοκληρωμένη και υγιή ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, καθώς και την ομαλή λειτουργία ολόκληρου του οικογενειακού συστήματος (Δήμου, 2009).

Το παιδί χωρίς όρια νιώθει δυστυχισμένο, αποθαρρυσμένο, ανασφαλές και συχνά εκδηλώνει προβλήματα στη συμπεριφορά του. Η αποθάρρυνση μειώνει τον αυτοσεβασμό, καθιστά το παιδί ευάλωτο, δειλό, φοβισμένο και μειώνει την ψυχική του αντοχή. Για αυτό η ενθάρρυνση στη διαπαιδαγώγηση είναι πολύ σημαντική. Είναι το εργαλείο για την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης και της αυτοεκτίμησης. Στην έλλειψή της οφείλονται πολλές φορές οι «κακές» συμπεριφορές των παιδιών. Ένα παιδί που φέρεται άσχημα είναι ένα παιδί που έχει χάσει το θάρρος του. Ένα παιδί που φέρεται άσχημα είναι ένα παιδί που έχει κακή εικόνα για τον εαυτό του. Αυτά (την έλλειψη θάρρους ή την κακή εικόνα) δεν τα απέκτησε μόνο του. Έχουμε συμβάλει παρά τη θέλησή μας. Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ενθάρρυνση, μαθαίνει να έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό του, στους άλλους, στη ζωή. Γίνεται ένας αισιόδοξος και ικανός μαχητής της ζωής (Χατζημιχαλάκη, 2011).

Είναι καλό από τη προσχολική ηλικία το παιδί να μάθει να ελέγχει τη συμπεριφορά του, να δέχεται κανόνες, να εκφράζει με υγιή τρόπο τα συναισθήματα του και να γίνεται υπεύθυνο, τότε μεγαλώνοντας θα μπορέσει να αποφύγει κινδύνους, να αναπτύξει το δυναμικό του και να είναι ευτυχισμένο. Με άλλα λόγια, το παιδί που μεγαλώνει σε ένα σταθερό περιβάλλον, με ξεκάθαρα και σαφή όρια στη συμπεριφορά

του έχει πολύ περισσότερες πιθανότητες να έχει καλή σχολική επίδοση, αλλά και καλές κοινωνικές δεξιότητες, να μπορεί να είναι υπεύθυνο και να επιλύει προβλήματα, να μπορεί να διεκδικεί τα δικαιώματά του και να προστατεύει τον εαυτό του, να μπορεί να ξέρει τι νιώθει και τι θέλει και να μπορεί να το εκφράσει και πάνω από όλα έχει πολύ περισσότερες πιθανότητες να είναι χαρούμενο και ικανοποιημένο.

Στην οριοθέτηση ο γονέας εξηγεί στο παιδί γιατί δεν μπορεί να ικανοποιήσει εκείνη την στιγμή κάποια επιθυμία του. Πολλές φορές ο τρόπος που απαγορεύουμε κάτι στο παιδί χωρίς να του εξηγούμε το γιατί, ενώ για μας επιτρέπεται, είναι σαν επίδειξη ισχύος καθώς το παιδί είναι το μικρό αδύναμο και εξαρτημένο μέλος της οικογένειας και οι γονείς οι δυνατοί που από αυτούς εξαρτώνται όλα. Οι απαγορεύσεις που δεν συνοδεύονται από κάποια εξήγηση δεν γίνονται κατανοητές από το παιδί αλλά φαίνονται σαν περιορισμός (Λεβεντάκη, 2011).

Ο γονιός θα πρέπει να επικοινωνεί με το παιδί διότι η επικοινωνία απευθύνεται πρώτα απ' όλα στην αυτοεκτίμησή του η οποία πρέπει να ανεβαίνει και όχι να μειώνεται. Ας μη ξεχνάμε πως πίσω από κάθε παιδί με αρνητική συμπεριφορά κρύβεται ένα παιδί με ευάλωτη αυτοεκτίμηση.

Επιπλέον, ο γονιός που ασκεί συναισθηματική αγωγή αποδέχεται όλα τα συναισθήματα του παιδιού του αλλά όχι όλες τις συμπεριφορές, θέτει όρια στην αρνητική συμπεριφορά του παιδιού και το μαθαίνει πώς να χειρίζεται τα συναισθήματά του και να λύνει συγκρούσεις και προβλήματα. Στη θέσπιση ορίων στο παιδί, αναγνωρίζουμε το συναίσθημα πίσω από την αρνητική του συμπεριφορά, βοηθούμε το παιδί να το κατονομάσει και εξηγούμε γιατί ορισμένες συμπεριφορές είναι ανάρμοστες. Στη συνέχεια το καθοδηγούμε, ώστε να βρει πιο κατάλληλους τρόπους να χειριστεί τα συναισθήματά του και να ελέγξει τη συμπεριφορά του.

Πολλοί γονείς για να αντιμετωπίσουν την αρνητική συμπεριφορά του παιδιού τους καταφεύγουν στην τιμωρία. Αντί της τιμωρίας, προτείνεται μια άλλη μέθοδος, που αναπτύσσει την υπευθυνότητα στο παιδί και το καθιστά υπεύθυνο για τη συμπεριφορά του, χωρίς να μειώνει την αυτοεκτίμησή του. Η μέθοδος αυτή, που είναι και η κύρια μέθοδος οριοθέτησης και αντιμετώπισης της αρνητικής συμπεριφοράς του παιδιού, ονομάζεται «Λογικές Συνέπειες». Δηλαδή σε ένα θετικό, συναισθηματικό κλίμα, δίνει ο γονιός στο παιδί επιλογές για να αποφασίσει, προειδοποιώντας το για τις λογικές συνέπειες που θα ακολουθήσουν, και το αφήνει να υποστεί τις συνέπειες της επιλογής του για τη συγκεκριμένη μέρα. Την επόμενη φορά, το παιδί έχει τη δυνατότητα να ξαναποφασίσει. Έτσι, το παιδί μαθαίνει να

γίνεται υπεύθυνο, αφού μαθαίνει να επιλέγει και να δέχεται τη σχέση πράξης και συνέπειας. Η μέθοδος αυτή προϋποθέτει λιγότερα λόγια και περισσότερες πράξεις, θετική πρόθεση και όχι εκδικητικότητα, συνέπεια και σταθερότητα (Δήμου, 2009).

Δ.1 ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Στις σύγχρονες θεωρίες για την ανάλυση των προβλημάτων συμπεριφοράς των παιδιών επικρατεί η άποψη ότι το πρόβλημα βρίσκεται στο γεγονός ότι οι γονείς δεν κατανοούν τη συμπεριφορά των παιδιών τους και ότι συνήθως πιστεύουν πως δε μπορούν να επηρεάσουν τα παιδιά, ώστε αυτά να γίνουν πιο συνεργάσιμα. Οι γονείς που κατανοούν το σκοπό της συμπεριφοράς των παιδιών τους έχουν πολύ περισσότερες πιθανότητες να επηρεάσουν θετικά τα παιδιά τους.

Τα παιδιά που συμπεριφέρονται αρνητικά είναι αποθαρρυσμένα παιδιά. Δεν πιστεύουν ότι μπορούν να ανήκουν σε κάποιον ή σε κάτι και να είναι αποδεκτά με θετικό τρόπο και γι' αυτό επιδιώκουν να ανήκουν με αρνητικούς τρόπους.

Ο Ρ. Ντράϊκορς (1979α) ταξινομήσε την αρνητική συμπεριφορά των παιδιών σε τέσσερις κατηγορίες, ονομάζοντας τις "σκοπούς", με την έννοια ότι η αρνητική συμπεριφορά του παιδιού αποβλέπει σε κάτι συγκεκριμένο. Για να καταλάβει ο γονιός το σκοπό της αρνητικής συμπεριφοράς του παιδιού, χρειάζεται κατ' αρχήν να παρατηρήσει και να διαπιστώσει τί αισθάνεται ως επακόλουθο αυτής της συμπεριφοράς. Παρατηρώντας, στη συνέχεια, την αντίδραση του παιδιού στις προσπάθειες του να επηρεάσει την αρνητική συμπεριφορά, έχει την ένδειξη για το τί επιδιώκει το παιδί με την εκδήλωση της συγκεκριμένης συμπεριφοράς.

Δ.1.1 ΟΙ ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΑΡΝΗΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

α) Η Άτοπη Προσοχή

Όλα σχεδόν τα μικρά παιδιά επιθυμούν να τραβήξουν την προσοχή των άλλων επάνω τους. Οι Ντινκμέγιερ - Μακ Κέι(1997) υποστηρίζουν ότι τα παιδιά προτιμούν να τραβήξουν την προσοχή με θετικό τρόπο.

Τα παιδιά που έχουν την πεποίθηση ότι ανήκουν στο περιβάλλον μόνο όταν τα προσέχουν, προτιμούν να προκαλέσουν έστω και την άτοπη προσοχή, παρά να νιώθουν ότι τα αγνοούν.

Όταν ο γονιός, ακριβώς επειδή το παιδί συμπεριφέρεται κατ' αυτόν το συγκεκριμένο τρόπο, ενοχληθεί και επιχειρήσει να διορθώσει την αρνητική συμπεριφορά του, υπενθυμίζοντας του ποιο είναι το σωστό και παροτρύνοντας το ν' αλλάξει στάση, τότε το παιδί έχει επιτύχει το σκοπό του, δηλαδή να προκαλέσει την προσοχή του γονιού. Σ' αυτήν την περίπτωση, εκείνο το οποίο χρειάζεται να κάνουν οι γονείς, για να βοηθήσουν τα παιδιά τους, είναι ν' αλλάξουν τη δική τους συμπεριφορά δηλαδή να μη δίνουν σημασία στην αρνητική συμπεριφορά, αλλά στη θετική και επιπλέον, να το βοηθήσουν να καταλάβει ότι δεν χρειάζεται να είναι ο πρωταγωνιστής, για να το αγαπούν.

β) Ο Αγώνας Υπεροχής

Τα παιδιά επιδιώκουν την υπεροχή. Όπως σημειώνει ο Ντράϊκορς (1979α), νιώθουν ότι αξίζουν, μόνο όταν ενθουσιάζουν ή υπερέχουν. Επιδιώκουν να κάνουν μόνο ό,τι θέλουν εκείνα.

Ακόμη και αν οι γονείς καταφέρουν να τους επιβληθούν, η "υποχώρηση" των παιδιών θα είναι προσωρινή. Οι γονείς τελικά μπορεί να κερδίσουν τη μάχη, θα χάσουν όμως τη σχέση με τα παιδιά τους. Γι' αυτό, είναι σκόπιμο να αποφεύγουν την εκδήλωση του θυμού τους και να αποχωρούν από μια τέτοια κατάσταση. Η χρήση της βίας, ως μέσου αντιμετώπισης της προσπάθειας των παιδιών για υπεροχή, είναι όχι μόνον άστοχη, αλλά και βλαπτική. Αυτό, γιατί η βία εντυπωσιάζει τα παιδιά και αυξάνει την επιθυμία τους να αποκτήσουν ακόμα μεγαλύτερη δύναμη, για να μπορούν και τα ίδια κάποτε να την ασκούν...

Αποτελεσματικότερη θα ήταν η παρακίνηση του παιδιού στην εξεύρεση τρόπων, με τους οποίους θα χρησιμοποιεί θετικά τη δύναμη του (π.χ. προσφέροντας τη βοήθεια του στους γονείς).

γ) Η Εκδίκηση

Όταν ο αγώνας υπεροχής μεταξύ γονιών και παιδιών συνεχίζεται και τα παιδιά αρχίζουν να πιστεύουν ότι δε μπορούν να κερδίσουν αυτή τη μάχη, τότε καταφεύγουν

στην εκδικητική συμπεριφορά. Τα παιδιά που προσπαθούν να εκδικηθούν πιστεύουν ότι δε γίνονται αποδεκτά από τους γονείς τους και ότι αξίζουν μόνο όταν μπορούν να πληγώσουν, όπως πληγώθηκαν, κατά τη γνώμη τους, και τα ίδια.

Για να μπορέσουν οι γονείς να βοηθήσουν το παιδί ν' αλλάξει, είναι σημαντικό να συνειδητοποιήσουν ότι η εκδικητική συμπεριφορά του παιδιού οφείλεται στην αποθάρρυνση που αισθάνεται. Επίσης δεν είναι απαραίτητο αυτοί να είναι η "αιτία" αυτής της συμπεριφοράς.

Η βοήθεια, την οποία μπορούν να προσφέρουν, είναι να μην ανταποδώσουν τα χτυπήματα του παιδιού, όσο πληγωμένοι κι αν αισθάνονται, αλλά να παραμείνουν ήρεμοι, ώστε να βελτιώσουν τη σχέση τους με το παιδί και να δείξουν καλή θέληση.

δ) Η Επίδειξη Ανικανότητας

Όταν ένα παιδί επιδεικνύει ανικανότητα ή αδεξιότητα αυτό συνήθως σημαίνει ότι είναι αποθαρρυσμένο. Με τη συμπεριφορά του δείχνει ότι έχει εγκαταλείψει κάθε προσπάθεια να γίνει αποδεκτό και επιχειρεί να πείσει και τους άλλους να μην έχουν καμία απαίτηση.

Ο μόνος τρόπος για να βοηθήσουν οι γονείς τα παιδιά είναι να μη τα κατακρίνουν, γιατί αυτά ήδη πιστεύουν ότι δεν είναι ικανά για τίποτα και τείνουν να έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. Τα συγκεκριμένα παιδιά έχουν τη λανθασμένη αντίληψη πως οτιδήποτε λιγότερο από την τελειότητα σημαίνει τίποτε. Όταν νομίζουν ότι δε μπορούν να φτάσουν στην κορυφή, δεν επιχειρούν τίποτε.

Οι γονείς τέτοιων παιδιών συχνά νιώθουν οίκτο και απογοήτευση. Συμφωνούν σιωπηρά ότι το παιδί δεν είναι ικανό και σταματούν να υποστηρίζουν τις προσπάθειες του. Στην ουσία όμως αυτό που πετυχαίνουν είναι να στηρίξουν το συναίσθημα απελπισίας του παιδιού τους. Παίρνουν εκείνοι αποφάσεις στη θέση του, δικαιώνοντας με τον τρόπο αυτό, και ενισχύοντας την πεποίθηση του παιδιού ότι είναι ντροπαλό, αδέξιο ή ανίκανο.

Δ2. ΠΕΙΘΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΙΑ

Η πειθαρχία είναι μια πολύ παρεξηγημένη λέξη που συχνά συνδέεται με την τιμωρία και την στέρηση. Παρόλα αυτά όμως, η πειθαρχία στην πραγματικότητα αφορά την καθοδήγηση που δίνουν οι γονείς στοργικά στα παιδιά τους για να τα βοηθήσουν να κάνουν το σωστό.(Sampas, 2011). Έχει την έννοια της μάθησης καθώς το παιδί μαθαίνει ότι όλες οι πράξεις έχουν και συνέπειες.

Οι γονείς οφείλουν να βοηθούν τα παιδιά στο να εξασκηθούν στην αντιμετώπιση της πραγματικότητας, η οποία είναι γεμάτη από πράξεις και συνέπειες, που πρέπει να αντιμετωπίσουν στην υπόλοιπη ζωή τους.

Ωστόσο, η τιμωρία - από μόνη της - δεν είναι ο κατάλληλος τρόπος για να διδάξουν οι γονείς την κοινωνική συμπεριφορά στα παιδιά. Ο εκφοβισμός είναι συχνά αποτελεσματικός επιφανειακά, αλλά δε μαθαίνει στα παιδιά τη βαθύτερη σχέση πράξη - συνέπεια. Είναι αποτελεσματικός, αλλά δεν είναι πρακτικός. Πρακτικότερο είναι ότι συμβάλει στην ουσιαστική ανθρώπινη μόρφωση του παιδιού. Κι αυτό είναι η συνειδητοποίηση ότι οι "κακές" πράξεις "έχουν κακές" και εξωτερικές συνέπειες στον καθημερινό κόσμο ,τον πραγματικό, και ηθικές συνέπειες στον εσωτερικό του κόσμο, που είναι εξίσου πραγματικός όπως υποστηρίζει ο Μαρίνος (1982).

Ένας άλλος τρόπος, για να μάθουν στα παιδιά την κοινωνική συμπεριφορά, είναι το παράδειγμα. Η συμπεριφορά των γονέων και των ενηλίκων γενικότερα, λειτουργεί για τα παιδιά ως παράδειγμα μίμησης. Έτσι, θα μάθουν να μην περνάνε το δρόμο με κόκκινο φανάρι, όταν δουν τους ενήλικες και κυρίως τους σημαντικούς άλλους.

Πειθαρχία δε σημαίνει τιμωρία ή έλεγχο πάνω στη συμπεριφορά του παιδιού. Δε σημαίνει επιβολή των γονεϊκών απόψεων και άκριτη εκτέλεση εντολών από το παιδί. Πειθαρχία δεν είναι τίποτε άλλο, από μια ευκαιρία μάθησης μέσα από την εμπειρία. Είναι ο τρόπος, με τον οποίο κάποιος γίνεται υπεύθυνος, ώριμος και ανεξάρτητος, πράγμα που αποτελεί και το βασικότερο στόχο της διαπαιδαγώγησης.

Η εφαρμογή οποιουδήποτε κανόνα συμπεριφοράς δε θα ήταν δυνατό να πετύχει, αν δε συνοδεύονταν από το προσωπικό παράδειγμα των γονέων. Δε μπορούν

οι γονείς ν' απαιτούν από τα παιδιά υπευθυνότητα, όταν αυτοί δεν είναι υπεύθυνοι. Δεν μπορούν να απαιτούν να μη λένε ψέματα, όταν αυτοί τα χρησιμοποιούν.

Επίσης, καλό είναι να υπάρχει κάποια συμφωνία μεταξύ των δύο γονέων για τον τρόπο, με τον οποίο θα βάλουν τα όρια, ώστε να κρατούν πάντα και οι δύο την ίδια σταθερή στάση απέναντι στο παιδί. Είναι συνηθισμένο το φαινόμενο να διαφωνούν οι γονείς για τον τρόπο εφαρμογής των κανόνων συμπεριφοράς, όπως είναι επίσης φυσικό, τις διαφωνίες αυτές να τις αντιλαμβάνεται και το ίδιο το παιδί, είτε επειδή εκφράζονται μπροστά του, είτε επειδή βλέπει να επιβάλλονται οι κανόνες με διαφορετικό τρόπο από τον καθένα γονιό. Έτσι, το παιδί εισπράττει το μήνυμα ότι η διαφωνία των γονέων του επιτρέπει να χειριστεί το ίδιο κάποιες καταστάσεις και φυσικά παίρνει το μέρος του λιγότερου αυστηρού γονέα.

Κάποιες φορές συμβαίνει μια συμπεριφορά του παιδιού να έχει ως αποτέλεσμα να εκφράσει ο γονέας δυσαρέσκεια, γιατί κρίνει ότι πρόκειται για μη αποδεκτή συμπεριφορά, ενώ - σε κάποια άλλη στιγμή - είναι δυνατό ακριβώς ο ίδιος τρόπος αντίδρασης του παιδιού, η ίδια αυτή συμπεριφορά, να περάσει απαρατήρητη ή, σε ακραίες περιπτώσεις, να επιβραβευθεί⁷ κιόλας.

Δ.3. ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ - ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ - ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΘΗΣΗ

Αυτοεκτίμηση είναι η εικόνα, οι ιδέες, οι απόψεις που έχει το παιδί για τον εαυτό του. Περιλαμβάνει την ιδέα "είμαι αξιαγάπητος, αξίζω να μ' αγαπούν" και "είμαι ικανός, μπορώ να τα καταφέρω", ή το αντίθετο τους.

Οι γονείς, δεν μπορούν να ελέγξουν όλα όσα βλέπει, ακούει και σκέφτεται το παιδί, τα οποία συμβάλλουν στη δημιουργία της εικόνας του εαυτού του (Λαγουμίδα, 2012). Ωστόσο, η αυτοεκτίμηση του παιδιού εξαρτάται από το τί ερεθίσματα λαμβάνει αυτό από το οικογενειακό του περιβάλλον, (τους σημαντικούς άλλους), αλλά και από

⁷ Εδώ με τη λέξη επιβράβευση εννοούμε ακόμη και το χαμόγελο του γονέα, που μπορεί να σημαίνει "κοίταξε τι έκανε χάλι", αλλά το παιδί νομίζει ότι οι γονείς του ευχαριστήθηκαν από τη συμπεριφορά του, γι' αυτό χαμογέλασαν και τείνει να την επαναλάβει.

τις σχέσεις που δημιουργεί με τους γονείς, τ' αδέρφια ή τους συνομηλίκους του που είναι ο καθρέπτης του.

Το παιδί με χαμηλή αυτοεκτίμηση σύμφωνα με τον Herbert(1995).

- μπορεί να έχει αμφιβολίες ή ανασφάλειες, συνεχώς παλεύει να αποδείξει την αξία του, μισεί τον εαυτό του, βιώνει πόνο και απογοήτευση, νιώθει αποτυχημένο.
- δεν μπορεί "να στηριχτεί στις δικές του δυνάμεις", δεν μπορεί "να σταθεί στα πόδια του".
- μπορεί να νιώθει ότι κινδυνεύει και να είναι δειλό.
- μπορεί να φοβάται να πάει στο σχολείο, να φοβάται τους δασκάλους και τα άλλα πρόσωπα εξουσίας.
- μπορεί να είναι υπερβολικά προσκολλημένο στην οικογένεια και κυρίως στη μητέρα, να διστάζει να παίξει με τα άλλα παιδιά.
- μπορεί να μην έχει μάθει να συμμορφώνεται στους κοινωνικούς κανόνες, να μην ελέγχει τη συμπεριφορά του, να μην έχει αναστολές, να μη σέβεται τους άλλους και κυρίως τον εαυτό του.

Τα παιδιά έχουν ανασφάλεια και συχνά αισθάνονται αβεβαιότητα μπροστά στις απαιτήσεις της ζωής. Τα παιδιά που κατορθώνουν να αντεπεξέλθουν σε αυτές με επιτυχία είναι τα παιδιά που τα βοήθησαν να γίνουν υπεύθυνα και ανεξάρτητα και όχι εκείνα που τα υπερπροστάτευαν, που δεν τους έθεσαν όρια ή που τα κράτησαν μακριά από την πραγματική ζωή.

Ωστόσο η αυτοεκτίμηση μπορεί ν' αλλάξει, να αυξηθεί, και οι γονείς απορούν να βοηθήσουν προς αυτήν την κατεύθυνση.

Όμως και η αυτογνωσία είναι εποικοδομητική και βοηθάει τον άνθρωπο να εντοπίσει τα ισχυρά χαρακτηριστικά των δυνατοτήτων του ώστε να μπορεί να τα αξιοποιήσει πλήρως. Επίσης διευκρινίζει τα λιγότερο δυνατά χαρακτηριστικά και πειραματίζεται με κατάλληλους τρόπους ενδυνάμωσής τους (Λαγουμίδα, 2012).

Σύμφωνα με το Χασάπη (1980),«σαν μέτρο αυτογνωσίας χρησιμοποιείται ο βαθμός συμφωνίας ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και στην εκτίμηση που κάνουν για το άτομο αντικειμενικοί παρατηρητές οι οποίοι το γνωρίζουν πολύ καλά» (σελ. 223).

Ο Symondw, σε σχετική μελέτη του, το 1951 (βλέπε στο Χασάπη 1980, σελ. 229), καταλήγει στο συμπέρασμα ότι «τα άτομα που εκτιμούν τον εαυτό τους

διαθέτουν ισχυρό εγώ⁸. Αντίθετα τα άτομα που κατέχονται από αισθήματα μειονεκτικότητας έχουν ανίσχυρο εγώ».

Ακόμη σύμφωνα με τον Brazelton (1996), η αυτοπεποίθηση, δηλαδή η καλλιέργεια της εμπιστοσύνης στον εαυτό, η πίστη του ατόμου στις ικανότητες και στην αξία του, επηρεάζεται από παράγοντες του περιβάλλοντος του. «Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης των παιδιών είναι δύσκολη και χρειάζεται λεπτό χειρισμό. Το σημαντικότερο είναι η επικοινωνία μεταξύ γονέα και παιδιού.» (Φούντα, 2012). Για το λόγο αυτό, κρίνεται σκόπιμο οι γονείς να φροντίζουν:

- να στέλνουν θετικά μηνύματα προς το παιδί, να τονίζουν τα θετικά του σημεία και να το ενθαρρύνουν,
- να σέβονται, να δέχονται το παιδί όπως είναι και να το αγαπούν χωρίς όρους,
- να του δίνουν υπευθυνότητα και να αυξάνουν τις ευκαιρίες που έχει για λήψη υπεύθυνων αποφάσεων,
- να έχουν ρεαλιστικούς στόχους και πραγματοποιήσιμες προσδοκίες,
- να έχουν πάντα κατά νου ότι η αυτογνωσία αποτελεί μέρος της μάθησης και να φροντίζουν κάθε φορά να αναρωτιούνται: «Τί έμαθε για τον εαυτό του» και όχι μόνο «τί έμαθε» το παιδί,
- να μεγαλώσουν το παιδί, παρέχοντας του αφορμή για προβληματισμό, μέσα από καίρια ερωτήματα, τα οποία οι Χουάϊτ και Χουάϊτ - Νότκιν (1982) συνοψίζουν στα ακόλουθα τρία: α) Το ερώτημα της διαχείρισης του εαυτού: τι κάνω; Υπάρχει τρόπος να το κάνω καλύτερα; β) Το ερώτημα, με το οποίο το άτομο θα αναζητήσει την έννοια του εαυτού ή τις ιδέες που έχει για τον εαυτό του: Ποιες είναι οι δυνάμεις μου και ποιες οι αδυναμίες μου; γ) Με το τρίτο, τις προσωπικές του αξίες και πρότυπα. Τι θέλω; Τι μ' ενδιαφέρει πραγματικά;

Στην καλλιέργεια και ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης - αυτοπεποίθησης - αυτογνωσίας, σημαντικό ρόλο παίζει η ενθάρρυνση του παιδιού από τους γονείς του,

⁸ Δεν πρέπει να γίνεται σύγχυση του όρου "εγώ" με τον όρο, που έχει καθιερώσει η θεωρία του Freud. "Ισχυρό εγώ" σημαίνει ότι το άτομο επιβάλλεται στους άλλους. Αντίθετα, με τον όρο "ανίσχυρο εγώ", υποδηλώνεται η αδυναμία του ατόμου να επηρεάσει τους άλλους ή να επιβληθεί σ' αυτούς.

αλλά και η ελευθερία να δοκιμάζει και να δοκιμάζεται μέσα από διάφορες καταστάσεις και νέες εμπειρίες.

Δ.4. ΕΝΘΑΡΡΥΝΣΗ

Στόχος της ενθάρρυνσης είναι να επιτρέψει στο παιδί να αναπτύξει θάρρος, υπευθυνότητα και εργατικότητα. Χρειάζεται ενθάρρυνση, για να αναπτύξει το ενδιαφέρον του, την προθυμία του και την ικανότητα του να προσφέρει. Οι γονείς οφείλουν να του αναγνωρίζουν κάθε προσπάθεια που κάνει για να πετύχει κάτι, ανεξάρτητα από το τελικό αποτέλεσμα. Η πρόοδος του παιδιού συνδέεται άμεσα με την ενθάρρυνση. Κάθε παιδί έχει ανάγκη να νιώθει ότι έχει αξία και πολλές φορές αρκεί μια φράση, όπως: "Είσαι από τα παιδιά που μπορεί να τα καταφέρουν" ή "Μπράβο σου, προσπαθείς", για να μεταδώσουν στο παιδί αυτό το αίσθημα.

Είναι καλό, οι γονείς να δείχνουν την ικανοποίησή τους για την προσπάθεια που κάνει το παιδί και ταυτόχρονα την εμπιστοσύνη τους στις ικανότητές του. Να το κάνουν να αισθάνεται ότι μπορεί να τα καταφέρει. Να το δεχτούν όπως είναι και όχι όπως θα ήθελαν οι ίδιοι ή όπως θα μπορούσε να είναι. Η στάση τους αυτή είναι βέβαιο πως θα αποφέρει περισσότερες ευκαιρίες επιτυχίας, παρά αποτυχίας.

Η έννοια της ενθάρρυνσης είναι στενά συνδεδεμένη με την έννοια της εμπιστοσύνης, της πίστης και του σεβασμού στις ικανότητες του άλλου, την επιμονή και την υπομονή.

Σημαντικό ακόμα είναι αυτοί να δίνουν στο παιδί ευκαιρίες έκφρασης και εκτόνωσης. Η εξάντληση του ελεύθερου χρόνου του παιδιού και η απαίτηση των γονέων για διάθεση του σε άλλες δραστηριότητες, όπως η εκμάθηση ενός μουσικού οργάνου, ή και η πίεση για διάβασμα εξωσχολικών βιβλίων αποτελούν δραστηριότητες, οι οποίες, όχι μόνο δε βοηθούν το παιδί να εκτονωθεί και να χαλαρώσει, αλλά αντίθετα, το φορτώνουν με περισσότερες απαιτήσεις, εις βάρος - κάποιες φορές - και αυτών των σχολικών τους καθηκόντων.

Όπως επισημαίνουν οι Ντινκμέγιερ - Μακ Κέι (1980), ο γονιός «δε μπορεί να ενθαρρύνει ένα παιδί πριν παραδεχτεί τον εαυτό του και πριν αρχίσει να καλλιεργεί τον δικό του αυτοσεβασμό και αυτοεκτίμηση ως γονιός» (σελ. 117).

Το παιδί μπορεί να αποδώσει, μόνο αν πιστέψει στον εαυτό του, αν έχει την αίσθηση της παραδοχής από τους γονείς του, θα καταβάλλει προσπάθειες. ΓΓ αυτό, καλό θα ήταν, οι γονείς:

- να πιστεύουν στις ικανότητες των παιδιών και να κερδίζουν την εμπιστοσύνη τους, ενώ - ταυτόχρονα - να καλλιεργούν τον αυτοσεβασμό τους,
- να αναγνωρίζουν τις προσπάθειες που κάνουν,
- να τα βοηθούν, ώστε να αναπτύσσουν δεξιότητες συγχρονισμένες χρονικά και ψυχολογικά, ώστε να φέρουν την επιτυχία,
- να χρησιμοποιούν τα ενδιαφέροντα του παιδιού, ώστε να ενεργοποιούν τη μάθηση,
- να προγραμματίζουν εμπειρίες.

Ο έπαινος και η ενθάρρυνση δεν είναι έννοιες ταυτόσημες, όπως θεωρούν πολλοί γονείς. Ο έπαινος έχει την τάση να στρέφει την προσοχή του παιδιού γύρω από τον εαυτό του. Ανταμείβει το άτομο, αναγνωρίζει το δημιουργό. Αντίθετα, η ενθάρρυνση αναγνωρίζει το δημιούργημα και τονώνει την προσπάθεια.

Ε' ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΟΚΟΜΟΥ ΩΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΥ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο/η βρεφονηπιοκόμος είναι το πρώτο ενήλικο πρόσωπο εκτός οικογένειας με το οποίο έρχεται σε επαφή το παιδί. Ο/η βρεφονηπιοκόμος έχει σημασία να πλησιάζει κάθε παιδί και να το κάνει να αισθάνεται ευπρόσδεκτο στο χώρο του παιδικού σταθμού. Οφείλει να έχει γνώσεις για την προσχολική ηλικία ώστε να κατανοεί και να ερμηνεύει σωστά τη συμπεριφορά του κάθε παιδιού και να παρεμβαίνει συμβουλευτικά σε ένα πρώτο επίπεδο (Νικολακάκη, Σωφρονά, Κιαμίλη, 2007).

Στο συμβουλευτικό του έργο κρίνεται απαραίτητη και αναγκαία η συνεργασία του/της βρεφονηπιοκόμου με τους γονείς διότι αναζητούνται τα στοιχεία που πραγματικά θα βοηθήσουν το παιδί. Μια προσέγγιση περισσότερο ψυχολογική στις επιθυμίες της οικογένειας αλλά και στη λειτουργικότητά της θα δώσει ακόμα περισσότερα στοιχεία (Περσίδου, 2010). Οι γονείς μπορούν να δώσουν σημαντικές πληροφορίες για στοιχεία της προσωπικότητας και του χαρακτήρα του παιδιού τους, για τις συνήθειες και τα ενδιαφέροντά του, για τις εμπειρίες που βιώνει στο σπίτι και σε άλλους χώρους εκτός σπιτιού και παιδικού σταθμού (Μπάκας, 2010). Επιπλέον, με την ανάλυσή τους θα έχουμε ακόμα καλύτερα αποτελέσματα αξιολόγησης. «Η οικογένεια σήμερα είναι “ευανάγνωστη,, και μας θέτει σε γνώση αυτό που σταθερά οικοδομείται για το παιδί». Η οικογένεια και ο βρεφονηπιακός σταθμός αποτελούν ισχυρούς πόλους επικοινωνίας. Η διάθεση, η στάση, ο τρόπος της καθημερινής επικοινωνίας είναι κάτι που χαρακτηρίζει το κάθε παιδί και την οικογένειά του (Περσίδου, 2010).

Τέλος, απαραίτητη στη συμβουλευτική δραστηριότητα είναι η διασύνδεση των κοινωνικών και ψυχολογικών υπηρεσιών και της ευρύτερης κοινωνίας με τη σχολική κοινότητα καθώς και η συνεργασία με τη διεύθυνση και το υπόλοιπο προσωπικό για

την καλύτερη λειτουργία του παιδικού σταθμού αλλά και για τη δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος για το παιδί.

E.1. Ο ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΟΚΟΜΟΥ

Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί αρκετές επιφυλάξεις ως προς την άσκηση συμβουλευτικού έργου από τον/την βρεφονηπιοκόμο. Οι αντιρρήσεις σχετίζονται κυρίως με την εκπαίδευση και την κατάρτιση του/της βρεφονηπιοκόμου στη συγκεκριμένη περιοχή. Στον αντίποδα αυτής της θέσης βρίσκεται η άποψη που υποστηρίζει ότι ο/η βρεφονηπιοκόμος μπορεί να αναλαμβάνει συμβουλευτικό ρόλο τουλάχιστον σε ένα πρώτο επίπεδο παρέμβασης. Ο/η βρεφονηπιοκόμος έρχεται σε καθημερινή βάση σε άμεση επαφή και επικοινωνία με τα παιδιά του παιδικού σταθμού, άρα είναι αυτός/αυτή που θα τους παρέχει βοήθεια ώστε να καλύπτουν τις ανάγκες τους.

Το συμβουλευτικό έργο πρέπει να ασκείται και από ειδικό σύμβουλο και από τον/την βρεφονηπιοκόμο. Ο/η βρεφονηπιοκόμος ως παιδαγωγός χρειάζεται να δρα και ως σύμβουλος, τουλάχιστον σε γενικό επίπεδο στάσεων συμπεριφορών. Ο/η βρεφονηπιοκόμος μπορεί να παρέμβει συμβουλευτικά ώστε να συμβάλλει στη συναισθηματική ωρίμανση, γνωστική ανάπτυξη και καλλιέργεια της γλώσσας του παιδιού (Περσίδου, 2010). Επίσης, βοηθά το παιδί να κοινωνικοποιηθεί, δηλαδή να αναπτυχθεί ως άτομο και ως μέλος της κοινωνικής ομάδας, να δημιουργήσει κοινωνικές σχέσεις με τους συνομήλικούς του, να διαφοροποιήσει βαθμιαία τον εαυτό του από τους άλλους και να συνειδητοποιήσει τα ενδιαφέροντά του (Μπέλλου-Μυλωνά, Σιδηροπούλου, 2006).

Ο ρόλος των βρεφονηπιοκόμων είναι συχνά καθοριστικής σημασίας. Οι συγκεκριμένοι επαγγελματίες είναι οι άνθρωποι που έχουν την πιο συχνή και πολύωρη επαφή με τα παιδιά αυτής της ηλικίας μετά τους γονείς. Για αυτό το λόγο, καθώς επίσης με βάση την εμπειρία και την κατάρτισή τους, είναι συνήθως σε θέση να διακρίνουν το παιδί που παρουσιάζει καθυστέρηση σε οποιονδήποτε τομέα της ανάπτυξης ή γενικά «κάτι που δεν πάει καλά» σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά της ηλικίας του. Επιπλέον οι γονείς πολλές φορές, παρά το γεγονός ότι «κάτι» τους

ανησυχεί, πέφτουν στην παγίδα της άρνησης καθώς δεν είναι έτοιμοι να δεχθούν ότι το παιδί τους θα ματαιώσει τις προσδοκίες τους.

Οι παιδαγωγοί λοιπόν καλούνται να επισημάνουν στους γονείς όποιες δυσκολίες διακρίνουν ή να τους παραπέμψουν σε κάποιον ειδικό: παιδίατρο, ψυχολόγο, παιδοψυχίατρο όχι για να στιγματίσουν αλλά για να βοηθήσουν παιδί και γονείς. Η άμεση συνεργασία ειδικών, παιδαγωγών και γονέων εξασφαλίζει τα μεγαλύτερα δυνατά οφέλη για το κάθε παιδί.

Ένα ακόμη πεδίο άσκησης του συμβουλευτικού έργου του/της βρεφονηπιοκόμου στο χώρο του παιδικού σταθμού είναι αυτό της συνεργασίας, της ενημέρωσης και της στήριξης του προσωπικού του παιδικού σταθμού. Η συμβουλευτική αφορά σε ζητήματα εκπαιδευτικών μέτρων, καθώς και στην επίλυση δύσκολων καταστάσεων που σχετίζονται με την ανυπακοή, την επιθετικότητα των παιδιών και άλλα.

Το συμβουλευτικό έργο του/της βρεφονηπιοκόμου ασκείται στα παιδιά, στους γονείς, το προσωπικό του παιδικού σταθμού και τους υπόλοιπους φορείς που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία. Ως προς τα παιδιά, ο/η βρεφονηπιοκόμος συχνά αναλαμβάνει το ρόλο του διαμεσολαβητή για την επίλυση προβλημάτων ανθρωπίνων σχέσεων και φροντίζει για την προαγωγή και δημιουργία σωστών διαπροσωπικών σχέσεων με τη χρήση των κατάλληλων συμβουλευτικών τεχνικών.

Βασικό στοιχείο για την ανάληψη από τον/την βρεφονηπιοκόμο του συμβουλευτικού ρόλου είναι η ανάπτυξη συμβουλευτικών δεξιοτήτων. Ορισμένες από αυτές τις δεξιότητες είναι η ορθή αντίληψη, η προσεκτική παρακολούθηση και η ενεργητική ακρόαση, η αναδιατύπωση, η επανάληψη ή η παράφραση και η αντανάκλαση συναισθημάτων (Περσίδου, 2010).

Ε.2. ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΒΡΕΦΟΝΗΠΙΟΚΟΜΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο ρόλος των γονέων στο βρεφονηπιακό σταθμό αρχικά αμφισβητήθηκε, αλλά σταδιακά αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο. Αναζητείται, εξάλλου, μια παράλληλη πορεία στην εξέλιξη του παιδιού, με μια αμφίδρομη σχέση. Αξιολογήθηκε θετικά η επικοινωνία των γονέων με τη διεπιστημονική ομάδα του βρεφονηπιακού σταθμού σε περίοδο εορτών και εκδηλώσεων, η συμμετοχή στις συνελεύσεις, η συνοδεία σε

εξόδους ή εκδρομές και έγινε συνειδητή η ανάγκη για καθημερινή επικοινωνία. Η αμφίδρομη αυτή σχέση βοηθά στην ψυχική ισορροπία του παιδιού, αφού υπάρχει μια συνέχεια από τη ζωή στο σπίτι προς τη ζωή στο σχολείο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι (α) η αποσύνδεση του παιδιού από τη μητέρα και την οικογένεια, για να ενταχθεί στο χώρο του βρεφονηπιακού σταθμού, όπου δίνεται προσοχή στην προσαρμογή του παιδιού μέσα από πολλές ειδικευμένες επαγγελματικές προσεγγίσεις, (β) η ένταξη του παιδιού με ιδιαιτερότητες ή, πιο συχνά, η ένταξη του παιδιού που αναρρώνει (Μπέλλου- Μυλωνά, Σιδηροπούλου, 2006).

Ο/η βρεφονηπιοκόμος μοιράζεται με τους γονείς τις ευθύνες για την εξέλιξη των παιδιών. Κατά την προσχολική ηλικία, περισσότερο από κάθε άλλη ηλικία, το παιδί είναι προσκολλημένο στην οικογένεια. Οι γονείς και ο/η βρεφονηπιοκόμος πρέπει να ανταλλάσσουν τις γνώμες τους και τις εντυπώσεις τους. Δεν πρέπει να ξεχνάμε πως οι γονείς γνωρίζουν το παιδί τους, και οι εμπειρίες τους για το διάστημα πριν από την εγγραφή του στον παιδικό σταθμό, είναι πολύτιμες. Οι γονείς και ο/η βρεφονηπιοκόμος μαθαίνουν, ο ένας από τον άλλο, στην προσπάθειά τους να δημιουργήσουν το καλύτερο περιβάλλον για το παιδί (Κυριαζοπούλου Βαληνάκη, 1977).

Παράλληλα, η συμβουλευτική διάσταση του ρόλου του/της βρεφονηπιοκόμου αναδεικνύεται ιδιαίτερα στην επαφή με τους γονείς. Η επικοινωνία με την οικογένεια εντάσσεται στα πλαίσια της εργασίας κάθε εκπαιδευτικού, όχι μόνο του/της βρεφονηπιοκόμου. Η συμβολή των γονέων κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική για την επίτευξη των στόχων που θέτει ο/η βρεφονηπιοκόμος. Εξάλλου, οποιαδήποτε παρέμβαση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς τη συναίνεση και τη συμμετοχή των γονέων. Μάλιστα, η συνεργασία με τους γονείς αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιτυχίας. Η συνεργασία αυτή πρέπει να ξεκινά από τη βάση μιας ισότιμης σχέσης. Οι γονείς πρέπει να θεωρούνται ενεργοί συμμετοχοί σε μία διαρκή διαδικασία αλληλεπίδρασης με στόχο την καλύτερη δυνατή εκπαίδευση για το παιδί. Επομένως δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως παθητικοί δέκτες πληροφοριών ή απλοί βοηθοί.

Ο/η σύμβουλος-βρεφονηπιοκόμος αναλαμβάνει την ενημέρωση των γονέων. Πρόκειται για μια αμφίδρομη επικοινωνία και όχι απλή ανακοίνωση. Με την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ βρεφονηπιοκόμου και οικογένειας επιτυγχάνεται μια εμπειριστατωμένη καταγραφή αναγκών και δυσκολιών που αντιμετωπίζει το παιδί. Επίσης, ο/η βρεφονηπιοκόμος ως σύμβουλος οφείλει να δώσει κατευθύνσεις στους γονείς για το πώς πρέπει να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες του παιδιού τους. Ακόμη,

είναι πιθανό να χρειαστεί να παραπέμψει τους γονείς σε κάποιο ειδικό για υποστήριξη και για αυτό πρέπει να είναι κατάλληλα ενημερωμένος για τις δυνατότητες των διάφορων παροχών και υπηρεσιών.

Η συμβουλευτική εργασία με τους γονείς περιλαμβάνει και την ψυχολογική τους υποστήριξη, χωρίς αυτό να σημαίνει πως ο δάσκαλος αναλαμβάνει το ρόλο του ψυχολόγου. Βασικό του καθήκον παραμένει η διαπαιδαγώγηση του παιδιού. Ωστόσο το να δημιουργήσει κλίμα εμπιστοσύνης, ασφάλειας και αποδοχής στη σχέση του με τους γονείς, αφιερώνοντας χρόνο και εκδηλώνοντας ενδιαφέρον και διάθεση να ασχοληθεί με τις ανησυχίες τους, μπορεί να συμβάλλει στην εξισορρόπηση των συναισθημάτων τους (Περσίδου, 2010).

Εκτός όμως από τη συνεργασία με τους γονείς οι βρεφονηπιοκόμοι συνεργάζονται μεταξύ τους αλλά και με τους ασκούμενους. Όταν δύο-τρεις άνθρωποι συνεργάζονται σαν ομάδα για να δημιουργήσουν το κατάλληλο κλίμα για την αγωγή των παιδιών, ο καθένας προσφέρει την ειδική του μόρφωση, αλλά και τις ιδιαίτερες ικανότητες του.

Οι ιδιωτικοί παιδικό σταθμοί στη χώρα μας προσλαμβάνουν πολλές φορές και ειδικούς μουσικούς, καλλιτέχνες, καθηγήτριες της ρυθμικής. Ο/η βρεφονηπιοκόμος πρέπει να χρησιμοποιεί τους ειδικούς αυτούς ως συμβούλους, μαθαίνοντας από αυτούς καινούριες μεθόδους, που μπορεί να είναι καταλληλότερες για τα παιδιά, συνεργάζεται στενά με τους ειδικούς, παιδίατρος, κοινωνικούς λειτουργούς και παιδοψυχολόγους. Μπορεί να τους συμβουλευτεί για να πλουτίσει τις γνώσεις του/ της, αλλά και σε οποιαδήποτε περίπτωση που τους χρειάζεται.

Οι βρεφονηπιοκόμοι οφείλουν να βρίσκονται σε στενή επαφή με τη διεύθυνση του παιδικού σταθμού-αν εργάζονται σε ιδιωτικούς εκπαιδευτικούς οργανισμούς-επιζητώντας τη συμβουλή τους και εναλλάσσοντας πληροφορίες σχετικά με τα βασικά προβλήματα και την πρόοδο των παιδιών. Συζητούν για τις μεθόδους με τις οποίες θα επιτύχουν μια πιο ενεργητική συμμετοχή των γονέων και μια καλύτερη επαφή γονέων-παιδικού σταθμού. Οι βρεφονηπιοκόμοι αναγνωρίζουν και αναλαμβάνουν την ευθύνη για να βοηθήσουν το κοινό να καταλάβει καλύτερα την πρόοδο και την εξέλιξη των παιδιών αλλά και το πρόγραμμα εργασίας τους. Επιπλέον, όσον αφορά την διεύθυνση του παιδικού σταθμού, ο/η βρεφονηπιοκόμος παρέχει τις συμβουλευτικές του υπηρεσίες για το σχεδιασμό του ωρολογίου προγράμματος, για την προμήθεια εκπαιδευτικού υλικού και για ζητήματα προσωπικού (Κυριαζοπούλου Βαληνάκη, 1977).

Τελικά, είναι φανερό το αίτημα συνεργασίας των παιδαγωγών με τους ειδικούς επιστήμονες, ψυχολόγους, παιδίατρους, κοινωνιολόγους, μουσικοπαιδαγωγούς αλλά και με τη διεύθυνση όσον αφορά το παιδαγωγικό έργο τους στα παιδιά αλλά και τη συμβουλευτική προσέγγισή τους προς την οικογένεια. Οι επιστημονικοί και κοινωνικοί συνεργάτες παίρνουν έτσι μια άλλη θέση στο πρόγραμμα της ζωής του βρεφονηπιακού σταθμού (Μπέλλου-Μυλωνά, Σιδηροπούλου, 2006).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας προκύπτει ότι οι γονείς επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τα παιδιά τους και καθορίζουν τη συγκρότηση της προσωπικότητάς τους. Η επιρροή αυτή προκύπτει μέσα από συνειδητές και σκόπιμες παρεμβάσεις των γονέων στην ανάπτυξη και εξέλιξη των παιδιών, αλλά και από την συμπεριφορά τους μέσα στο πλαίσιο της καθημερινής αλληλεπίδρασης.

Επισημάνθηκε η ανάγκη να γνωρίζουν οι γονείς τα χαρακτηριστικά ανάπτυξης των παιδιών, όσον αφορά στη βρεφική και στην προσχολική ηλικία, αλλά και τα διάφορα προβλήματα που προκύπτουν από τη συμπεριφορά των παιδιών, πράγμα, που θα αποτελέσει – γι' αυτούς - έναν πολύτιμο οδηγό, στην προσπάθειά τους για την αντιμετώπιση των συγκεκριμένων προβλημάτων, όπως και αρωγό, για τη δημιουργία και διατήρηση διαύλων επικοινωνίας με τα παιδιά. Οι σχέσεις γονέων-παιδιών δεν είναι πάντα εύκολες και η επικοινωνία μεταξύ τους πολλές φορές είναι δύσκολη.

Τονίσθηκε η σημασία του να γνωρίζουν οι γονείς ότι δεν υπάρχουν πουθενά έτοιμες λύσεις για κανένα από τα προβλήματα που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν κατά τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, ούτε μαγικές συνταγές, που θα εξομαλύνουν αυτόματα την κατάσταση. Για το λόγο αυτό αναζητούν στήριξη και βοήθεια, μέσα από την Συμβουλευτική διαδικασία. Επίσης, κανένας ειδικός, κανένας Σύμβουλος, δεν είναι σε θέση να υποκαταστήσει κανένα γονέα. Αυτός μπορεί, απλά, να τους βοηθήσει να ανακαλύψουν μόνοι τις δυνάμεις που κρύβουν μέσα τους και να οδηγηθούν σε ορθές λύσεις, παρέχοντας τους τις απαιτούμενες ειδικές γνώσεις, οι οποίες θα τους βοηθήσουν να καταλάβουν πώς ακριβώς σκέπτεται και τι αισθάνεται το παιδί τους σε κάθε ένα συγκεκριμένο στάδιο της ανάπτυξής του και να διαμορφώσουν ανάλογα και τη δική τους στάση και συμπεριφορά απέναντι του, προς αποφυγήν ανεπιθύμητων εντάσεων και συγκρούσεων.

Επίσης έγινε προσπάθεια για προσεκτική προσέγγιση του θεσμού "Σχολές Γονέων", που έχει ήδη αρχίσει -τουλάχιστον στους Δήμους του Νομού Θεσσαλονίκης, για τους οποίους είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε - να λειτουργεί με μεγάλη επιτυχία και με αυξημένο ενδιαφέρον από πλευράς γονέων. Η Συμβουλευτική που γίνεται μέσα από τα προγράμματα των Σχολών Γονέων βοηθάει προς αυτή την κατεύθυνση γιατί οι γονείς πληροφορούνται και ενημερώνονται για τα προβλήματα που τους απασχολούν σχετικά με τα παιδιά τους. Η Συμβουλευτική ατομική ή ομαδική αποτελεί το μέσο όπου οι γονείς βρίσκουν στήριξη στο δύσκολο έργο τους. Οι γονείς έχουν ανάγκη την

Συμβουλευτική που ασκείται από ειδικευμένα άτομα και από υπεύθυνους φορείς. Αλλά και ο/η βρεφονηπιοκόμος με το ρόλο του συμβούλου μπορεί να παρέμβει σε ένα πρώτο επίπεδο ενημερώνοντας τους γονείς για τη στάση και τη συμπεριφορά των παιδιών τους.

Δόθηκε μεγάλη σημασία σε ζητήματα οριοθέτησης και την ανάγκη για Συμβουλευτική γονέων στο συγκεκριμένο θέμα. Οι γονείς αναζητούν διαρκώς τρόπους να μεγαλώσουν καλύτερα τα παιδιά τους. Σε αυτό παίζουν σημαντικό ρόλο τα όρια και η πειθαρχία. Για αυτό το λόγο καλό θα ήταν να παρακολουθούν διάφορα προγράμματα Συμβουλευτικής ώστε να βοηθηθούν για το πώς να θέσουν σωστά τα όρια στα παιδιά τους χωρίς να τους δημιουργήσουν κάποιο πρόβλημα άθελά τους.

Η ενασχόληση με το θέμα της Συμβουλευτικής Γονέων στο πλαίσιο αυτής της εργασίας οδήγησε σε συγκεκριμένες προτάσεις. Για την καλύτερη και αποδοτικότερη λειτουργία της Συμβουλευτικής Γονέων κρίνεται σκόπιμο:

- Οι Σχολές Γονέων να διοργανώνουν διάφορες ανοικτές εκδηλώσεις και μέσα από αυτές, με πρωτότυπους και ευρηματικούς τρόπους - όπως θεατρικά δρώμενα (που να αναφέρονται στις σχέσεις γονέων - παιδιών) με αφίσες, δελτία τύπου, πανό, φυλλάδια με σκίτσα - αλλά και με την προσωπική επαφή των ψυχολόγων με τους γονείς, ειδικά στα σχολεία, να πλησιάσουν τους γονείς. Με τον τρόπο αυτό οι τελευταίοι ευαισθητοποιούνται και κινητοποιούνται περισσότερο, ενώ –παράλληλα - προσελκύνονται όλο και περισσότεροι γονείς. Συνέπεια όλων αυτών είναι η αυξανόμενη συμμετοχή και ο εμπλουτισμός των ομάδων με νέα μέλη.
- Οι γονείς να γίνουν πιο ενεργοί, όσον αφορά στο δικαίωμά τους στην ενημέρωση - πληροφόρηση και κοινωνική πρόνοια.
- Να υπάρχει συνεργασία με τα σχολεία ώστε να γίνονται ενημερωτικές ομιλίες από ειδικούς ψυχολόγους σχετικά με το τι είναι οι σχολές γονέων, ποιους στόχους εξυπηρετούν και ποιες ανάγκες επιδιώκουν να καλύψουν, αλλά και τι μπορούν να προσφέρουν στον τομέα της ενημέρωσης των γονέων.
- Να δημιουργηθούν εξειδικευμένες ομάδες. Για παράδειγμα ομάδες μονογονεϊκών οικογενειών ή μικτές ομάδες, που θα αποτελούνται από γονείς και παιδιά, είναι πλέον απαραίτητες.
- Να λειτουργούν ειδικά εργαστήρια, όπου εξειδικευμένα θέματα θα αναλύονται από συμβούλους - ψυχολόγους και στα οποία θα συμμετέχουν και οι γονείς. Τα εργαστήρια αυτά θα διαρκούν λιγότερες ώρες και με λιγότερα άτομα αλλά θα βοηθούν τους γονείς σε θέματα, όπως πώς να βοηθήνε οι ίδιοι αποτελεσματικά τα παιδιά τους.

Όλα τα παραπάνω επισημαίνονται και προτείνονται με την ευαισθησία που δημιουργήθηκε από τη μελέτη του θέματος συμβουλευτική μέσω των Σχολών Γονέων αλλά και της σπουδαιότητας του έργου που επιτελούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Brazelton, T.B. (1996). *Τα αναπτυξιακά προβλήματα του βρέφους και του νηπίου*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Canfield, K. (1999). Αποτελεσματικοί στο ρόλο τους πατέρες. *Διαπαιδαγώγηση* τεύχος 135 -136. Μάιος - Ιούνιος 1999.
- Chiland, C. (1994). *Το παιδί, η οικογένεια, το σχολείο*. Αθήνα. Πατάκη.
- Δημητρίου – Χατζηνεοφύτου ,Λ. (2001). *Τα έξι πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Δημητρόπουλος, Ε. (1998). *Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογία*. Αθήνα. Γρηγόρης.
- Δήμου, Μ. (2009). *Οριοθέτηση συμπεριφοράς παιδιού*.
www.paidiatros.com/children/Setting-Boundaries/
- Δέλτα, Σ.Π. (1995). *Περί ανατροφής των παιδιών μας*. Αθήνα. Περίπλους.
- Δράγαση - Σηφάκη, Ε. (1999). *Σωστοί γονείς - ευτυχισμένα παιδιά*. Αθήνα. Καστανιώτη.
- Gordon, Th. (1994). *Ο αποτελεσματικός γονέας*. Παλλήνη Αττικής. Κωστέα - Γείτονα
- Herbert, M. (1995). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*. Τόμος Α'. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Herbert, M. (1997). *Ψυχολογική φροντίδα του παιδιού και της οικογένειας*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Καλαντζή - Azizi, A. (1989). *Αυτογνωσία - αυτοανάλυση και αυτοέλεγχος*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Κάντας, Α. (1997). *Οργανωτική - Βιομηχανική ψυχολογία (Α')*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Κοντοπούλου, Μ. (1996). *Η μετάβαση από το σπίτι στο σχολείο*. Θεσσαλονίκη. Προμηθεύς.
- Κυριαζοπούλου Βαληνάκη, Π. (1977). *Νηπιαγωγική Μεθοδολογία Α'*. Αδελφοί Βλάσση.
- Λαγουμίδα, Μ. (2012). *Δώδεκα τρόποι για να χτίσετε την αυτοεκτίμηση του παιδιού σας*. Ηλεκτρονική εφημερίδα Εμπρός Λέσβου www.emprosnet.gr

- Λαγουμίδη, Μ. (2012). *Παιδί με αυτογνωσία γίνεται ενήλικας με ελευθερία*. .
Ηλεκτρονική εφημερίδα Εμπρός Λέσβου www.emprosnet.gr
- Λεβαντάκη, Ε. (2011). *Πειθαρχία και οριοθέτηση στα παιδιά*.
www.sciencearchieves.wordpress.com/2011/04/11/i-ε-7/
- Λεονταρή, Α. (1996). *Αυτοαντίληψη*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Μακρόγλου – Γουώλς, Μ. – Σφυρίδου, Π. – Τσέργας, Ν. (2004). *Στοιχεία Γενικής και Εξελικτικής Ψυχολογίας*. Αθήνα. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Μαλικιώση - Λοΐζου, Μ. (1996β). *Συμβουλευτική Ψυχολογία*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Μαρίνος, Γ. (1982). *Γονείς: Η ευτυχία του παιδιού σας βρίσκεται στα χέρια σας*. Θεσσαλονίκη. Ελληνικές εκδόσεις.
- Ματσανιώτης, Ν. (1998). *Εμείς και το παιδί μας*. Αθήνα. Χριστάκης.
- Molnar, A.-Lindquist, B. (1995). *Προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο. Οικοσυστημική προσέγγιση*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Μούσεν, Π.-Κόνγκερ, Τ.- Κάνγκαν, Τ. (1973). *Η ψυχολογία του παιδιού της προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα. Επιστήμη - Παιδεία - Άγκυρα.
- Μπάκας, Θ. (2010). *Διοίκηση και Διαχείριση Βρεφονηπιακού Σταθμού*. (Σημειώσεις Α.Τ.Ε.Ι. Ηπείρου, τμήμα βρεφονηπιοκομίας). Ιωάννινα.
- Μπακιρτζής, Κ. (1996). *Η δυναμική της αλληλεπίδρασης της επικοινωνίας*. Αθήνα. Gutenberg.
- Μπέλλου-Μυλωνά, Π.- Σιδηροπούλου, Τ. (2006). *Ο βρεφονηπιακός σταθμός ως κέντρο αγωγής και φροντίδας των παιδιών προσχολικής ηλικίας*. Νοσηλευτική, τόμος 45 (3), 336-344.
- Μπρίκνερ, Χ. (1992). *Τι απαντάς όταν το παιδί σου σε ρωτάει*. Αθήνα. Γλάρος
- Μπρούμου, Μ.- Παππά, Β.- Ηλιοπούλου, Λ. (2011). *Ο Ρόλος των σχολών γονέων*. Ηλεκτρονικό περιοδικό Εγκέφαλος τόμος 48 (4) www.encephalos.gr
- Νικολακάκη, Μ.- Σωφρονά, Ε.- Κιαμίλη, Φ. (2007). *Αγωγή Προσχολικής Ηλικίας*. Αθήνα. Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Ντινκμέγιερ, Ν. -Μακ Κέι, Γ. (1980). *Το υπεύθυνο παιδί και πώς να το μεγαλώσουμε*. Αθήνα. Θυμάρι.
- Ντινκμέγιερ, Ν. -Μακ Κέι, Γ. (1997). *Σχολείο για γονείς*. Αθήνα. Θυμάρι.
- Ντράϊκορς, Ρ. (1978). *Η πρόκληση να είμαστε γονείς*. Αθήνα. Θυμάρι.
- Ντράϊκορς, Ρ. (1979α). *Το παιδί, μια νέα αντιμετώπιση*. Αθήνα. Γλάρος.

- Παρασκευόπουλος, Ι. (1985). *Εξελικτική ψυχολογία*. Τόμος 1^{ος}, 2^{ος}, 3^{ος} . Αθήνα.
- Περσίδου, Α. (2010). *Ο ειδικός παιδαγωγός στο πλαίσιο της εφαρμογής της ένταξης: διερεύνηση της συμβουλευτικής διάστασης του ρόλου του*. Μεταπτυχιακή εργασία Αριστοτελείου Πανεπιστημίου. Θεσσαλονίκη.
- Piaget, J. (1979). *Προβλήματα γενετικής ψυχολογίας*. Αθήνα. Υποδομή.
- Ράππνερ, Γ. (1969). *Ανατρέφω σωστά το παιδί μου;* Αθήνα. Μπακουμάνη.
- Runcan,P.L., Costantineanu,C., Lelics,B., Popa, D. (2012). The role of communication in the Parent- Child Interaction. *Propedia-Social and Behavioral Sciences* τεύχος 46, σελίδες 904-908.
- Sampas, N. (2011). Πειθαρχία vs Τιμωρία.
www.childit.gr/v2/index.php/component/content/frontpage/frontpage?start=125
- Τσιάντης, Γ. - Μανωλόπουλος, Σ. (1986). *Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής*. Τόμος Α' και Γ'. Αθήνα. Καστανιώτης.
- Τσίκουλας, Ι. (1990). *Οικογένεια και αναπτυξιακά προβλήματα των παιδιών. Φροντίδα για την οικογένεια*. Αθήνα. Ελληνική εταιρία κοινωνικής παιδιατρικής και προαγωγής υγείας – Ελληνική εταιρία πρόληψης κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών.
- Φούντα, Γ. (2012). Ενισχύστε την αυτοπεποίθηση του παιδιού σας. *Ηλεκτρονικό περιοδικό Queen* www.queen.gr
- Χαραλαμπίδης, Β. (1993). *Η ανάπτυξη της προσωπικότητας*. Αθήνα. Gutenberg.
- Χασάπης, Γ. Ι. (1980). *Ψυχολογία της προσωπικότητας*. Αθήνα. Βασιλόπουλος Σ.
- Χατζημιχαλάκη Ε. (2011). *Η ενθάρρυνση των παιδιών*. Ηλεκτρονικό περιοδικό Flow magazine www.flowmagazine.gr
- Χουάιτ, Σ.- Χουάιτ - Νότκιν, Μ.(1982). *Η παιδική ηλικία*. Αθήνα .Ψυχογιός
- Χουρδάκη, Μ. (1992). *Οικογενειακή Ψυχολογία*. Αθήνα. Γρηγόρη.
- Χουρδάκη, Μ. (1995). *Ναρκωτικά - Πρόληψη πρωτογενούς τομέας .Οικογένεια -Παιδεία -Τ. Αυτοδιοίκηση*. Αθήνα. Σύγχρονη Εποχή.
- Varma, V. (1997). *Τα δύσκολα παιδιά*. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.